

BRIEVEN VAN OMA

Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog
(en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen.

Een ware familiegeschiedenis
uit de jaren 1938-1952.

door

Jacob Arie de Raadt. (geb. 1942)

DEEL I

GRASSROOTS CONSULTING SERVICES,
Osoyoos, British Columbia, Canada.

All rights reserved. The moral right of the author has been asserted. The use of any part of this publication, reproduced, transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, or stored in a retrieval form, without the prior written consent of the publisher is an infringement of the copyright law.

Legal stuff.....

Canadian Cataloguing in Publication Data

De Raadt, Jacob, Arie, 1942 –

Brieven van Oma: Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog (en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen – Een ware familiegeschiedenis uit de jaren 1938-1952. / “Letters from Oma: How my parents and grandparents came through World War II (and the difficult time after that) – A true family history from the years 1938-1952” / Jacob Arie de Raadt – 1st ed.

Ter nagedachtenis aan mijn Vader's Moeder,
Wilhelmina Hendrica de Raadt - van der Wart.

Jacob en Mien de Raadt,
Voorburg, 1917.

Grassroots Consulting Services,
8921 – 122nd Avenue, RR # 2,
Osoyoos, B.C. V0H 1V2 Canada.
jacoblydia1@gmail.com

Printed in Canada.

(De nummers van brieven en voetnoten zijn doorlopend van Deel I naar Delen II, III en IV.)

VOORWOORD EN VERANTWOORDING

In Juli/Augustus 1952 emigreerde ik als negenjarige met mijn ouders en twee jaar jongere broer Arie, van Alphen aan den Rijn naar de Unie van Suid-Afrika. Met ons mee emigreerden een paar kartonnen dozen met papieren, waaronder ook een aantal brieven van mijn grootouders die aan mijn ouders, als getrouwde kinderen, waren geschreven, en die mijn ouders natuurlijk niet toen al wilden vernietigen. Het was mijn Moeder die bekend stond dat ze „nooit dingen wegdeed”; daarvan getuigde deze verzameling brieven, haar uitgebreid plakboek en het stapeltje fotoalbums.

Toen ik opgroeide, keek ik soms wel eens door die boel ongeorganizeerde papieren. Dat ik er toen interesse voor had, denk ik niet. Maar na het overlijden van mijn ouders (Moeder in 1969 en Vader in 1973) en vooral na mijn eigen emigratie van Suid-Afrika (met mijn vrouw Lydia en vier kinderen, Theo, Plonia, Sara en Joss) naar Canada in November 1977, moest ik heel eerlijk erkennen dat ik wel eens een groeiende leegte en een gebrek aan inlichting over het verleden beleefde (die iedere landverhuizer zeker wel eens heeft). Dat dit vacuum bij mij méér als bij anderen bestond, kwam wel eens boven water tijdens en vooral ná gesprekken met andere oud-Nederlanders in Canada – van wie de meesten natuurlijk niet een tweede emigratie hadden meegemaakt.

In de negentiger jaren kreeg ik dus zin om „de vroegere radiokwestie” uit te gaan zoeken. Ik begon een navorsingsproject om te weten te komen wat er in de dertiger jaren werkelijk gebeurd was in verband met wat mijn vader „de krant van Opa”, genoemd had – die ik als kind nooit gezien had – en waarover mijn vader eens gezegd had: „Later, jongen, daar ben je nog niet oud genoeg voor.” Wel, die drang had mijn eerste boek „De Galg van Eindhoven” als eindresultaat. Maar van de herinneringen uit mijn jeugd wist ik heel goed dat, toen ik in 2008 de tekst van „de krant van Opa” doorlas, dit helemaal niet het einde geweest was, en dat er nog een grote bol losse touwtjes was, die ik (als oudste kleinzoon van beide paren grootouders) eigenlijk op een of andere manier moest zien vast te knopen. Zo ging ik dus verder, tot in de Nederlandse archieven toe.

De bedoeling van dit tweede boek – in zekere zin een vervolg op „De Galg van Eindhoven” – is dus, volgens de sub-titel, om na te gaan „hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog (en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen.” In 1952 was ik definitief nog niet oud genoeg om dat in te nemen. Waar andere familieleden van het vorige geslacht (volgens mijn neven en nichten in Nederland en in Suid-Afrika) nooit hierover wilden praten met hun kinderen, en dat ook niet ergens op schrift hebben kunnen of willen stellen, is wel te begrijpen. Oma de Raadt overleed in 1955 en Opa de Raadt in 1959. Hun kinderen stonden er toen nog te dicht bij. Ik denk niet dat ik er nu vlakbij sta, maar dat ik onbevooroordeeld ben, is ook een mythe. Want dit is ook deel van mijn (auto)biografie. Met verloop van meer dan zestig jaar, is het thans zeker nog niet te laat om hiermee dit boek (dat ik al een paar jaar geleden als „bijna voltooid” beschouwde), te finaliseren, en specifiek op te dragen aan de nagedachtenis van haar, die mij in de hongerwinter verzorgde.

Nog iets tot besluit. Achter alles wat er gebeurd, staat een genadige God. Wat mijn ouders en grootouders – en vele anderen - meemaakten, gebeurde ook met een specifiek doel: Om mij, als samensteller van deze „brieven van Oma”, te sterken in mijn geloof aan God's voorzienigheid, en om ook iedere lezer van dit boek daarvan te overtuigen. Om na te laten dít te melden, zouden al mijn grootouders gewoon verschrikkelijk gevonden hebben, en mijn ouders ook.

Het zijn natuurlijk niet allemaal echte brieven. Maar ik heb er geen hoofdstukken van gemaakt.

Jacob Arie de Raadt, P.Eng., MBA.
Osoyoos, B.C. Canada, Juni 2020.

PROLOOG

Eudokia, Donderdagavond, (poststempel 12/8/1938)

Beste brave Theo, (iets anders mag ik er niet boven zetten van m'n baas¹),

Hier in de woonstee der Kaninefaten² gaat 't naar omstandigheden redelijk wel. Maar nu komt 't! Ge mag met ons mee³, zei Thil, en nu hebben we 't na lang wikken en wegen dan maar goed gevonden. 't Heeft ons haast een week lang onze nachtrust gekost, maar nu we ermee verzoend zijn, ben je van harte welkom. Dus tot ziens dan. Veel groeten van Truus⁴.

Thans zal Sara (die nog steeds Abram niet gevonden heeft⁵) haar instemming betuigen. Hier volgt:

Geachte broer van Thil,

Alhoewel jij mij totaal onbekend zijt, neem ik de vrijheid u te schrijven. Toen Thil meedeelde dat „onze Theo” mee zou gaan viel mij dat eerst als een kei op 't hoofd, want ik houd over 't algemeen niet van vreemde mannen⁶. Maar indien jij zijt zoals „onze Thil” maar dan van ons (Truus en mij) draagt het mijn goedkeuring weg. Met vriendelijke groeten, Saar Siebel.

Op de volgende pagina zal „onze Thil” enige liefderijke woorden tot U spreken, opdat ge met niet al te veel vrees uws wegs zal gaan a.s. Zaterdag⁷.

Groeten thuis, hoor. Daag.⁸

◀ (Hier is een foto (genomen door een straatfotograaf) op de Kleiweg in Gouda, uit de laat-dertiger jaren, de periode waarin mijn ouders elkaar ontmoetten.

V.l.n.r.: Onbekende jongeman, Jan Kaars, Theo de Raadt, Paul Kaars.

Jan Kaars was Vader's boezemvriend van Klas 1 van de lagere school – die eerst zijn vader als slager opvolgde, toen met zijn gezin emigreerde en in de 1950'er jaren al in Kalamazoo Michigan VSA overleed aan longkanker. Zijn neef Paul had later een banket- en stroopwafel-bakkerij in de Groenendaal in Gouda.)

¹ De directrice misschien? Truus Smit was waarschijnlijk toen al verloofd met theologiestudent Egbert Smilde.

² De leerling-verpleegzusters woonden allemaal in het Zusterhuis van Eudokia, Bergweg 232, Rotterdam.

³ Ik heb geen enkel idee waar het hier over gaat. Wat deden jongelui destijds op een Zaterdag in Augustus? Dit is de allereerste schriftelijke communicatie tussen jongelui die later mijn ouders werden!

⁴ Waarom Truus Smit als een tussenganger optrad met dit schrijven is ook niet bekend.

⁵ Moeder was in Augustus 1938 al 21 jaar en 3 maanden oud.

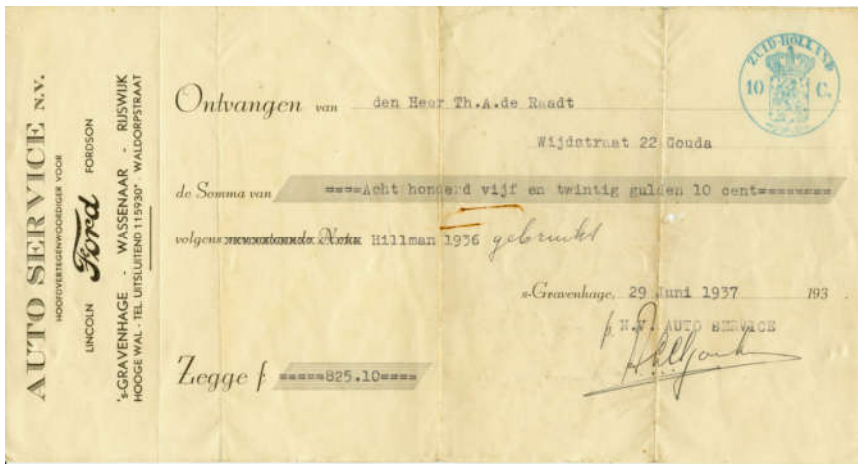
⁶ Deze specifieke zin werd, als mijn ouders later een goeie bui hadden, wel eens aangehaald, door mijn Vader!

⁷ Ook in het handschrift van Truus Smit.

⁸ Deze laatste vier „liefderijke woorden” zijn in het handschrift van Thil de Raadt, niet eens op een aparte blad-zij, maar zomaar op het onderste hoekje van de tweezijdige ansichtkaart gekrabbeld.

Wie was die Goudse Theo de Raadt eigenlijk?

Wie was die Rotterdamse Sara Siebel eigenlijk?

Theo de Raadt had in Juni 1937 een gebruikte 1936 Hillman gekocht, die hij volgens het bericht hieronder (in September 1937 al!) ergens in het water reed. Op 19 September 1939 kreeg hij pas weer een nieuw rijbewijs.

Saar Siebel, Mien Lingen, Aad van Zuylekom (neefje) en Coks Siebel, 1934, Rotterdam.

Auto te water.
Woensdagnamiddag reed de heer Th. A. de Raadt met een door hem bestuurde luxe auto over den Nieuwdorperweg. Voor hem uit reed een andere auto en daarvoor reed de bekende eierkoopman J. de Groot uit Hazerswoude met paard en kar. Ter hoogte van de woning van den veehouder T. van Leeuwen gaf de heer De Raadt door signalen te kennen voorbij te willen rijden. De voor hem rijdende auto haalde uit, terwijl het voertuig dat met een paard was bespannen doorreed. Op een smal gedeelte weg wilde De R. ook het voertuig voorbij rijden, maar daar de weg te smal bleek, geraakte de luxe auto van De R. in de wetring en sloeg geheel ten ondersteboven. De bestuurder viel mede in de sloot, maar wist zwemmende den wal te bereiken.
Met een kraanwagen van de garage Eegdeman uit Haastrecht werd de auto gelicht.
Het verkeer over den Nieuwdorperweg was gedurende ruim een uur gestremd en daar ook het verkeer over den Kerkweg was afgesloten, gaf dit nogal eenige stagnatie. Tegen de bestuurder De R. werd proces-verbaal opgemaakt, wegens het zoodanig rijden dat de vrijheid en de veiligheid van het verkeer in gevaar was gebracht.

De familie Siebel met vakantie in Duitsland, 1934 (foto genomen door Bas Siebel).

Terwijl Opa en Oma de Raadt sinds 1935 al „zonder vermogen” waren, leefden Opa en Oma Siebel, anders dan veel Nederlanders tijdens de Depressie „relatief welaf” en was Opa Siebel een geslaagde zakenman. Het gezin ging dus meestal over de grens met zomervakanties, naar het goedkope Duitsland, naar België of Luxemburg, en na de oorlog naar Zwitserland. Maar

er waren ook overeenkomsten tussen de twee families, want beide gezinnen waren Gereformeerd. Vader had een oudere broer en vier zusters. Moeder had twee halfbroers en twee halfzusters. Menselijk gesproken, als het met Goudsche Radio-Industrie niet zo gegaan was als beschreven in mijn boek „De Galg van Eindhoven”, en als er geen Depressie en een afstappen van de goudstandaard was geweest, zou de toestand in 1938 misschien wel precies andersom geweest kunnen zijn. Zoals het Afrikaanse spreekwoord zegt: „As is verbrande hout.”

Lieve Theo,

Lenzerheide See⁹, Kerstmis 1938.

Al razend veel beleefd, sinds we elkaar voor 't laatst gezien hebben. Het is toch nog niet eens 3 dagen. Heb je je treintje gehaald? Wat de tijd betreft moet dit wel het geval zijn. Je vindt het misschien kinderachtig, maar ik kon haast geen afscheid nemen. Een beetje in downe stemming kwam ik een kwartier te laat aan de voordeur, waar Dick in hoogst eigen persoon open deed. Ze schudde 't hoofd en zei, wat ben je weer laat. Maar kon me niets maken want ik had vakantie, en daar kwam het idiote enthousiaste gevoel weer boven, en ik wenste opgewekt, misschien wel een beetje te liefderijk: Welterusten Directrice! Toen jij al lang thuis geweest moest zijn, (ik kijk altijd op de klok waar je bent, in tram of trein of thuis) zat ik nog bij Truus¹⁰ afscheid te nemen. 's Morgens voor 7 is ze nog even geweest. En Til kwam voordat ze naar bed ging nog even een tuntchen brengen. Om 8 uur zou ik opstaan maar 't werd half tien. Macht nichts aus! Vacantie! In een dolle bui heb ik m'n koffer gepakt, en m'n kamer, waar 't een bende was! Opgeruimd, 's middags van diverse kennissen en familie afscheid genomen en 's avonds (om 8 uur zou de trein vertrekken maar 't werd half negen) met allerlei wensen en vermaningen je weet net hoe dat gaat werd ik op de trein gezet en uitgewuifd. 'k Had wel aardig gezelschap maar was toch blij dat Pipa ter elfder ure nog een Haagse Post voor me gekocht had. Maar tegen elf uur, we hadden de Belgische grens gepasseerd, heb ik in 't gangpad een cigaret gerookt en hiervoor een lucifer van jou gebruikt, niet achterover gedrukt hoor Theo, weet je wel dat je zelf dat pakje in m'n zak gestopt hebt! Dus weer een aanleiding om aan je te denken! Tegen twaalf uur hebben we alle koffers tussen de banken gezet en zo een soort 7 persoons ledikant gefokt. Eén van de heren hebben we er uit gebonjourd, die ging op een hoekbankje in de gang slapen. En we pasten precies in elkaar. Nieuwsgierige voorbijgangers die naar binnen gluurden hebben gebruld. Theo, als je 't gezien had! Op m'n rechterschouder lagen een paar tenen. Links in m'n hals lag een permanent krulbol gevleid, terwijl m'n linkervoet voor iemand als hoofdondersteuning dienst deed. ('k Had m'n knalgrote skischoenen uitgetrokken) en in m'n rechterknie als armleuning uitstekend tot z'n recht kwam. Het leek goed te gaan, 't licht was half uitgedraaid, maar jawel als je even onder zeil was, ging er één bewegen, die ongemakkelijk lag, dan was ineens iedereen wakker en ging iedereen bewegen. Uit verveling ging je dan weer even op de gang lopen, en even later vleiden we ons weer als sardientjes in een blikje terneder. Dat ging zo door tot half zeven. Over 't algemeen hebben we nogal goed geslapen. De trein heeft een vertraging gehad, geweldig! Om 8 uur moesten we in Basel zijn, en kwamen er om half één aan. Toen het 's morgens licht begon te worden waren we al een beetje in de bergen, en om 10 uur kwam de zon. Theo, 't was zo prachtig! Over de besneeuwde bergen en dennebomen. De Wallensee was ook geweldig! Denk je even in, we gingen er vlak langs, het blauwe water, heel breed en er achter de bergen met veel bossen en huisjes als speldeknooppjes verspreid in de sneeuw, hoog daar boven de witte toppen, roze gekleurd door de zon die toen al weer aan het ondergaan was. Je wordt er beslist stil van, wanneer je zo iets moois ziet. De mensen die er wonen vinden 't natuurlijk heel gewoon. Het grootste gedeelte van 't gezelschap was in Basel uitgestapt maar de trein van Rotterdam reed door tot Chur. Ik bleef over met een jongeman uit Utrecht, die ook naar Lenzerheide ging, maar niet naar de jeugdherberg, heel chic

⁹ Als inleiding van een boek met de titel „Brieven van Oma” dient een liefdesbrief van mijn Moeder! Mijn Opa Siebel had in December 1937 zijn oudste bijna volwassen dochter Sara (geboren 5 Mei 1917), die van October 1935 af als leerling-verpleegzuster in het Zustershuis van Eudokia te Rotterdam inwoonde, naar de wintersport in Zwitserland laten gaan – naar zeggen „om haar te laten kennis maken met jonge mannen”. Moeder was al met H.B.S.-schoolreisjes en met haar ouders naar het buitenland geweest; in 1936 bezocht ze Slot Assumburg bij Heemskerk, een vroege Nederlandse Jeugdherberg. December 1938 was haar tweede alleenreis naar Zwitserland.

¹⁰ Truus Smit, Moeder's vriendin, huwde ds. Egbert Smilde, en stierf na hun eersteling aan kraamkoorts in 1947.

bij z'n familie in een hotel. Om 5 uur kwamen we in Chur aan, terwijl we zonder Verspäterung al om half twee in Lenzerheide moesten zijn. Daar hadden we een uur de tijd, voordat de postauto vertrok. Toen hebben we ons wat opgeknapt, want ik beloof je dat je smerig wordt, wanneer je meer dan 20 uur in één en dezelfde coupe bivakkeert, en koffie gedronken in een stationsrestaurant, waar allemaal van die knusse Zwitserse boerenmannetjes zaten, die hebben van die wollen petjes met lange pluimen en ratelen in dialect, het z.g. Swyzerdutsch waar geen woord van te verstaan en geen speld tussen te krijgen is. De tocht in de bus was onvergetelijk. Omhoog ging het, steil, in grote bochten, langs dichte bossen en diepe ravijnen en bergen, steile rotswanden, en beneden duizenden lichtjes van de dorpen in de verte. Fantastisch! Om half 8 kwam ik aan. M'n reisgenoot moest nog een halte verder. Natuurlijk was er niemand aan de bus, want ze hadden me om half 2 verwacht. En daar stond ik alleen, met m'n rucksack en koffer, in het donker tussen hoge schemer witte sneeuwbergen. Aan een typisch gekleed boerenvrouwkje vroeg ik de weg naar de Jugendherberge. Da können Sie alleine nicht kommen, warten Sie mal. En ze liet me wachten in een soort achteringang van een hotel en ging opbellen. Een poosje daarna kwamen de vader van de jeugdherberg en een vroegere klasgenoot, die ik in 5 jaar niet gezien had, me afhalen. Hij had gehoord dat ik me aangemeld had, m'n leeftijd en adres klopten precies, dus dat kon niet missen. We zijn de enige Hollanders, maar daar vertel ik straks pas van. Ze namen zeer galant m'n bagage en daarna ging het omhoog, 20 minuten stijgen, door dikke sneeuw, waar je tot boven je enkels in wegzakt, een pad is niet te zien, je loopt maar achter elkaar in stikdonker, alleen de sneeuw geeft licht. En dat in de ijle berglucht die je adem wel dubbel zo snal doet gaan. Je begrijpt hoe dankbaar ik was, toen ik het licht vanuit de houten heugdherberg zo gezellig naar buiten zag stralen. De ontvangst was enig! Iedereen informeerde of ik wel erg müde was en de moeder kwam direct met een massa eten aandragen, waar ik maar een klein beetje van gebruikt heb, want ik verlangde alleen maar om te slapen! Het is hier een reuze leuke bende. 't Krioelt van de Belgen, ook veel Zwitsers en een Schot. Vanmiddag zijn er nog een stel bijgekomen. 'k Denk dat we nu wel met z'n 50en zijn. Het is erg gezellig, er zijn enige lui bij. Til zou haar hart op kunnen halen, als ze hier was. Gemeen ja, om dat te schrijven! Trouwens, ik ook wanneer er niet ergens in Holland, ver van hier, iemand bestond die 25 jaar geleden, als een honneponnerige poppedijntje in een kinderwagen zat. Dat is het verschil, zie je! Een Schweizer Mädle, die ook alleen is, een leuk sympathiek kind van 18, ze woont in Zürich¹¹, ga ik een beetje mee om, ze zit naast me en vraagt: Weisz du nich mehr? Bleibst su die ganze Ferien schreiben? Ik zeg: Ja ich weisz alles. Maar ik denk in stilte: Je moest eens weten aan wat voor een schattebout ik schrijf! Kinderachtig, ja! Maar toch is het zo. Ich kann's nicht helfen.

De jeugdherberg is heel mooi. Gezellige planten voor de ramen in het dagverblijf. Banken langs de muur met vier grote tafels, waaraan ze op 't ogenblik allerlei spelletjes doen. Terwijl ik dit schrijf, wensen de enige Hollander, dat is m'n oud-schoolvriend, een Schot en een Zwitser me Prosit, vanuit de andere hoek van de kamer. Danke schön! Links hier in de keuken, waar we na de maaltijden gemütlich zusammen das Geschiz abwaschen. En rechts hier voor een deur naar buiten, daar kom je op een terras waar van ± 11 uur tot 4 uur een stralende sterke zon staat te schijnen. 'k Heb nu al Nivea moeten gebruiken en je weet, ik ben niet gauw bang voor m'n teint.¹² Maar dan de Ausblick! Die is wonderbaar! Je moet me vergeven dat ik zoveel Duise woorden gebruik, maar ik kan 't niet helpen, dat gaat vanzelf, wanneer je bijna geen Hollands spreekt.

¹¹ Ik vermoed dat dit Heidi Straüli uit Eshlikon, dichtbij Zürich, was, die in April 1939 bij Eudokia op bezoek kwam, en later ook eens bij ons in Alphen aan den Rijn. Met Bundesfeier, 1 Augustus 1939, was Moeder bij Heidi en haar ouders op bezoek. Zwitsers waren toen erg bang voor Duitse agressie. Moeder's andere Zwitserse vriendin was Klärli Schoenholzer, die ook eens in Alphen aan den Rijn kwam, op doortocht van Schotland af.

¹² Moeder ging op 14 December 1936 in Eudokia een weddenschap aan met een college Tine Tjepkema, voor een doos Droste bonbons, „dat ze in Mei 1940 geen poederdoos zou bezitten.” Gewonnen! Ik heb mijn vader's huid.

Met de Hollander bemoei ik me niet zo veel. Theo, denk eens even. Links en rechts hoge bergtoppen, die vanmorgen half in de nevel verborgen waren en langzaam te voorschijn komen terwijl de zon opkomt, en verder gaat het dal in en warmer wordt, totdat de hemel om 12 uur strakblauw is en alles straalt in 't zonlicht. Op de berghellingen de dennebossen en de verspreide alleenstaande dennen, die elk op zichzelf natuurlijke kerstbomen zijn onder de dikke sneeuwlaag. En dan recht naar voren een schitterend panorama. Ik kan het niet beschrijven zo mooi, maar je krijgt wel een foto. Ik druk me altijd zo ongelukkig uit, maar je begrijpt me wel, hè!

1939 J.H. CENTRALE

Afgestempelde foto mag niet door houder verwijderd worden!

Ik verplicht mij het gebruik der J.H.'en en de herbergregels na te komen.

Handtekening van de(n) hoofd(er)ster:

Direct na ontvangst hierboven handtekening plaatsen en op verzoek van de(n) herbergvader of -moeder deze herhalen.

Zonder pasfoto en/of zonder handtekening ongeldig.

1. Voor bezoek aan ZWITSERLAND zendt men deze kaart tijdig aan de N.J.H.C. en girere fls. 0.60 op postrekening 146200 (doel op strook). Men ontvangt dan de kaart, van een controlezegel voorzien, terug. Zonder dit zegel in Zwitserland ongedig. Trekkers boven 25 jaar hebben in Zwitserland geen toegang.
2. Bij aankomst in de Jeugdherberg levert men de kaart bij de(n) herbergvader of -moeder in.
3. Bij misbruik maken van een toegangsbevis wordt dit ingetrokken, waartoe ook de herbergvader of -moeder bevoegdheid heeft. (Herbergreglement art. 22).
4. Geldig tot en met de 14e Januari van het kalenderjaar, volgend op het jaar, waarvoor een jaarzegel is geplakt. Het nieuwe jaarzegel bezit reeds 14 dagen vóór de aanvang van het kalenderjaar, waarvoor het geplakt is, geldigheid.
5. Wie afgeschreven wil worden uit de registers der Stichting, doet daarvan schriftelijk mededeling aan het Bestuur vóór de 1ste December van enig jaar.

Zorgt bij Uw uitingen, gedragingen en het zingen van liederen de gevoelens van anderen te ontzien!

Bij correspondentie s.v.p. groep en nummer vermelden. Stort Uw betalingen aan de Centrale op postrekening No. 146200. VERMELDT DOEL OP STROOK.

18 JULI 1938 J.H. SCHEVENINGEN

19 JULI 1938 J.H. HEERENKERK

24 Dec '38 Jugendherberge Lenzerheide

9 Jan 1939 Jugendherberge Lenzerheide

1 Aug '39 J.H. ZÜRICH

1939 J.H. CENTRALE

NEDERLANDSE JEUGD-HERBERG CENTRALE Tolpstraat 4-6 Amsterdam C

Beroep: D.

Certificaat van inschrijving, tevens BEWIJS VAN TOEGANG als individueel trekker (Herbergreglement art. 18 sub b).

VÓór HET JAAR:

TK Ontvangen f 2,50 1940

Naam: SARA SIEBEL Adres: BEN RD 323 Woonpl: ROTTERDAM

Beroep: LEERL. VERPL.

5-5-1917

Nederlands Jeugd-Herberg Centrale

STRIKT PERSOONLIJK!

Geldig in Nederland, Duitsland, Engeland, Schotland en Ierland, België, Luxemburg, Frankrijk, Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Zweden, Denemarken, Zwitserland, Canada en Amerika (Ver. Staten).

(Volgens deze kaart was Moeder drie weken met vakantie bij Jugendherberge Lenzerheide, want er staan twee datums in: 24 Dec '38 en 9 Jan. '39. En dan ook 1 Aug, '39 voor J.H. Zürich. Met de H.B.S. was ze in Augustus 1934 bij Duitse herbergen te Adenau, Manderscheid en Godesberg.)

Sara Siebel, 1939.

Theo de Raadt, 1938.

's Morgens vanuit m'n bed zie ik zo de bergen. Je weet niet wat een heerlijke ontdekking dat is, de eerste morgen.¹³ Ich war fast verrückt von Freude! Vandaag heb ik natuurlijk niet geskid. Morgen gaat het spel beginnen. 'k Ben benieuwd hoeveel ik er nog van af weet.¹⁴ 'k Heb alleen brieven geschreven en heerlijk gekuierd in de zon, maar fijn uitgerust van de reis en fit om morgen te gaan rutschen in de kostelijke Pulver-schnee. De vader vraagt: Noch immer den selben brief? Ich möchte derjenige sein, der ihm bekommt. Maar ik jaag hem weg met: Ich würde Ihnen nicht so einen langen Brief schreiben. Alles krist hier om me heen: Ze pingpongen, lezen, spelen, pra-

ten, ze dragen de spullen aan voor 't Abendessen, en toch heb ik volkomen m'n aandacht bij deze brief en m'n gedachten bij jou. Op't ogenblik zit je in de kerk. Heb je vandaag een ware Kerstzegen ontvangen, liefste? Ik vond het zo heerlijk wat je vroeg bij het afscheid Donderdagavond. En ik heb er aan gedacht.

¹³ Het was pas in Augustus 1962 dat mijn ouders voor de eerste (en enigste) keer samen voor twee weken naar Zwitserland en Italië gingen, en ook de beide vriendinnen van Moeder bezochten.

¹⁴ Moeder maakte altijd veel foto's, met een doodgewoon fototoestelletje „gekocht van de zeepbonnen”. Voor de foto's van deze vakantie werd later een leren album gemaakt, met een wit geschreven tekst bij iedere foto.

Vanavond wordt hier Weihnachten gefeiert, de vader zal liederen spelen en zingen. Alles met dennegroen versierd en ze zijn bezig de kerstboom te versieren; 'k ben benieuwd hoe het worden zal. Op zo'n moment verlang je thuis te zijn, en voel je je een beetje eenzaam. Maar 'k zet m'n heimwee opzij, en kan ik het net meer uithouden, wel dan ga ik jou een brief schrijven, je weet dat helpt. Al twee maal heb ik onder tafel moeten duiken om een pingpongbal op te rapen. Alles is in actie hier. Is er nog ijs in Holland? Zaterdagmiddag in de trein dacht ik: nu is Theo aan het schaatsen. Doe de groeten aan alle bekenden vooral aan Til en wens haar prettige dagen, wanneer ze thuiskomt. Ik hoop, je hoeft geen porto te betalen, 'k zal proberen of ik de brief wegen kan. Schrijf je gauw terug? Heel veel groeten en een trutschen vanuit de verte.¹⁵

Je Sara.

In Augustus 1938 ontmoeten Theo en Sara elkaar dus, door bemiddeling van Vader's jongere zuster Thil, die ook „in de verpleging” in Eudokia was. Eerst waren er natuurlijk alleen maar de bezoeken van „de broer van Thil” aan het zusterhuis (met collega's); daarna deden ze natuurlijk wel wat dingen samen, zoals zeilen op de Reeuwijkse plassen, bij „Elfhoeven”. Maar toen de verhouding ernstig bleek te worden, en na formele kennismakingen (aan huis) met de ouders, ontdekten men een groot probleem: Theo werkte voor de firma Westminster Radio (waarvan Gerrit, zijn broer, eigenaar was), waar Opa de Raadt ook werkte,

E. A. POLET
WETHOUDER
VAN
OPENBARE WERKEN

Gedragingenwerken
Bouw- en Woningbezicht
Woningbedrijf
Grondbedrijf
Havendienst

Kantoor: Turfmarkt 50
Telefoon: 3241
Spreekuur: Maandag van
10-11 uur v.m.

Gouda, 20 Maart 1939.

AAN den Lezer Heil!

De Heer Theo de Raadt
Turfmarkt te Gouda,

is mij evenals zijn Vader-en zelfs wijlen zijn Grootvader-
persoonlijk zeer goed bekend.

Hij vertegenwoordigt dus het derde geslacht van
een familie welke hier tot de bekendste gerekend worden.

Het gezin de Raadt waartoe hij behoort, is van den
ouden, soliden stempel en de gezinsverhouding en opvoeding
hebben vanzelf een grooten invloed gehad op de vorming van
dezen jongen man.

Hij heeft hard werken geleerd en zijn trouw en
eerlijkheid zijn boven allen twijfel verheven.

Naar als gevolg van de crises, opname in de zaken
van zijn vader niet wenschelijk is en een eigen levens-
positie moet worden gezocht, daar heb ik gaarne bovenstaande
aanbeveling willen afgeven.

Ook tot het verstrekken van verdere inlichtingen
verklaar ik mij gaarne bereid.

Hoogachtend,

16

(„hard werken”, „trouw” en „eerlijkheid”.)

en hij had geen salaris - naar horen zeggen alleen maar „kost en inwoning, plus wat zakgeld”. Bovendien had Theo ook zijn eigen auto ergens in een sloot gereden, en kon dus eigenlijk niet behoorlijk een vrouw onderhouden. Het kon niet hoger of lager: Theo moest gaan solliciteren. Hierboven staat het (heel mooie) getuigschrift waarmee hij dat deed, en waarmee hij in September success boekte bij een firma in Alphen aan den Rijn, waar hij daarna meer dan 12½ jaar werkte.

¹⁵ Het direkte naverhaal of resultaat van Sara's tweede bezoek aan de Wintersport, misschien wel het gevolg van deze minnebrief, was dat Theo de stoute schoenen aantrok en met Sara's terugkeer op het Rotterdamse Maasstation, z'n meisje begroette op het perron. Daar ontmoette hij ook voor het eerst de heer en mevrouw Siebel, voor wie dit totaal onverwachts was!

¹⁶ Wethouder Polet (A.R.P.) was een Goudse drogist, en huisvriend van Opa en Oma de Raadt. Overgrootvader Gerrit de Raadt was in 1918 al gestorven. Kerstdag 1939 werd de datum van mijn ouders' verloving.

Wilhelmina Hendrica de Raadt – van der Wart
2 Januari 1884 (Raamsdonk) – 11 Juni 1955 (Gouda)
Foto genomen in Mei 1937.

Truus Smit, Thil de Raadt¹⁷, Saar Siebel
en An van Duin, Eudokia, Bergweg 232,
Rotterdam, Maart 1938.

Nelly, Coks en Saar, op het strand
bij Scheveningen, zomer 1938.

September 1939:

Militaire mobilisatie
begint in Nederland,
en ook in Rotterdam.
◀ Hier is Moeder's
foto van de „wisse-
ling van de wacht”,
genomen vanuit haar
kamer in Eudokia,
tegenover de Hen-
drik Bakker-school.

Sara op een viaduct op een hoofdweg (bij de brug ►
over de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder?)

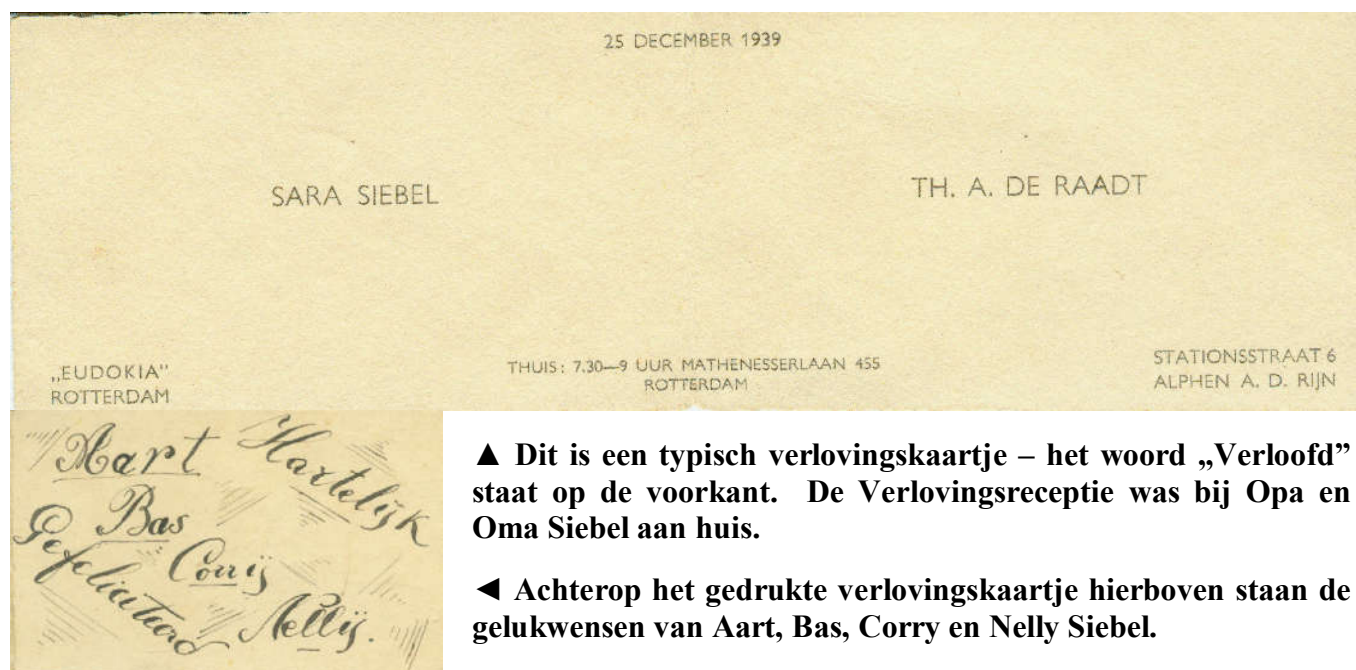

(Foto door Theo?)

Met de mobilisatie werden bij Eudokia bedden geplaatst in de kerkzaal, voor mogelijke gewonden.

¹⁷ (Of een andere collega, en dan is de foto zeker door Thil de Raadt genomen.)

III

▲ Dit is een typisch verlovingskaartje – het woord „Verloofd” staat op de voorkant. De Verlovingsreceptie was bij Opa en Oma Siebel aan huis.

◀ Achterop het gedrukte verlovingskaartje hierboven staan de gelukwensen van Aart, Bas, Corry en Nelly Siebel.

Links hieronder staan ook twee krantenaankondigingen.

IV

Lieve Theo, Gouda, Donderdagavond/Vrijdag (laat April 1940).

Even wil ik je schrijven over 3 onderpantalons. Zijn die soms in Alfen¹⁹? Ik heb er zorg over want hier zijn ze niet. Ik heb toen je naar Alfen ging²⁰ er 3 gekocht en nooit is er een 't huis uitgegaan daar we de wasch thuis hebben. Mien zei je had er één in je koffer, waar zijn de andere twee? Zoo je ze niet draagt, moeten ze thuis komen, daar je liever met die koude die korte kleertjes draagt en zonder die warme eigegebreide borstrok loopt met die

wisselvallige Aprilmaand. Ik hoorde je weer j.l. Maandagmorgen om 6 uur hoesten²¹. Dat duurt te lang en je mag er je dokter wel naar vragen. Welke je van de week zeker wel in orde hebt gebracht? 't Is zoo'n rustig idee, als je kinderen al zijn ze niet meer thuis zoo best voor hunne gezondheid zorgen!! 't Oude spreekwoord „Wie z'n lijf bewaart, bewaart geen rotte appelen” komt dan zoo goed tot z'n recht.

Adri²² is vanmorgen naar den Haag vertrokken waar ze eene betrekking heeft op de Thorbeckelaan. Tilly is klaargekomen in 't Rusthuis Juliana hier in Gouda in de Korte Akkeren²³. Met Mei treed ze in dienst, maar moet vooraf enkele dagen inwerken. Er wordt een nieuwe vleu-

¹⁸ Verlovingsadvertenties in twee kranten, met verschillende adressen! (Rotterdam boven, Gouda onder.)

¹⁹ Oma gebruikte meestal de oude naam en spelling „Alfen” (van voor 1917) in plaats van „Alphen aan den Rijn”.

²⁰ Vader woonde in Alphen aan den Rijn op kamers nadat hij begon bij N. Samsom N.V. op 25 September 1939.

²¹ Volgens deze brief was Vader dikwijls weekenden in Gouda (twee Zondagen achter elkaar in dit geval).

²² Tante Aat werkte van Maart 1938 af bij N. Samsom N.V., als privé-secretaresse van de directeur Nico Samsom. Zij was destijds de enigste in die firma met een elektrische schrijfmachine. Ik wist vroeger niet dat dit veranderde in April 1940, maar natuurlijk was dit wegens haar verlovings met Kees van Kooten (musicus) uit Den Haag.

²³ Tante Thil had haar opleiding in Eudokia gestaakt (ik weet niet waarom) en had die in Gouda voortgezet.

gel aangebouwd en ze is met de nacht thuis. Totdat dat gereed is en ze een kamer disponibel hebben. Morgen is 't alweer Zaterdag.

Tot morgen dan en zorg goed voor de kleeding waarover ik heb geschreven. Allen groeten je, tot morgen bij gezond zijn,

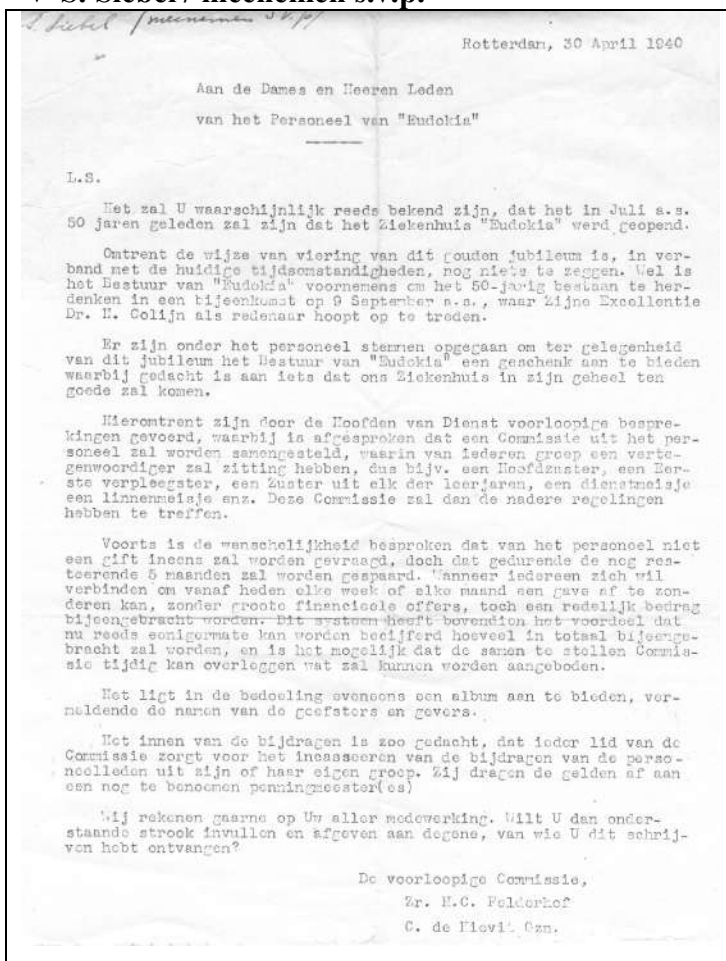
je liefh. Moe.

V

24

▼ S. Siebel / meenemen s.v.p.

(Een aankondiging over het 50ste jubileum van Eudokia werd op 30 April 1940, 10 dagen voor de oorlog, aan al het personeel gegeven. Wegens de oorlogsverklaring en het bombardement van de stad, kwam er zeker niet veel van de plechtigheid die voor 9 September, met Zijne Excellentie Dr. H. Colijn, in het vooruitzicht gesteld was.

Moeder had (als dochter van een zg. „rijke” familie) een aantal „brandarme” collegas. Zij was de enigste die een fototoestel en een His Master's Voice koffergrammofoon had; en op haar kamer was het naar zeggen altijd aanloop en feest, met wat extras van thuis. Moeder was erg sociaal.)

Hofplein, Rotterdam, vóór de oorlog.▲

Hofplein, Rotterdam, na de oorlog.²⁵

²⁴ Het verloofde paar, ergens onder een parasol, zomer 1940 (of 1941).

Lieve Theo,

Gouda, Dinsdagavond, 14 Mei 1940.²⁶

Er is in dit dagje na je weg zijn heelwat gebeurd he²⁷, en zal je allicht wel gauw iets van Sara horen? Jaap²⁸ zal ook morgen naar Lochem gaan naar z'n Vader als hij daar is. 't Was in Alfen zeker net als j.l. Zondag het huisvesten der geëvacueerden. Er is zeker ook bij jou een heele druk afgenomen. Weest voorzichtig met 't gaan naar Rotterdam, wacht eerst op bericht, hoe of wat²⁹. Tot ziens hoor. 't Water is hier met ons gezin niet over de lippen gekomen.³⁰

Je liefh. Vader, Moeder, Ger en zusters.

31

(Een zaak te Nieuwe Binnenweg 227 werd op 21 Juni 1940 geopend; en kort daarna ook een zaak te Kalverstraat 123, Amsterdam; het adverteren ging door.)

Rotterdamsch Nieuwsblad, 20 juni 1940, Blz. 11

Rotterdamsch Nieuwsblad, 04 maart 1941, Blz. 4

²⁵ Deze twee foto's geven maar een **heel kleine indruk** van wat er alles met het bombardement van Rotterdam gebeurde op dezelfde dag dat Oma (die er waarschijnlijk weinig van wist) deze brief VI aan Theo stuurde.

²⁶ Postkaart aan: WelEd. Heer Th. A. de Raadt, Stationstraat 6, Alfen a/d Rijn. Afzender: Turfmarkt 83, Gouda. Poststempel: 15.V.-8. 1940 = Woensdagmorgen. Porto 3 cent. Vader was op 15 Januari verhuisd naar Alphen.

²⁷ Ja, wat was er gebeurd? Vaders bezoek aan Gouda (van de vorige brief) op doortocht naar Rotterdam, was ter bijwoning van de diploma-ceremonie op 9 Mei 1940 waar Moeder's collega's diploma's ontvingen na geslaagd te zijn. (Moeder kreeg haar diploma een jaar later, in Mei 1941.) Die avond, na een dineé, liepen ze samen naar het Maasstation. Op Moeder's voorstel liepen ze bij het huis voorbij waar zij geboren was, in de Westewagenstraat. Vader ging die avond direct terug naar Alphen aan den Rijn (via Gouda). De volgende morgen, op 10 Mei 1940, vielen de Duitse Wehrmacht en Luftwaffe Nederland binnen. Na hevige gevechten op de Grebbeberg en op de Willemsbrug te Rotterdam, en duizenden vluchtelingen uit Gelderland, (bv. 7 500 te Alphen), werd de Rotterdamse middenstad (en de hele Westewagenstraat) op 14 Mei gebombardeerd. Na het vertrek van de koninklijke familie en het kabinet van Scheveningen naar Engeland, capituleerde Generaal Winkelman en begon de Duitse bezetting die bijna vijf jaar zou duren. De drie juwelierszaken van Opa Siebel werden op 14 Mei in puin gelegd,

²⁸ Jaap Slothouber was destijds verloofd aan tante Bep. Lochem ligt dichtbij de Duitse grens. Naar overlevering was / werd hij blijkbaar N.S.B.-er en is de verlovingslater (daarom?) afgeketst.

²⁹ Vader fietste hierna toch naar Eudokia (misschien wel vóór hij deze brief ontving), waar hij zijn verloofde druk bezig aantrof met het ontvangen van patiënten en gewonde troepen vanuit Dykzicht Ziekenhuis en Bergweg Ziekenhuis, die allebei gebombardeerd waren. Vader wilde haar toen met hem uit de stad nemen, maar Moeder weigerde, omdat zij haar plicht groter achtte dan het gevaar. Vader ging toen onverrichterzake terug naar Alphen.

³⁰ Een verwijzing naar Psalm 69:2 in de 1951 NBG vertaling: „Verlos mij, o God, want het water is gekomen tot aan de lippen.” De Statenvertaling gebruikte de term „tot aan de ziel”. Dit brengt de vraag op: Was deze „Nieuwe Vertaling” misschien al vóór de oorlog „voorlopig” bekendgemaakt, als een proef? Dat is best mogelijk.

³¹ Foto van twee van Opa Siebel's juwelierszaken, Oude Binnenweg 6 (voorgond links) en Oude Binnenweg 18-20 (dichtbij de vernauwing van de straat) die in het puin werden gelegd na het bombardement van 14 Mei. De derde zaak, te Jonker Fransstraat 100, werd ook helemaal verwoest. Dit was een hele grote slag voor Opa Siebel.

32

In den vroege ochtend van den tienden Mei kondigen de kanonnades van de luchtdoelbatterijen en het geronk van vliegtuigen aan dat Nederland in oorlog is. Gedurende vijf dagen is onze stad oorlogsterrein en als op veertien Mei Nederland capituleert heeft de Maasstad haar tol aan den oorlog betaald. Er zijn zware wonden in de stad geslagen en toch... Rotterdam blijkt zijn oude geestkracht te hebben bewaard. Van stonde af aan heeft men er zich in onze stad op bezonnen. dat men verder moest, dat men niet bij de pakken moest gaan neerzitten. Ook officieel Rotterdam toonde de oude vertrouwde voortvarendheid, want reeds op 20 Mei krijgt Ir. W. G. Witteveen van B. en W. opdracht om een plan te ontwerpen voor een geheel nieuwe binnenstad. Den dertigsten Mei herdacht Rotterdam op de Algemeene Begraafplaats in Crooswijk op symbolische wijze de gevallenen.

(Het bombardement van Rotterdam was eigenlijk een heel laffe daad van terreur. Het noodzaakte de capitulatie van Nederland (maar niet van de koloniën) en een Duitse bezetting begon, die vijf jaar zou duren. Hiernaast staat een heel beknopt (en natuurlijk gecensureerd) artikel over het gebeurde, uit het Rotterdamsch Nieuwsblad van Dinsdag 31 December 1940.

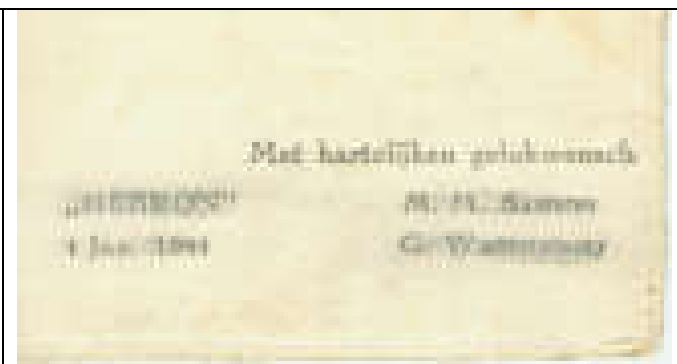
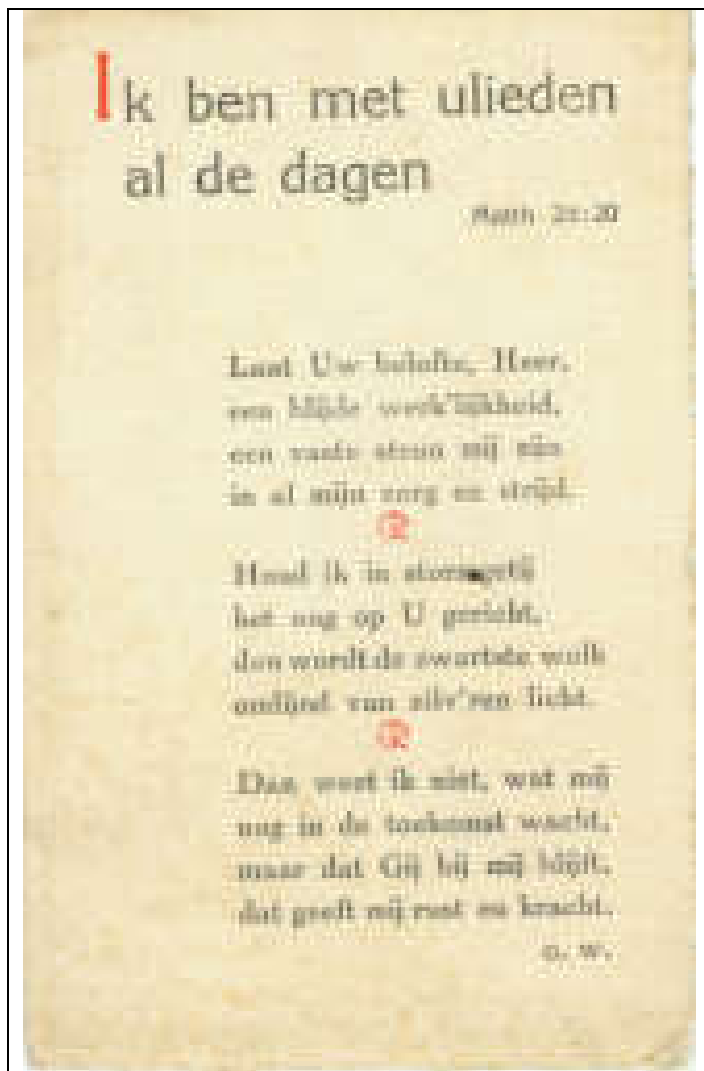
Maar vanuit een zuiver stadsbeplanningsoogpunt was het bombardement eigenlijk ideaal, omdat de stad heel veel problemen had t.o.v. verkeer, riolering, waterhuishouding, gezondheid, enz. Dat „een geheel nieuwe binnenstad” mogelijk bleek, werd dus het voordeel dat pas na het opruimen van het puin begon in te zinken. Het boek „Rotterdam zoals wij het kennen”. door Kees Hazelzet, (1940) geeft een indruk dat

de binnenstad eigenlijk helemaal hernieuwd moest worden. Dat kon dus na de oorlog gebeuren.

Op de volgende bladzij staat een andere visie dan die van het Rotterdamsch Nieuwsblad: Een Nieuwejaarskaartje voor de jaarwisseling 1940/1941, uitgestuurd door de matriarch van de directeurs van de fa. N. Samsom N.V en haar (zuster en dichteres?) G. Wagenvoort, die allebei (als weduwen?) woonden in een huis met de naam „Hebron” (plaats niet bekend). Deze kaart werd natuurlijk in Alphen aan den Rijn gedrukt (waar anders?) en een extra copie (of drukproef) kwam op die manier onder de aandacht van Theo, die de mooie inhoud met zijn verloofde deelde. Daarom werd het dus veel later een deel van Moeder’s plakboek.

Samsom had een meerderheid van Christelijk personeel. Elk jaar schonk de directie een Christelijk boekje of mooi gedrukt gedicht aan de werknemers. Op de eerste werkdag van het jaar gaf de heer Nico Samsom een Nieuwjaarsappél (m.a.w. een preek). In 1941 deed Vader belijdenis: hij ging op catechesatie na wat hij aan Sara beloofd had in een brief aan haar in de Jeugdherberg.)

³² Vader verhuisde van Stationstraat 6 naar Emmalaan 32. Maar voor één maand was hij in een pension in Alphen. Misschien wel omdat emeritus dominee van Kooten (waar hij eerst een kamer had) overleed in die tijd.

VII

Beste Theo,

Gouda, 27/12/40.

Het is niet van het een of ander, om je op je kop te zitten of zoo iets, maar zoo gaat het toch heusch niet. Bijna het heele huishouden heeft op pooten gestaan, voor het ééne feit dat Saar niet door R'dam kon lopen.³³

Luister: 2e Kerstdag: Jij belt. (geld uitgeven!) Vader laat Joop³⁴ met de kleren naar 't station gaan (5 ct. perron).

In de restauratie kan niet aangenomen worden. Dan maar aan de bagage beneden. Joop brengt 't pak naar 't bagageloket. Joop komt thuis en zegt tegen Vader: 't Ligt niet in de restauratie maar in de bagage. Vader opbellen naar Siebel om jou dat te kunnen melden anders loop je te zoeken. (1e keer geen ge-

hoor). Beraadslagingen volgen. Joop zal om 6 uur opstaan en 't pak lichten, om 't naar 't perron te brengen en jouw te overhandigen. Vader belt voor de 2e keer Siebel op om 11 uur nog (weer geen gehoor).

We gaan naar bed. Til verneemt net nog dat Joop om 6 uur jouw zal helpen met de pakjes. Woorden, stroomen van woorden. 't Gebeurt niet. Dan moet ik 't maar doen. Half 12 rust.

Vanmorgen ~~half~~ 6 uur de wekker rinkelt over 't hele huis. Moeder wakker, Vader wakker, Kees wakker (die, slapende op mijn kamertje z'n deur open doet en hard roept: „Gerrit, hoor je de wekker?“), Joop wakker, de meiden³⁵ wakker, als ik de trap af kraak. Ik naar 't station in het donker. Pakje gelicht. (f 0.20) Perronkaart gekocht. (f 0.05) s.v.p. met me afrekenen Zaterdag!

Thuis gekomen (7 uur) schiet ik nog een uur 't bed in maar de anderen zijn wakker. Mien wordt geroepen en begint haar werk. Moeder slaapt dus niet vanaf zes uur en dan, terwijl Moeder werkelijk toch slapelozer wordt.

En als we dat heele geval nu terug brengen tot z'n uiterste proportie dan is dit de clou:

³³ Mathenesserlaan 455 is 3.7 km van het Maasstation, dat ook erg beschadigd was met het bombardement. Na het opruimen van het puin waren er in de binnenstad veel verlaten panden, geen straatverlichting en geen mensen.

³⁴ Joop Schoo uit Bodegraven was op 6 November 1940 verloofd aan Thil de Raadt. Ze trouwden twee jaar later.

³⁵ Met „de meiden” worden Aat, Thil en Bep bedoeld, die op een kamer sliepen. Dit is een echte „oudste broer” brief van iemand die ook, als eigenaar van Westminster Radio, de vroegere werkgever van Vader was geweest!

Jij had moeten zorgen zonder rompslomp om 9.24 uur aan Station Maas behoren te staan, en dan was je behoorlijk om 10 uur thuis geweest. Je had nog wat kunnen vertellen, ook aan je Vader die je Dinsdag geen woord gegunt hebt en bijna in de gang ondersteboven liep.

Dan had je om 8¼ uur gisteravond afscheid van de Siebels moeten nemen, na daar bijna 2 dagen geweest te zijn, en naar 't Maasstation moeten gaan lopen. Zooals ik ook dat gedaan heb, toen ik verleden keer die gramfoon bracht.

Of: Je had op tijd Saar naar Eudokia moeten brengen en jij was doorgestaan naar Gouda. Nu heeft het heele huishouden in de weer en wakker geweest omdat alleen jij niet doordenkt dat je meisje³⁶ niet alléén door R'dam kan lopen. (Wat ook nog een groote vraag is, hoor!)

Ik hoop dat je nu eens ouder wordt en ook op dat gebied nu eens je mannelijk verstand laat werken en niet meer ieder optrommelt (tegen wil en dank) voor zulke futiliteiten.

Ik hoop niet dat je boos op me worden zal, want dat is m'n bedoeling niet, maar we hebben toch met groote mensen te doen, niet?

Nu gegroet, Gerrit.

(In Juni 1940 was de handelsnaam van de zaak van oom Gerrit veranderd in Ster-Radio, en ruim een jaar later - November 1941 - werd de naam weer terugveranderd naar Westminster-Radio.)

VIII

Lieve Saar,

Gouda, 30 December 1940.³⁷

Even nog een briefkaartje voordat dit jaar ten einde is. 't Is om je te verzoeken voor Theo's verjaardag³⁸ welke je hier hoopt mede te vieren, een wekkerklokje voor ons mede te brengen.³⁹ We willen het hem cadeau doen. Zoo ongeveer in de prijs van 3½ à 4 gulden. Met radium. Je kiest er maar een welke je zelf mooi vind, dan vind hij 't zelf nog mooier.⁴⁰ 't Is wel aardig zoo'n plat model zooals men tegenwoordig veel ziet.

Prettig voor je dat je die dagen hier kunt zijn. 't Is al weer enkele tijd geleden dat je hier waart. 'k Hoop dat we prettige dagen met elkaar zullen hebben.

Thilly knapt weer op en is weer in de huiskamer. Zoo is het dan morgen alweer de laatste dag van dit jaar '40. 't Is snel voorbij gegaan met alle wederwaardigheden en we zijn allen voor elkaar gespaard. 's Heeren Zegen voor dit Nieuwe jaar dat aanbreekt in alle opzichten. Mijnheer en allen hier om de tafel groeten en tot ziens,

je liefhebbende Mevr. de Raadt.

(Britse vliegtuigen bombardeerden Pernis (west van Rotterdam) na de Duitse bezetting begonnen was, en kort ná December 1940 verhuisde Opa en Oma Siebel's gezin van Mathenesserlaan 455, Rotterdam, (links) naar Sweelincklaan 101, Bilthoven (rechts), een pand van 3736m². Dat huis kreeg, met twee zaken (Rotterdam en Amsterdam) al direkt de prozaïsche naam „Rotambi.” Na de oorlog werd er een serre aangebouwd aan de zijkant (links op de foto); nog later werd een deel van het pand verkocht, waar een nieuw huis gebouwd werd. In 1956 verhuisden Opa en Oma Siebel naar Hilversum. De zaken werden in en na de oorlog bedreven door de heren Urbanus,

³⁶ „je meisje”? Vader en Moeder waren toen al precies een jaar lang verloofd!

³⁷ Geschreven op Maandagavond. Geadresseerd aan: Mej. Zuster S. Siebel, Ziekenhuis Eudokia, Bergweg, Rotterdam. Afzender: Turfmarkt 83, Gouda. Poststempel 31.XII.10 = Dinsdagmorgen 10 uur. Porto 5 cent.

³⁸ Vader's verjaardag (Zondag 5 Januari) werd samen met Oma's verjaardag (Donderdag 2 Januari) gevierd.

³⁹ Dat wekkertje zou Moeder natuurlijk bij de firma Siebel kunnen kopen.

⁴⁰ Zielkundig heel mooi gezien. Ik herinner deze wekker uit mijn jeugdjaren. Het was een Junghans.

Wielenga en mijn (jonge) ooms Aart en Bas. Volgens tante Coks, was Opa Siebel na het bombardement psychisch nooit meer hetzelfde. Bilthoven was ook gezonder voor Opa's asthma.)

VERPLICHTE ARBEIDSDIENST VOOR ALLE JONGE NEDERLANDERS
Vervolg van voorpagina.

Uitgesloten

Artikel 5.
Van dienstneming bij den Nederlandschen Arbeidsdienst, als zijnde daartoe onwaardig, is uitgesloten: hij, die krachtens onherroepelijke rechterlijke uitspraak is veroordeeld tot een gevangenisstraf van meer dan zes maanden, en hij, die krachtens onherroepelijk rechterlijk uitspraak is ontsien van een der in artikel 28 van het wetboek van strafrecht genoemde rechten, tijdens den duur dier bezetting.

Artikel 6: Joden worden tot den Nederlandschen Arbeidsdienst niet toegelaten. Jood is een ieder, die uit ten minste drie naar ras vol Joodsche grootouders staat. Als Jood wordt ook aangemerkt hij, die uit twee vol Joodsche grootouders staat en hetzij zelf op een negenden Mei 1940 tot de Joodsche kerkelijke gemeenschap heeft behoord of na dien datum daarvan wordt opgenomen, hetzij op den negenden Mei 1940 met een Jood was gehuwd of na dien datum met een Jood in het huwelijk treedt.

En grootouder wordt zonder meer als vol-Joodsch beschouwd, wanneer deze tot de Joodsch-kerkelijke gemeenschap heeft behoord.

Artikel 7: Personen, die lichamelijk ongeschikt zijn voor het vervullen van den dienst of van wie kon worden verwacht, dat ten aanzien van hun persoon het opvoedkundig doel, dat den Nederlandschen Arbeidsdienst is gesteld, niet kan worden bereikt, worden voor het vervullen van den dienst niet aangenomen.

Artikel 8: In geval van twijfel omtrent de vraag, ten aanzien van welke personen zich ten der gevallen, als bedoeld in de artikelen 5 tot en met 7, voordoet, be-

stelt de commandant van den Nederlandschen Arbeidsdienst, volgens richtlijnen, welke de secretaris-generaal van het departement van Algemeene Zaken geeft.

De betrokkene heeft het recht, in beroep te komen bij den secretaris-generaal van het departement van Algemeene Zaken.

Artikel 9.
De dienstbetrokking van de leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst is een publiekrechtelijke.

Onder leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst worden begrepen: het beroepspersoneel, degenen, die hun dienstplicht in den Arbeidsdienst vervullen, de vrijwilligers bij den Arbeidsdienst met inbegrip van hen, die vrijwillig een verlengden dienstdaag doormaken.

Voor het verrichten van bepaalde dienstdaag kunnen personen in dienst worden genomen op privaatrechtelijke arbeidsovereenkomst. Zulke personen worden niet als leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst beschouwd.

Artikel 10.
Verzorging

Alle leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst genieten in geval van ziekte of ongeval vrije geneeskundige behandeling, verpleging en verzorging. Omtrent de sociale en verdere verzorging van gewonden leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst of van hun nagelaten betrekkingen worden, voor zoover noodig, nadere voorschriften gegeven.

Alle leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst zijn onderworpen aan een voor hen allen gelijk tuchtreglement.

De leden van den Nederlandschen Arbeidsdienst, met uitzondering van het beroepspersoneel, genieten vrije inwoning, kost en dienstkleding. Zij hebben aanspraak op kostenvergoeding volgens nader vast te stellen regelen.

(◀Het Rotterdamsch Nieuwsblad (Maandag 26 Mei 1941) vermeldde in dit artikel (dat het vervolg van de voorpagina is):

„Verplichte arbeidsdienst”.

Oom Aart verliet de 5^e klas H.B.S. in 1940, en ging in September weer terug. Met oom Bas ging hij in December 1942 weer voor Opa werken.

Bij beschikking van den E.A. Heer Kantonrechter te Utrecht van 12 Dec. 1942, is aan BASTIAAN SIEBEL, wonende te Bilthoven, Sweelincklaan 101, handlichting verleend tot het tezamen met zijn vader A. Siebel oprichten en exploiteeren van een vennootschap onder firma, tot het voor gezamenlijke rekening drijven van een juweliersbedrijf en tot het aangaan van alle verbintenissen tot die vennootschap betrekkelijk, een en ander met inachtneming van de beperking omschreven in art. 484 van het B.W.

De kennisgeving voor oom Bas.

Misschien deden oom Aart en oom Bas dit wel om te voorkomen om naar Duitsland te moeten.)

IX

NEDERLANDERS,

Op 10 Mei 1940 zijt gij overvallen door een volk, welks kinderen gij eens in liefdevol erbarmen in Uw midden hebt opgenomen en aan de hongerdood ontrukkt.

Zonder waarschuwing en zonder enige aanleiding heeft de vijand Uw grenzen geschonden, Uw land vertrappt, Uw steden en dorpen verwoest.

Uw kleine kinderen zijn uiteengescheurd door de bommen. Uw vrouwen en moeders werden verpletterd en verbrand onder de puinhopen van Rotterdam, door mannen, die haar eens „Mutter”

noemden.

Door genadeloze kracht en wreedheid, zich bedienend van bedrog en verraad heeft de vijand Uw vaderland doen zwichten.

Het Nederlandse leger gaf zich over op 14 Mei 1940.

De vijand sprak met vleierende tong over de dapperheid van Uw soldaten, in de ongelijke strijd. Hij deed U dagelijks weten door pers en radio, dat hij „grootmoedig” zou zijn jegens het over-weldigd „Brudervolk”.

De volksvrijheden zouden behouden blijven, de politieke overtuiging onaangetast, het geweten niet benauwd. De regelen, gesteld in het landoorlogreglement van 1907 zouden stipt worden nageleefd.

’t Is nu een jaar later.

Welke van al die beloften is gehouden?

Uw voorraadschuren werden leeggehaald. Uw pers is geknecht en verleugend. Uw samenkomsten worden verstoord en verboden. Uw wetten worden verkracht, Uw vrijheden vertrapt, Uw weldadigheidszin gechanteerd.

Uw oren mogen niet meer horen, Uw ogen mogen niet meer zien. Wie openlijk handelt naar Gods woord en de inspraak van zijn geweten, wordt bedreigd, gekerkerd en mishandeld. Inplaaats dat ge Uw politieke overtuiging volgen moogt, worden de leiders van Uw volk gevangen gezet en heeft de vijand U overgeleverd aan een handvol verraders, aan wier handen nog het bloed kleeft van Uw soldaten. Op de straten heerst de zwarte terreur. Zelfs in Uw huis zijt ge niet meer veilig.

Beschermd zoudt ge worden, maar ge zijt vogelvrij.

10 Mei 1941. Nederland overdenkt dit alles op dezen dag.

Nederland voelt het leed van hen, die hun vrouwen, kinderen, vaders, mannen zagen sterven onder de ineenslopende dorpen en steden, als een sterk persoonlijk leed.

Nederland treedt op deze dag in de cellen van zijn gevangenen en binnen het prikkeldraad der concentratiekampen.

Nederland brengt een eresaluut bij de onvindbare graven der 15 martelaren voor de vrijheid.

In Nederland zullen op deze dag veel tranen vloeien en bittere woorden gesproken worden. En menselijk is het, wanneer juist op deze dagen het hart van Nederland schreeuwt om wraak.

Christenen van Nederland, zóó mag het niet! „Mij komt de wraak toe, zo zegt de Heer, Ik zal het vergelden.”

Bant dus in de dagen van 10 tot 15 Mei bitterheid en wraaklust uit Uw hart. Verootmoedigt U, vernedert u onder de krachtige hand Gods. Vraagt bijzonder op deze dagen, vergeving van Uw zonden en die van Uw volk.

Het zal onze kerken niet mogelijk gemaakt worden de dagen van 10 - 15 Mei te bestemmen tot dagen van boete en gebed.

Maar....., niemand kan U beletten in Uw eigen woning, Uw intentie hierop te richten en te bidden, te zingen en te lezen.

„Een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel.”

Daarom, Christenen aller gezindten, Katholieken en Protestanten, gij allen die bidden geleerd hebt, wordt tot U de dringende oproep gericht: Loopt den Heer aan als een waterstroom.

Bidt om vergeving van de zonden van ons volk. Bidt voor Nederland; bidt voor de bedroefden en rouwdragenden; bidt voor onze dierbare koningin, Haar kinderen en voor onze wettige regering.

Bidt voor onze soldaten en zeelieden, die nog vechten voor onze vrijheid; bidt voor hen die zoo bitter vervolgd worden om geloof en ras; bidt om den vrede; bidt om de bevrijding van ons vaderland. Bidt

ook voor den overweldiger.

Op de dagen van 10 - 15 Mei 1941 zullen in tienduizenden christengezinnen dezelfde gezangen worden gezongen en dezelfde gedeelten uit Gods Heilig Woord worden gelezen, en alle gebeden zullen culmineeren en eindigen in deze smeeking: „Heere, maak Nederland weer vrij”.

Hierin zullen wij eens zijn, wij en onze kinderen!

Bedenkt dit Nederlanders: een biddend volk is onweerstaanbaar en wordt innerlijk nooit verslagen. Het zal ook nationaal bevrijd worden op Gods tijd en op zijn wijze.

Vertrouw niet al te zeer op hulp van menschen, op vorsten en volken. „Help nu Uself, zoo helpt U Godt.”

Aan den avond van den droeven 14^e Mei zal Nederland herhalen de woorden van den Vader des Vaderlands: „IK HEB MET DEN POTENTAAT ALLER POTENTATEN EEN VAST VERBOND GEMAAKT.”

VOOR PROTESTANTEN: 10 Mei : Ps. 79, Ps. 60 : 1 en 3^e, Neh. 9 : 33-37, Ps. 130 : 2.

11 Mei : Jer. 14 : 7-9, Ps. 79 : 4, Ps. 12, Ps. 68 : 1, Rom. 8 : 31-39, Ps 46 : 2.

12 Mei : Job. 27 : 13-23, Ps. 9 : 9 en 10.

13 Mei : Jes. 14 : 3-23, Ps. 3 : 4.

14 Mei : Ps. 60, *Gez. 96 : 1 en 4*, Jes. 33 : 1-13, Ps. 75 : 4.

15 Mei : Ps. 121, *Gez. 1 : 6*. Efeze 6 : 10-18, Ps. 75 : 4. (De gezangen zijn *cursief* gedrukt)

VOOR KATHOLIEKEN: elken dag Onze Vader, Akte van berouw, Psalm Miserere en Profun-dus.

OPROEP TOT ALLE NEDERLANDERS.

De dagen van 10 - 14 Mei zijn voor alles, DAGEN VAN ROUW.

In 't bijzonder op 14 Mei zult ge Uw gevallen herdenken.

Doet dat alleen in Uw huiselijke kring en vermijdt alle demonstratie van rouw buiten Uw woning.

Doet, met honderdduizenden Nederlanders, het volgende:

Bezoekt geen vergaderingen of vermakelijkheden op de dagen van 10 - 14 Mei.

Stelt familiefeesten uit. (Denkt aan het leed dergenen die rouwen om hun dierbaren).

OP 14 MEI:

1. Koopt na 's-middags 1 uur niets meer in winkels of aan de deur.
2. Sluit na 2 uur alle gordijnen aan de voorzijde van Uw woning (herdenkt de gesneuvelden en de landgenooten die stierven onder de puinhoopen van Rotterdam en andere plaatsen).
3. Siert, te 's-Avonds 9 uur, als symbool van Uw onverbreekelijke trouw en liefde, de beeltenis van Uw Koningin met bloemen en oranje. (zij komt terug). Zingt, met miljoenen Nederlanders, op hetzelfde ogenblik te 9.15 uur het 1^e, 6^e en 14^e vers van ons Wilhelmus. (Nederland zal herrijzen!)

Hieraan kan en zal ieder waarlijk-Nederlander stipt voldoen.

Toon dan Uw eenheid Nederland, ook in Uw rouw en hoop.

LEVE DE KONINGIN !

LEVE HET VADERLAND !

N.B. Deze circulaire is niet bestemd voor „Verzamelaars”. Zij moet alle Christen-Nederlanders bereiken. Noteer de hoofdzaken en zendt haar dan naar Uw vrienden buiten Uw woonplaats (als drukwerk of brief.)

Doe niet geheimzinnig en gewichtig, laat niet lezen aan anderen dan goed Katholieken en Protestanten.

GEEF DOOR !

GEEF DOOR !⁴¹

Klas van „Diploma A”, Mei 1941. Moeder staat links achteraan.

Zuster Sara Siebel, met de Zeeuwse knoop aan, (die zij altijd in uniform droeg.)

(Het Zustershuis lag direct naast de (al lang afgebroken) “bovenlijn” naar Voorburg. Deze foto (genomen vanaf het dakgazon waar de zusters hun recreatie hadden) is in de richting van de middenstad van

Rotterdam. De foto werd dus vóór de aanval op de stadskern in Mei 1940 gekiekt. Het formaat van de foto laat mij vermoeden dat Heidi Straüli deze foto nam tijdens haar bezoek.)

EXAMENS „EUDOKIA”.

Na afgelegd examen werd het diploma voor Ziekenverpleging (diploma A) toegekend aan de zusters: M. A. v. d. Blom, W. Dobbe, M. J. Jansma, B. de Jong, D. A. de Jong, G. H. Land, W. Loef, E. L. Notting, A. Schalkoor, T. M. Schipper, S. Siebel, A. J. Sloff, A. v. d. Sloot, K. Snel, H. M. de Snoo, A. A. Vermeulen, E. Vreugdenhil, M. de Weger, J. E. Wisse en W. Zigterman.

De examens werden bijgewoond door de heeren: dr. A. H. de Bruyn, dr. H. C. J. M. van Dijk, dr. C. H. A. T. Fohmera, dr. R. H. M. Geerdes, dr. J. Hekman, dr. F. M. C. Hengeveld, dr. P. H. Kramer, dr. S. A. Westra en dr. A. D. L. Wortman als regeeringsdeskundigen.

De examens in de godsdienstige vakken werden gehouden ten overstaan van ds. R. Bartlema te Zeist als gedelegeerde van den Gereformeerden Bond van Vereenigingen en Stichtingen van Barmhartigheid in Nederland.

42

⁴¹ De eerste helft van dit document – tot bij (***) – komt uit mijn Moeder's plakboek, getypd op heel dun papier. Ik weet niet of het van Vader of van Moeder kwam. Vroeger wist ik niet of er ook misschien andere bladzijden bij hoorden, maar vond toen het geheel op <http://paulbuddehistory.com/herman-budde/oorlogsjaar-1941/> en wordt daar genoemd Archiefnummer 21. Paul Budde (uit Australië) heeft bijzonder veel Nederlandse inlichting over de oorlog. Ik denk dat er aan deze oproep veel gehoor gegeven werd tijdens de bezetting, elk jaar weer opnieuw.

⁴² Krantenverslag van de diplomering van Moeder en 19 collegas. Eudokia was een Gereformeerd ziekenhuis, en in haar Eudokia-tijd deed Moeder op 4 April 1937 belijdenis van haar geloof, bij Dr. P.V. Dee. Naar ik als kind hoorde, moest Moeder haar laatste studiejaar overdoen, ze zakte (volgens tante Coks) de theologische vakken (!). Ze kwalificeerde dus niet met collegas die de studie met haar begonnen waren. Misschien was Theo wel de oorzaak daarvan Dit artikeltje stond op **dezelfde bladzij** als de aankondiging van „Verplichte Arbeidsdienst”!

(Allerlei artikelen werden moeilijk verkrijgbaar; op Moeder's rekening van haar linnen-uitzet van 14 Juni 1941 (lakens, slopen, tafellakens, servetten, enz.) van Swelheim's te Almelo, staat getypd: „dat vingerdoeken No. 1678 zalm totaal uitverkocht zijn, en daar geen nieuwe aanmaak plaats vindt, in verband met de tijdsomstandigheden, kunnen wij onze uitverkochte voorraad niet weer aanvullen.”)

Gouda, geen datum (laat 1941?)

Ik moet enkele dingen opschryven⁴³ omdat we zoo verspreid wonen⁴⁴ (Gouda, Alfen, Rotterdam en Bilthoven) en we elkaar niet zoo vaak spreken.

Wy kwamen te Bilthoven en gingen de zaak met elkaar bespreken. Mynheer Siebel was naar onze indruk vry geprikkeld. Hy maakte ons een verwyf, ik heb het niet anders gevoeld, dat we met de verloving geen cadeau of cadeautjes hadden gegeven.

Ik heb gezegd, dat dit niet tot ons was doorgedrongen. Trouwens we hebben dat nooit gedaan. By Kees en Aat niet, by Theo en Saar niet en ook niet by Joop en Thil. We bepalen ons tot het noodzakelyke, vinden het goed als ze ELKAAR daarby een cadeau geven, doch doen dat van onze kant niet. Dat moet ieder voor zichzelf weten.

Mynheer Siebel vond de toestand niet zoo rooskleurig. Het was alles zoo arm, zoo arm. Toen hy ging trouwen wist hy wat hy waard was en kocht wat hy nodig had, betaalde de kosten en trouwde⁴⁵. Dat was nu met Theo anders en zyn positie was zoo slecht.

Ik heb gezegd, dat niet wy doch hy mynheer Siebel zelf, over trouwen begonnen was en toegezegd had de jongelui voort te helpen met de kosten, met meubelen, met een huis van Saars geld⁴⁶, en dat we dat toegejuigd hadden.

Mynheer Siebel was voor ons hierin hard en wy vonden het een belediging. Want wy zyn niet arm en Theo jy bent ook niet arm, maar de omstandigheden van het bombardement in R'dam, het vertrek van de fam. Siebel uit R'dam waardoor Saar haar tehuis verloor⁴⁷, zyn abnormaal.

Ik heb mynheer Siebel gezegd dat wy niet arm zyn, maar dat we ons geen uitgaven kunnen veroorloven voor het trouwen van een zoon. Wy hadden dat juist gehad voor een dochter⁴⁸ en toen waren WY verplicht de kosten op ons te nemen. Voor de kerk f 40,00, voor het stadhuis f 25,00, voor de rytuigen f 150,00 enz., een koude tafel enz. Nu was het een zoon van ons die ging trouwen. Wy hebben het trouwen thans niet aangemoedigd doch als de heer S. de jongelui voort-helpen wil is dat voor ons aangenaam. Zoo dachten wy erover.

⁴³ Dit verslag over een bezoek aan Bilthoven schreef Opa de Raadt alleen maar aan het verloofde paar. Opa typte altijd een „y”, nooit een „ij”. Deze brief is niet geadresseerd en ook niet ondertekend.

⁴⁴ Verspreid? Volgens huidige begrippen woonden ze allemaal vlak bij elkaar!

⁴⁵ Opa Siebel bedoelde hier zeker zijn tweede huwelijk in 1921, toen zijn juwelierszaak al bijna 9 jaar bestond.

⁴⁶ In mijn bezit: Huur-Contract voor Van Dijkstraat 13, Alphen aan den Rijn, voor 2 jaar tussen I.D. van Hemsbergen en Th. A. de Raadt, getekend 23 December 1941, met ingang 1 Januari 1942. Huur f 35,00 per maand. In Juli 1952, net voor de emigratie van ons gezin, was de huur f 40,00 per maand; ik heb de kwitantie van die laatste betaling. Een hele lage inflatiekoers dus, over meer dan 10 jaar. Het huis was in 1930 gebouwd en staat op een pand van 163m². Er was een garage naast het huis, bijna de enigste in de straat, die mijn ouders onderverhuurden.

⁴⁷ Na het behalen van Diploma A moest moeder in Mei 1941 vertrekken uit het Zustershuis of betalen voor inwoning, dat bij haar salaris tijdens de opleiding ingesloten was geweest. Andere behuizing was wegens het bombardement natuurlijk uiterst moeilijk te vinden, en haar ouders waren al verhuisd. Ze bleef bij Eudokia wonen.

⁴⁸ Oom Kees van Kooten en tante Aat (de Raadt) waren op 19 Maart 1941 te Gouda getrouwd.

Maar nu de manier om ons neer te zetten. Mynheer de Raadt, het zal Uw eer toch zeker te na komen als U er my alleen voor zoud laten opdraaien. Bovendien, ik heb een naam te verliezen tegenover myn klanten, myn fabrikanten, enz., weet U?

Moeder kreeg een hartklopping en kon zich haast niet inhouden.

Mevr. Siebel kwam er tusschen en zeide, dat mynheer het zoo niet zeggen moest. Toen zei mynheer: „Je weet toch, dat we het gister eens waren en toen sprak je net zoo.”

Het was een pynlyk moment. Moeder heeft het voorbeeld aangehaald van oom Ar⁴⁹, die huwde met tante Cor, een dochter van een bouwer in Rotterdam, waarvoor Ar destyds ook te min was. Later toen schoonzoon Leo de Graaf die met een andere dochter trouwde, failleerde, rezen de papieren van oom Arnold, die thans hoofd is van de Chr. Montessorischool.

Moeder heeft dat kalm gezegd. Ik ben ook kalm gebleven, want het is feitelyk meer droevig dan om zich er boos om te maken.

Ik heb door mededeeling van myn levensloop de laatste 10 jaar meegedeeld, dat ik my heel niet arm gevoel doch dat de wind my tegen was, het regime heeft my den nek gebroken, want dat ik geen recht kon krygen tegenover het grootkapitaal. Dat ik een groot bedrijf met 50 agenten over Nederland had opgericht en dat daarin voor my en 2 zoons een ruim bestaan in zou gezeten hebben, was het niet dat Philips kans had gezien dit alles in elkaar te trappen door omkoperij en zwynery. Waarby de regeering my in den steek liet.⁵⁰

Ik heb gezegd, dat Theo geen nietsnutter is en dat hy in dat bedrijf heeft gewerkt dag en nacht en boven vermogen. Zoo heb ik de EER, en dat is veel, van myn jongen gered.

Ik heb gezegd, dat nu hem de wind tegen is. Dat ik het ontslag ongedaan heb gemaakt. Ik heb meegedeeld, hoe dat gegaan is en aangetoond, dat de fa. Samsom wederrechtelyk loon inhoudt. Zie Jacobus, waar sprake is van het loon dat roept tot den Heere Zebaoth.

Ik heb gezegd, dat ik er kans toe zie daarin verandering te brengen en dat Theo dat eerst probeeren moet, door een brief te schryven naar de fa. Samsom. Als ze hem klaarblykelyk daar niet over SPREKEN willen.⁵¹

Het arm zyn heb ik dus ver weggeworpen, want wie energie, werkkraft en kunde heeft is niet arm en dat hebben wy alle als vader en zoons de Raadt in niet geringe mate.

Ik heb gezegd, dat ik meen, dat als jullie geen huur hebt te betalen omdat Saars geld daar tegenover staat, dat het dan by zuinig beheer wel gaan zal.

Mynheer Siebel dacht, dat het voor Saar niet mee zou vallen zich te moeten bekrimpen, daar ze in weelde geleefd had. Moeder heeft gezegd, dat Theo Saar heeft leeren kennen als verpleegster en dat het niet op zyn weg lag haar te vragen of ze soms ook bemiddeld was. Dat gaat by een liefdesverhouding althans by ons niet voor.

Moeder heeft gezegd: „Zoud U dan Theo wel als schoonzoon aanvaarden, mynheer Siebel?”

Moeder heeft gezegd, dat Theo er toch zoo'n hinder van had als hy uit zyn kamer zag, dat het boven Rotterdam weer spookte.⁵²

Daarna is er gesproken over de trouwdag en de aanteekening en heb ik zelfs aangeboden, dat de aanteekening by ons zou plaats hebben, wat ik echter niet juist vind. Wy hebben dat pas

⁴⁹ Oom Arnold (Arnoldus Theodorus) van der Wart (jongere halfbroer van Oma de Raadt), was ook een tijd leerkracht bij de Nationale Christelijke School te Voorburg, waar zijn vader heel lang schoolhoofd was geweest.

⁵⁰ Dit is alles volledig beschreven in mijn eerste boek „De Galg van Eindhoven”. Zie bij <http://goudscheradio.nl>

⁵¹ Ik was vroeger onbewust van dit „ontslag”. In „Wij Varen” (het Personeelblad van N. SAMSOM N.V.) staat een 12½ jarig jubileum in de uitgave van April 1952. Een getuigschrift van 21 December 1951 (getekend door de heer N. Samsom) vermeldt ook geen onderbreking. Het is onbekend hoe dit „ontslag” tot niet gemaakt is. De brief hierna loste alles zeker op. Het Samsom archief bij de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam heeft niets.

⁵² Bombarderingen door Engelse vliegtuigen, die het op de olievoorraden van Pernis gemunt hadden. Daarom waren de Siebels verhuist naar Bilthoven!

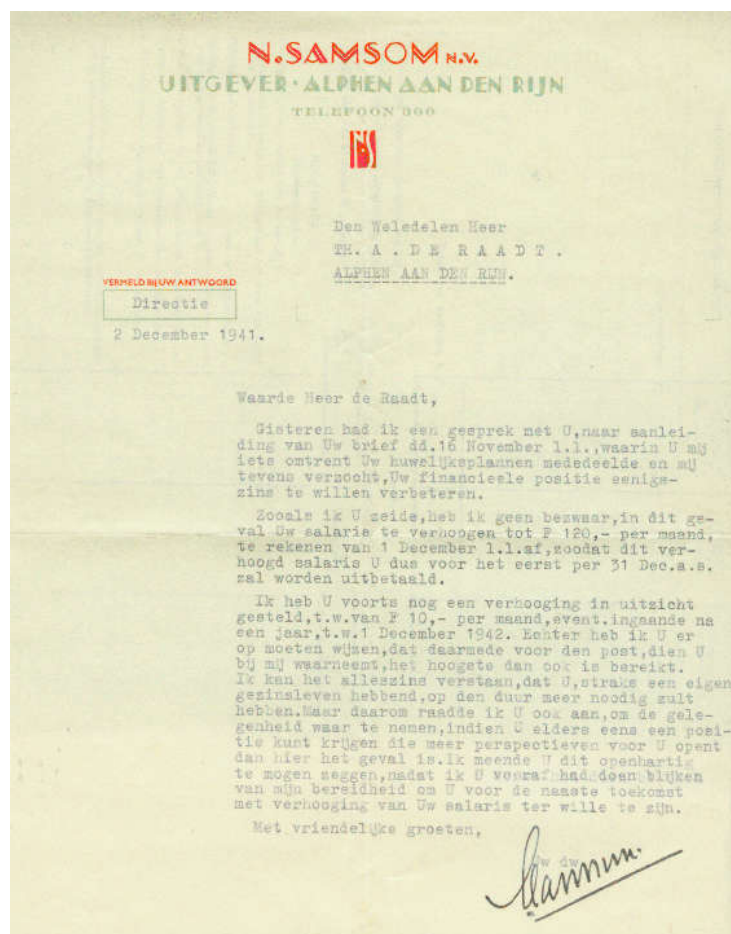
gehad van onze dochter Aat en ik vind dat dat plaats heeft by de ouders van de a.s. bruid. We hebben gepraat over de trouwdag en hoe dat gaan zou. Mynheer S. noemde het Corner-house. Ik heb gezegd, dat als er geen consumptie is wegens de moeite met de distributie wy alles goed vinden, want de hoofdzak is het huwelyk en de byzaak is het eten en drinken. Dat hebben we allemaal thuis voldoende. En dat is niet het essentieele.

We hebben ook gesproken over de meubels. Mynheer Siebel zeide, dat hy van Saar had vernomen ik nog beddegoed had of althans voor zou kunnen zorgen. Ik heb dat bevestigd en toegezegd, dat ik een matrassenstel met kussens voor zou kunnen zorgen van oude samenstelling als de vulling in die kwaliteit nog te krygen is. De damast heb ik voor myn kinderen nu ca. 12 á 15 jaar bewaard.⁵³

Zoo is het gesprek van lieverlede over andere zaken gegaan over alles en nog wat, behalve natuurlijk de politiek⁵⁴ en zyn we in vrede heengegaan om ca. 6 uur.

Wy waren echter nog zeer onder den indruk en kunnen niet begrypen hoe het mogelijk is, dat als mynheer S. zelf erover begint dat jullie maar moet trouwen gaan, er dan zoo met ons over moet gesproken worden. Wy zyn van meening dat als de toezegging van hulp gedaan is men daar dan niet op terugkomt. Ik voor my ben niet in staat mee te werken geldelyk.

XI

(De brief van 2 December 1941 is een antwoord op Vader's verzoek om meer salaris, wegens zijn voorgenomen huwelijk. Hij werkte bij de firma Samsom in wat bekend stond als de afdeling „Huishoudelijke Dienst”, een positie waarin men zeker niet automatisch zomaar een salarisverhoging krijgt als men op trouwen staat. In 1946 voltooide hij een opleiding als kantoor-machinemonteur in Amsterdam, bij de Nederlandse afdeling van Remington. Daarna kreeg hij zeker wel meer salaris. Ik weet niet of Samsom (als werkgever) een deel betaalde voor die opleiding. Misschien sprak Opa de Raadt wel eens met mijnheer Nico Samsom in deze tijd. Er was gene-genheid tussen de twee families, vanwege vroeger lidmaatschap van „De Vergadering der Gelovigen.” Oom Bouwe en tante Bets van Wijk uit Alphen aan de Rijn waren nog steeds leden van „de Vergadering”, en hun kinderen ook, die bijna allemaal in en om Alphen aan den Rijn woonden.)

(Samsom is nu deel van Wolters Kluwer).

⁵³ Dit betekent zeker: Van vóór de liquidatie van de vroegere meubel- en matrassenfabriek en stofferingsbedrijf, toen Goudsche Radio Industrie daaruit voortkwam.

⁵⁴ Natuurlijk! Overal ter wereld praat men over politiek.

XII

4 Januari '42, Eudokia.⁵⁵

Hallo Theo,

Hartelijk gefeliciteerd met dezen dag, en 'k hoop voor je, dat je hem nog vele malen herdenken mag.

Ook nog m'n beste wensen voor '42, ook je verdere fam. Leuk dat Saar een paar dagen er is, geniet er maar flink van. Zeg haar maar, dat ik Maandag vrijgevraagd heb.

Wat de bestelling betreft: Er worden er 4 gestuurd. 'k Ben er terstond op afgeweest. Prettige dag, hoor.

Allen gegroet, je Dien.

Ondertrouwd:
TH. A. DE RAADT
en
SARA SIEBEL.
Kerkelijke bevestiging te Rotterdam D.V. 12 Febr. a.s. om 12 uur in de Nieuwe Zuiderkerk door den WelEerw. Heer Ds. J. Schoonhoven, em. pred. te 's-Gravenhage.
Alphen a.d. Rijn, Emmalaan 32
Bilthoven, Sweelincklaan 101.
16 Januari 1942.
Toekomstig adres: v. Dijkstra
13, Alphen a.d. Rijn.

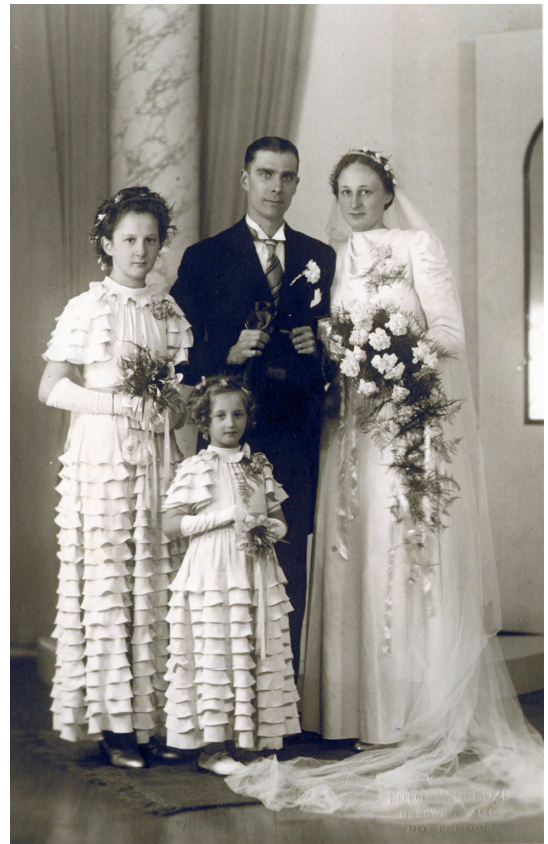

▲ Na de kerkelijke bevestiging in de Nieuwe Zuiderkerk (1916-1969).

◀ Van Dijkstraat 9 , 2018, (door Google)

Een vroegere foto: 17 April 1939 – v.l.n.r. Heidi Straüli, (een onbekend jongetje), Dien de Jong, An van Duin en Sara Siebel, in de tuin van Eudokia's zusterhuis.

56

⁵⁵ Een Eudokia postkaart (met de Wachtkamer op de voorkant), gestuurd aan Vader op zijn adres te Turfmarkt 83, Gouda, door Dien de Jong, een klasgenoot (G = Gerhardina) van Moeder. Ik heb **geen idee** wat deze „bestelling” geweest zou kunnen zijn, behalve dat het misschien 4 dingen waren voor het voorgenomen huwelijk (zodat Moeder dat dus nog niet mocht weten!). Dien trouwde later een meteoroloog; met man en kinderen woonde ze in De Bilt te Blauwkapelse Weg 5. Ze kwamen wel eens bij ons in Alphen op bezoek. Een zoon ging op de grote vaart en heeft nog eens een brief gestuurd aan ons in Canada. An van Duin trouwde C. Van Kuyvenhoven, en dat gezin woonde later in Apeldoorn. Kitty Snel (het Javaantje in de klas), trouwde Jaap de Jong en hield jarenlang contact met Moeder; ik heb zelfs haar luchtpostblad van September 1968 (met gelukwensen voor Theo's geboorte!)

⁵⁶ Trouwfoto, Stadhuis van Rotterdam. De bruidsmeisjes waren Coks Siebel (13 jaar) en Nelly Siebel (6 jaar).

Opa en Oma de Raadt

Opa en Oma Siebel

(Onbegrijpelijk in Suid-Afrika en Noord-Amerika, maar sinds de Franse tijd worden civiele huwelijken in Nederland altijd op een Donderdag gesloten. Daarom is het zeker ook dat bij de overhandiging van de trouwbijbel, bij een „inzegeingsdienst” in de kerk, er niet altijd een dienstdoende ouderling aanwezig is, maar wel een diaken. Dat gebeurde ook toen mijn ouders trouwden. Dominee J. Schoonhoven was een emeritus-predikant uit Den Haag; ik weet niet waarom hij de dienst waarnam.

◀ Deze Trouwbijbel was een uitgave van Uitgevers-Genootschap „Biblia”, Leeuwarden, 1929. Er waren verschillende uitgevers van bijbels in die tijd; Jongbloed was een andere firma. In 1951 kochten mijn ouders een „Nieuwe Vertaling” van dat jaar, uitgegeven door het NBG, Nederlands-Bijbelgenootschap.)

Vader's Persoonsbewijs, uitgereikt vóór de oorlog, op 23 September 1939, te Gouda, met de verschillende adresveranderingen. ▼)

XIII

Huwelijkstoespraak door Opa Siebel⁵⁷.

Rotterdam, 12 Februari 1942.⁵⁸

Zoo is dan thans voor jullie aangeboren de groote dag, dien dag waarna ge reeds zoo lang hebt uitgezien, en waarin nu beider wenschen in vervulling zijn gegaan; nu elkander tot den dood toe te bezitten; voor elkaar het goede te zoeken; voor elkaar te zorgen, elkander tot steun en sterkte te zijn, voor elkander te bidden en werken. Dit alles lijkt al heel mooi, doch zou toch een mislukking worden onvolkomen zijn, indien er geen andere grond ware waarop dit huwelijk geen andere koorden waren waarmede dit huwelijk was verbonden. Hoe heerlijk is het voor ons als ouders, te mogen weten, dat heden niet is gesloten een huwelijk tussehen Theo de Raadt en Sara Siebel maar dat hier is gesloten een huwelijk waarvoor Christus het middelpunt is. Eerst dan kan van een recht gelukkig huwelijksverbond gesproken worden, omdat we dan in voor- of tegenspoed een sterke Held hebben, die God ons heeft beschoren. Wij hopen dat ge elkander steeds met die liefde zult omringen, want waar liefde woont, gebied de Heer Zijn zegen, enz.

Toen ik dezer dagen zat te spinzen (vergeef me deze uitdrukking want ik weet zelf de beteekenis niet van deze zin, spinzen is n.l. een uitdrukking van de Bruid), toen ik dan dezer dagen zat te spinzen, kwam in mijn gedachten de bijzonder zware taak, waarmede direct de jonge vrouw, en nog in veelvuldiger mate de huismoeder, in deze tijd heeft te vervullen, ik bedoel n.l. de distributie bescheiden, want bruid, let vooral hierop: Wie niet zuinig op z'n bonnen is, staat met z'n eene been in de gevangenis. Voorwaar voor jou, Theo, geen prettig vooruitzicht. 't Is daarom voor ons zoo'n prettige gedachte, te weten dat ze nu gehuwd is met een man wiens naam is de Raadt. Kan het mooier? Nu maar met alle distributie bescheiden naar de Raad die je zeker in beider belang goede Raad zal geven. En men zegt wel een spreekwoord: „Goede Raad is duur.” Nu ja, laat hij dan een beetje duure groene erwten of bruine boonen koopen. Je moet dan steeds denken het is in ons beider belang, en de hoofdzaak is volkomen precies met onze bonnen toe.

⁵⁷ Dit is de toespraak van Opa Siebel, compleet met stukjes die doorgeschrapt staan in zijn manuscript.

⁵⁸ Vader en Moeder's trouwdag was een van de koudste dagen ooit in Rotterdam, met een temperatuur van -19° Celsius. Een paar dagen later werd het nog kouder. De hele winter 1941/1942 was bijzonder koud in Nederland. Met Opa en Oma Siebel's 25-jarige huwelijksfeest op 10 Februari 1946 werd er niet voor niets gezongen: „Maar de koude die was gruwelijk, Al op die dag van 't huwelijk. Het was zo'n koude dag (bis).”

Iedere morgen zal voor het zijne zorgen. Wij zijn tevreden met ons bescheiden deel, en we zijn ~~tevreden~~ gelukkig en dank U voor Uw Raad.

Lang leve het bruidspaar De Raadt-Siebel.

XIV

Huwelijkstoespraak, Huwelyk van Theo en Saar,

Rotterdam, 12/2/1942.

Geachte aanwezigen, geliefd bruidspaar,

Deze dag is voor ons als vader en moeder van den bruidegom een der gelukkigste van ons leven. Een vorig jaar mochten we ook zulk een dag beleven, toen een onzer dochters in 't huwelyk trad. Thans is het een zoon.

Het is niet zonder zorgen, dat men de kinderen groot brengt en als met dan op zekeren tyd van het leven, indien de gelegenheid gunstig is, hun een gelukkig huwelyk ziet aangaan, is dit een feit, dat het hart met groote blydschap vervult.

Myn zoon, myn dochter, laat ik U mede namens moeder nog eens hartelyk mogen gelukwenschen met deze Uwe huwelyksvereiniging. Een nieuw tydperk is voor U aangebroken. Zonder leiding zal 't niet gaan. Leiding van Uw vaders en moeders zal U niet dagelyks meer ten deel vallen. Gy zult thans Uw eigen weg moeten gaan.

Daarby is het een groote zegen te mogen weten, dat één Uw Leider is, niet minder dan de Schepper van hemel en aarde, de verbondsgod, de HEERE. We zouden kunnen afbidden, dat de HEERE U geduriglyk moge leiden. En we doen dat ook. Elken dag.

Daar is meer: De belofte. De belofte van dan HEERE ZELF in de Heilige Schrift. Voor hen, die die HEERE vreezen staat er geschreven „De HEERE zal U geduriglyk leiden.” Gods beloften zyn ja en amen.

Steun daarop alt 't leven voorspoed geeft. Steun daarop als het den weg van tegenspoed opgaat. Gy zyt niet aan Uwzelf overgegeven doch staat onder 's HEEREN leiding.

Er zyn zoo vele leiders (Führers) in 't leven van den dag. Zy allen ontleenen hun bevoegdheid aan mandaten, hetzy door een president of door een volksvertegenwoordiging hun gegeven.

De Leider zonder mandaat, de SOUVEREINE Leider is de HEERE onze verbondsgod, Israels God, die Zyn volk zelfs leidde door de Roode Zee en door den Jordaan, als door het droge, en Die ook onder de nieuwe bedeeing zyn schapen zachtken leidt tot de fonteynen des heils.

Geeft U aan Zyn leiding over, dan zal het einde zeker zalig zyn. En bidt:

Leid my, trouwe Herder, leid my, / Waar het levend water vloeit;
Weid my, trouwe Herder, weid my, / Waar de boom des Levens bloeit.

En getuig:

'k Wil nu altyd by U blyven, / Volgen waar Gy my geleidt;
'k Wil U loven, voor U leven, / U, Die voor my alles zyt.

En nu, geachte vader en moeder van de bruid. Gy hebt onzen zoon als Uw zoon aangenomen. Ik weet, dat hy U de achting en liefde zal toedragen zooals een goed schoonzoon betaamt. Hy zal U niet beschamen in trouw en aanhankelykheid. Daar staan wy U borg voor.

Wy danken U voor de goede zorgen aan hem en onze Saar besteed by het zoeken naar een gepaste woning en wat daarmee verband houdt.

FEESTGENOTEN, Gy zyt getuige met ons van deze huwelyksvereeniging op dezen blyden dag. Ik bemerk, dat gy met ons verheugd zyt, dat deze beide jonge harten elkander gevonden hebben en de weg gebaad werd tot een bly samenleven.

Wy verzoeken U allen met ons den **HEERE** te danken voor deze goede gave in Zyn gunst ons geschonken door te zingen: Psalm 25 vers 6: „Wie heeft lust den Heer te vreezen, enz.”

Jacob de Raadt.

XV

Geacht Bruidspaar, Lieve Kinderen,⁵⁹

Rotterdam, 12 Februari 1942.

„Nu gaan de kinderen elkaar opvoeden”, waren de woorden van mijn onvergetelijke vader⁶⁰ op den dag van ons huwelijk⁶¹. Ik sluit mij daarbij aan, en heb de opvoeding uit handen gegeven, en als getrouwd paar, man en vrouw, zijt gij nu maar genoeg om Uw eigen weg te vinden. We kunnen ons leven vergelijken bij een radioschema, vol met lijnen door en over elkaar⁶².

Lang hebben we je onder onze vleugelen mogen hebben, Theo, en bent deze 2 jaren te Alfen al gewend je eigen wicken uit te slaan. Maar alléén is de eisch niet, en je hebt met Sara je nestje klaargemaakt om dat zoo dadelijk te betrekken.⁶³ Je hebt daar geduld mede moeten oefenen, met je engagement met oog op je huwelijk, en nu moet men dat geduld ook nog danig beoefenen. Als men zoo te samen begint is het nog niet zooals thuis, waar men na zoovele jaren geschoold is en men nog dagelijks leert. Maar zooals Bijltje in de Standaard⁶⁴ schreef: „Men moet zich aanpassen in de tegenwoordige tijd en in je huwelijksleven.” ’t Kan alles zoo stroef gaan, alsof men in ’t geheel niets kan. Dat woord moet niet gebezigd worden, vooral als men bij Gods Woord leeft, die een lamp voor den voet en een licht op ons pad is.

Veel hebben we te samen gesproken, Theo, toen alles nog niet wilde zooals jij ’t wou en er soms geen gat in zag.⁶⁵ Maar ik zeide steeds: „Op ’s Heeren tijd, jongen,” en dat heb je nu mogen verstaan nu het des Heeren tijd is en als man en vrouw vereenigd zijt door de band des huwelijks en je huis gereed is. Laat Hij dan ook de eerste zijn in jelui verbond.

Schoonmoeder ben ik al van een schoonzoon, maar nu daarbij een schoondochter te hebben is iets anders, en dan een gediplomeerde dochter, ik kan allicht bij haar nog wel wat leeren. Ik wil een goede schoonmoeder voor je wezen Sara, dan ben ik zoo’n schrikbewind niet, zooals er zooveel over schoonmoeders gesproken en geschreven word en men liever ziet gaan als komen.

Leef gelukkig met elkaar, zoo zullen de wederzijdsche ouders ook een dankbare plaats vinden in jelui hart.

⁵⁹ Deze toespraak was misschien niet helemaal tegen alle conventie in, gezien de bijzonder specifieke verhouding tussen Oma en Vader, waarvan de rest van dit boek de lezer wel zal kunnen overtuigen!

⁶⁰ Theodorus Arnoldus van der Wart, schoolhoofd van de Nationale Christelijke School te Voorburg, overleden op 21 December 1928. Moeder had zijn begrafenis bijgewoond tijdens de 15 maanden (Maart 1928 – Juni 1929) dat de Siebels in Voorburg woonden, vanwege de betere lucht. Bijna tien jaar later ontmoette ze zijn kleinzoon.

⁶¹ Opa en Oma’s trouwdatum was 16 Januari 1907 te Voorburg.

⁶² Dit zijn de woorden van de echtgenote van een radiofabrikant!

⁶³ Het huis in Alphen aan den Rijn werd die avond betrokken. Vanwege de extreme koude waren er waterpijpen gebarsten, en ging het pasgetrouwde paar eerst direct aan de slag om de hele keukenvloer te dweilen.

⁶⁴ „De Standaard” was de middagkrant van de Anti-Revolutionaire Partij, uitgegeven in Amsterdam.

⁶⁵ Zie X hierboven voor de aanvankelijke bezwaren tegen de verhouding van de kant van Opa en Oma Siebel, hoofdzakelijk omdat Vader niet een betalend werk had, en daarom moest gaan werk zoeken.

Gedicht.

1. Ik ga er's een liedje van zingen,
 Een liedje voor Theo en Saar,
 Ze zijn na veel kwasten en vliegwerk
 Geworden een heel aardig paar.
 Je hoort haar hem steeds noemen „jongetje”,
 En hij heet haar steeds „hartedief”.
 Gelukkig, en dat is de hoofdzaak,
 Ze hebben elkaar hart'lijk lief.

3. En nu gaat het leven beginnen,
 Het huwelijk van Theo en Saar.
 Geloof me, het gaat niet op rozen,
 Je bent, heusch, geloof me, niet klaar.
 Maar als hij dan zit in z'n woning,
 In Alphen, dat groote gehucht,
 Dan is 'ie zoo rijk als een koning,
 En krijgt 'ie weer versche lucht.

5. Des morgens dan rinkelt de wekker,
 Het maffen is nu weer gedaan.
 Al slaapt Saar nu nog zoo lekker
 Haar baasje naar Samsom moet gaan.
 Dan komen de vrouw'lijke zorgen,
 De huisheer heeft rechten daarop.
 En zoo gaat dat iedere morgen,
 Voor 't moedertje in den dop.

7. En 's avonds, kapot van het sloven,
 Dan zie je hem stil bij de haard.
 Z'n handen en vingers met kloven,
 Z'n koonen, 'n hevigen baard.
 En zij moet nu kousen gaan stoppen,
 Een allerverschrikk'lijkst karwei.
 Dat hoort er nu eenmaal bij 't huw'lijk.
 Dat krijg je cadeau erbij.

2. Het was me eent toertje voor Theo,
 Te krijgen een meisje naar wensch.
 Hoe hij daarover heeft zitten tobben,
 Dat kan je vertellen geen mensch.
 Maar eind'lijk, hoe kon 't ook wezen,
 Viel hem het geluk in den schoot.
 En heden, we mogen het vieren,
 Stapt hij in de huwelijksboot.

4. Ik zie hem al zitten te tobben
 Met distributie en haard,
 Met aardappels, groenten en boter,
 O, jongens, ik lach me een taart.
 En dan die ellendige bonnen,
 De rest som ik liever niet op.
 O, kerel, wat ben je begonnen,
 Hoe houdt je een heldere kop?!

6. Om half één dan zie 'k hem weer komen,
 De deur in; hij rolt over de mat.
 Hij raast en hij stampvoet geweldig,
 De schuld krijgt natuurlijk de kat.
 Er komt een fijne lucht uit de keuken,
 En vrouwtje steekt 't hoofd door de deur.
 Zijn maag begint hevig te jeuken,
 „'t Is aangebrand!” volgt met een kleur.

8. Een ding, en daarmee ga ik stoppen.
 En sluit dit pessimistisch gedicht.
 Gelukkig keek The uit z'n doppen,
 En trouwde geen onnoozel wicht.
 Van aanpakken weet wel m'n Saartje,
 Want heusch, z' is nu niet meer kind.
 We kunnen gerust van ze zeggen:
 „De liefd' is 't, die 't al overwint!”

Rotterdam, 12-2-'42. Huwelijk Th. A. de Raadt / S. Siebel. (Handschrift van Gerrit de Raadt)

(Zeven weken na haar huwelijk, in de brief op de volgende bladzij, werd Moeder heel plotseling ruw geconfronteerd met een van de rare dingen die een louter gevolg waren van de radio-kwestie van de dertiger jaren. Misschien had ze er wel een beetje van gehoord, zie brief X. Dit is een zakelijke brief, maar ik denk wel dat Vader, als hij het nier eerder al gedaan had, zijn echtgenote toen goed op hoogte moest brengen van deze toestand.)

Den heer T.A. de Raadt, Alfén, Z.-H.
Lieve Theo,

Gouda, 30/3/42.

Zooals je weet hebben we jaren achtereen je girorekening gebezigd voor de huurkopers buiten Westminster (B.W.M.)⁶⁶ Je weet dat je onlangs er met my over sprak, dat je graag een eigen giro-rekening wilde hebben aan je adres te Alfén.

Nu kan ik de 6 nog overgebleven storters, die weekelyks erop storten, verzoeken op de rekening van G. de Raadt te storten, (dat is de privérekening van Gerrit, dus ook buiten Westminster), doch deze stortingen⁶⁷ lopen alle binnen zeer korten tyd af en dan zyn ze alle aan-gezuiverd. De laatste vervalt op 15 Juni. Ik zou het liever zoo later afloopen, dus als je dat goed-vind, laten we het dan zoo houden.

Hier alles wel.

Hartl. Groet.

Je liefh. Vader.

(Moeder's Persoonsbewijs dat in Rotterdam uitgereikt was op 20 November 1941, moest in Alphen aan den Rijn veranderd worden met haar gehuwde status (en een bijvoeging „zonder beroep”) en adres. De bezetter veranderde de naam „Koninkrijk der Nederlanden” niet, hoewel dat wel een idee was. Na de bevrijding leverde Moeder een bankbiljet van honderd gilden (f 100.-) in. Was dit misschien het aller-enigste overgebleven „geld van Saar”?)

De bezetter veranderde ook allerlei biljetten, munten en postzegels in die tijd, en nog veel meer. Het werd een steeds moeilijker tijd. Het

heeft weinig zin om hier wat

delen van bonnenvellen te kopiëren, want die stukken die ik heb, zijn allemaal van 1948 en 1949.)

⁶⁶ Na afloop van de kwestie-Philips in de dertiger jaren (Zie „De Galg van Eindhoven”) waardoor Goudsche Radio Industrie (GRI) om zeep gebracht werd en Opa ook „zonder vermogen” verklaard werd, moest de firma Westminster Radio, waarvan oom Gerrit de eigenaar was, op een eigenaardige manier zaken doen, om te voorkomen dat Philips iets zou doen om de **toegestane vijftigduizend gulden boete** van Opa te krijgen. Een eigenaardig boekhoudsysteem moest dus vóór en ook gedurende de oorlog oorlog gevoerd worden; daarom „B.W.M.” en een andere rekening „ook buiten Westminster”. Of Vader, als procuratiehouder, helemaal alles daarvan wist, weet ik niet. Het Goudse telefoonnummer 3113 voor Westminster Radio stond in April 1941 nog op naam van Th.A. de Raadt, Wijkstraat 22 (die van September 1939 af al in Alphen aan den Rijn woonde)!

⁶⁷ M.a.w. voor **huurkopers**, niet voor **huurders**, welke toestand later zo'n groot probleem werd.

XVIII

Den Heer en Mevr. Th. A. de Raadt-Siebel,
Van Dijkstraat 13, Alphen, Z.-H.

Gouda, 13/7/1942.⁶⁸

Lieve Theo en Saar,

Het is goed dat jullie komen.

Ik wil je wat vertellen. Polet is vrij. Zoo heb-ben mijn pogingen toch gevolg gehad en zijn de gebeden verhoord.

Hartelijke groeten,

Vader en Moeder.⁶⁹

(Zie rechts een voorbeeld van hoe men in 1942 al gaande in een systeem kwam te leven, waarin alles „op de bon” was, of waarvoor een „leveringsvergunning” – zo’n echt Aries woord – nodig was. ► Ja, zelfs voor een gestikt wiegdekentje voor mij!

MD 162
NADEK VERBODEN

DISTRIBUTE VAN
TEXTIELPRODUCTEN

No. 2016.

LEVERINGSVERGUNNING
(heeft als zodanig voor den Handel geen herbevoordingswaarde)

Afgegeven door den distributiedienst Alphen aan den Rijn No. 281
op den 25 AUGUSTUS 1942

Het is den Handel verboden om leveringsvergunning in ontvangst te nemen zonder gelijktijdig aflevering van goederen.

Stuks/M ²	Behoort tot onder afdelingsoort A of B	Bestemming	Afgeleverd stuks/M ²
1	2	3	4
9000	A	Gestikt wiegdekentje	

(Kolommen 1, 2 en 3 in te vullen door den afnemer; 4 door den leverancier)

TE LEVEREN AAN:
Naam en voornamen (event. naam van het bedrijf of instelling)
de Raadt-Siebel. B.

Volledig adres van Dijkstraat 13
Alphen aan den Rijn

Distributiekart, letter, nummer en gemeente v. afgifte
E 20883, Rotterdam.

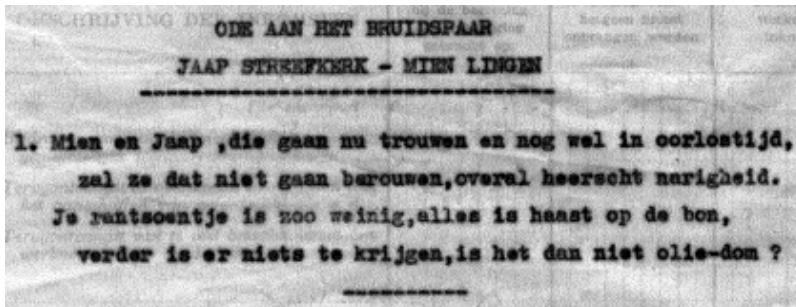
At te tekenen door de(n) koper(n)
Ondertekening van de leverancier
Handtekening

Deze leveringsvergunning geeft uitsluitend recht op het kopen van de daarop vermelde soorten en hoeveelheden van goederen bij den kleinhandelaar.
Zij is geldig gedurende een maand na den datum van afgifte.
De leverancier dient deze leveringsvergunning als bewijs van aflevering zorgvuldig te bewaren.
Eig gebruik van deze leveringsvergunning, dat in strijd is met de hiernaast gegeven voorschriften, zal worden bestraft volgens de strafbepalingen in het Eeuv. Handelsrecht 1941.

VERKEERD DISTRIBUTIEDIENST DE (P.N.) LEIDEN VAN DEN DISTRIBUTIEDIENST

DISTRIBUTEERING
ALPHEN a. d. RIJN Feb. 201

Handtekening

◀ (Moeder's beste schoolvriendin en haar dierbaarste neef trouwden op 30 Juli 1942. Op dit huwelijk van Jacob Arie en Wilhelmina zong men een ode van twaalf verzen; links staat vers 1. Hun eerste kind (Keesje) kwam pas in 1946, met daarna een broertje en twee zusjes. Dat was niet „olie-dom”.)

⁶⁸ Tekst op een briefkaartvel door mij ontdekt in het Nationaal Archief (CABR) in Den Haag in September 2010, en volgens mij (en volgens de context) door Vader na de oorlog heelwaarschijnlijk aan Opa's advocaat gegeven. Opa's „pogingen” tot bevrijding van de Goudse wethouder E.A. Polet zijn in 1946 blijkbaar niet voldoende onderzocht. Hoe kon men dat doen? Misschien was het onmogelijk na het vertrek van de Duitsers. Er staat dan natuurlijk ook niets hierover in Polet's „Kampherinneringen” over zijn aanhouding, en papieren die bij SAMH zijn in Gouda. Hij was in Schoorl, Buchenwald, Haaren en St.Michielsgestel van 30 Juni 1941 tot 10 Juli 1942.

⁶⁹ Mijn ouders' bezoek - zie de eerste zin van de brief - was waarschijnlijk om het goede nieuws van Moeder's eerste zwangerschap te gaan vertellen in Gouda!

(Op de vorige bladzij staan foto's van het huwelijk van tante Thil en Joop Schoo, op 4 November 1942, op de trap van het Goudse Stadhuis. Op de rechter foto is Moeder duidelijk „in blijde verwachting”, zoals men dat noemt. Van Tolstraat 5 in Bodegraven werd het eerste woonadres van het bruidspaar Schoo, waar zij lang woonden, en daarna te Spoorstrat 10, bij de drogisterij.)

XIX

Lieve Kinderen,

Gouda, 2/12/42.⁷⁰

Het spreekt vanzelf, dat ik wel direct na de geboorte⁷¹ naar Alfen had willen **VLIEGEN** om die schat te zien en te weten hoe het met S. ging. Maar ik wordt aan handen en voeten gebonden. Ik stond reeds 3 dagen telkens klaar om te gaan en moest thuis blijven omdat ik niet **KON**. Het is zoo druk, dat ik weinig of geen tyd heb om te eten en te drinken, slapen moet vanzelf, anders houd ik het niet uit. Ik heb er zelf hinder van, dat ik niet weg kan en denk den heelen tyd maar aan jullie en dan moet ik telkens weer hier blijven. Dat hindert me erg, maar het **KAN** niet anders.

Op een kaart kan ik alles niet schryven. Maar als ik iets wil zeggen, dan hoop ik, dat de jongen die **JACOB** heet zal blyken te zyn in het opgroeien een Israel. Dan is het alles goed. Meer behoeft niet. Rykdom en eer geven geen vrede voor de ziel.

Maar als men in God geborgen is en dat was Jacob, dan is het alles goed en kan niets scheiden van de liefde, die daar is in Christus Jezus onzen Heer. Moge dat het geval zyn by dit verbondskind, dat naar myn naam is ge-noemd, doch dat, naar ik hoop, zyn grootvader in het slechte niet zal aarden.

Hartel. groet. Ik kom!!!! Ik wil wel, maar ik kan niet. Hartel. groet. en het beste hoor Saar.

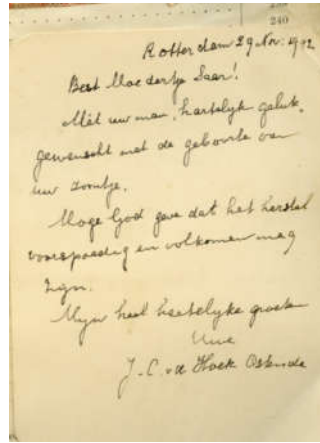
Je liefh. Vader.

⁷⁰ Getypde briefkaart aan: Den Heer en Mevr. Th.A. de Raadt - Siebel, Van Dykstraat 13, Alphen Z.H. Poststempel 2.XII.13, porto 5 cent. Deze briefkaart werd dus vijf dagen na mijn geboorte geschreven. Ik werd naar allebei mijn grootvaders vernoemd – Jacob de Raadt en Arie Siebel. **Mijn bede is en blijft dat ik Opa's woorden in de tweede en derde paragraaf maar altijd in acht mag blijven nemen!**

⁷¹ Omdat het Moeder's eerste zwangerschap was, en Alphen geen echt ziekenhuis had in die tijd, werd zij op aandrang van Opa en Oma Siebel opgenomen in St. Josephpaviljoen (zie de andere spelling op het bidprentje). Zo werd ik dus „bij de nonnetjes” geboren. Dr. Henk van Kooten (een oudere broer van oom Kees) was onze huisdokter en behartigde de bevalling. Zijn rekening voor het vierde kwartaal van 1942 („voor verloskundige hulp” staat er beschreven) was f 25,--. Gouda is ongeveer 15 km van Alphen a/d Rijn af, maar er was in die tijd geen directe route, behalve per trein. De (hoofd)weg ging via Zwammerdam, Bodegraven en Reeuwijk.

72

Kaartje van een Eudokia-patient.

Bloemen „Aan de moeder van Jacob Arie de Raadt, met de hartelijke gelukwensen van de fam. Koos Samsom en de fam. Jan Samson.”

Hier was ik drie maanden oud, Februari 1943.

Deze foto is van de zomer van 1943.

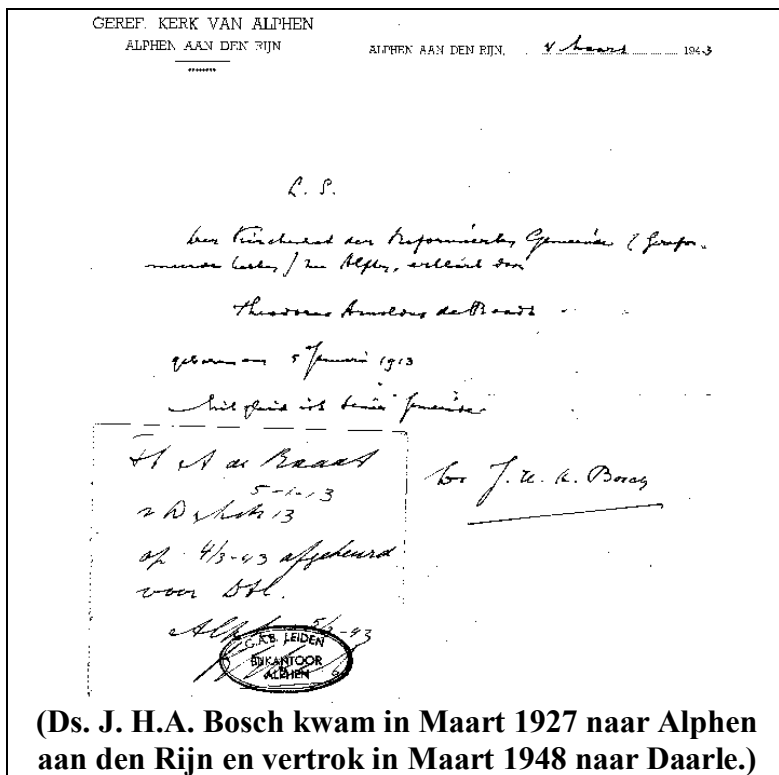
(In Maart 1943 werd Vader gekeurd voor de arbeid in Duitsland, die eerder al „vrijwillig” was geweest, en met verloop van tijd „verplicht” werd gemaakt door de Duitse bezetting. Op de volgende bladzij staan twee documenten hierover: (de een links onder, binnenin de andere)

(1) Een getuigschrift van de Gereformeerde Kerk Alphen aan den Rijn, waarin ds. Bosch (nogal in het Duits) verklaarde dat Vader een lid was, „Mitglied ist deiner Gemeinde”, en dan ook:

(2) Een papieren vodge, van dezelfde datum, waarmee Vader afgekeurd werd door het Bijkantoor Alphen van de G.A.B. te Leiden. De firma Samsom had daar misschien wel voor gezorgd, omdat de drukkerij toen al als een „noodzakelijk bedrijf” was verklaard.

Hierbij volgt ook een bekeuring (eigenlijk een „Politioneele Waarschuwing”) van 19 December 1943, die mijn ouders moesten betalen: „niet goed verduisterd.” Verduistering van woonhuizen was al lang verplicht gemaakt, om de orientatie van piloten van geallieerde vliegtuigen moeilijk te maken op een vlucht naar Duitsland toe en op de terugreis.)

⁷² Doopfoto. Ik werd gedoopt door ds. J. Schoonhoven, in de Gereformeerde Kerk van Alphen, thans PKN. Voor de tweede keer dat jaar werd hij dus gevraagd, maar ik weet niet door wie. Misschien was hij wel vroeger een kennis van Opa en Oma Siebel geweest.

(In 1949 plakte Moeder dit ▲ stukje papier in haar plakboek, en schreef er naast: „Minder aangename herinneringen”, samen met heel wat andere paperassen in die categorie.)

XX

(Op 30 April 1943, de verjaardag van prinses Juliana⁷³ (die pas in Ottawa, Ontario, Canada, geboorte had gegeven aan prinses Margriet) volgde by Samsom een „werkstaking” van al het Oranjegezinde personeel, waarop de directie natuurlijk direct moest reageren, hoe moeilijk het ook al mocht zijn:)

<p>De deutsche Sicherheits-polizei heeft mij bevolen U het volgende mede te deelen:</p> <p>Indien niet hedenmiddag de arbeid in het bedrijf volledig wordt hervat, zullen degenen, die niet opkomen, als saboteur worden beschouwd. Te vreezen is dan, dat het politie-standrecht zal worden afgekondigd met alle bloedige gevolgen van dien.</p> <p>Door mij moet hedenavond een lijst worden ingediend bij de Sicherheits-polizei, vermeldende de namen en adressen van allen, die niet aan den arbeid zijn gegaan.</p> <p>De directie wordt persoonlijk verantwoordelijk gesteld.</p> <p>30 April 1943. Alphen a.d. Rijn</p> <p>N. SAMSOM N.V.</p> <p>74</p>	<p>Op grond van de verordening van den Rijks-Commissaris is het verboden loonen en salarissen uit te betalen voor de dagen waarop geheel of gedeeltelijk gestaakt is.</p> <p>In verband daarmee moet het loon en salaris worden ingehouden van hen, die op 30 April jl. niet hebben gewerkt.</p> <p>Voor het meerendeel is de verzuimde tijd vastgesteld op 7 uur.</p> <p>Voorzoover de weekloonen betreft wordt dit verdeeld over twee loon-uitbetalingen; van de salarissen heeft de inhouding aan het einde van deze maand plaats.</p> <p>4 Mei 1943. N. SAMSOM N.V.</p> <p>75</p>
---	---

⁷³ De jaarkalender voor 1942 had kleine oranje stippen bij de verjaardagen van leden van het Koninklijk huis!

⁷⁴ Lijdelijk verzet. Dit was misschien de eerste keer, maar niet de enigste of de laatste keer. Zo ging het overal.

⁷⁵ Deze verzachtende maatregel werd verzonnen door de (sympatieke) directie. Het oorspronkelijke papiertje is te slecht om te gebruiken, de tekst is overgetypd. Er waren al Oranje datums gedrukt op de jaarkalender voor 1941.

(De volgende twee brieven - XXI en XXII - kreeg ik elektronisch in 2009, tijdens de navorsing voor mijn boek „De Galg van Eindhoven” van de heer Gidi Verheijen uit Buchten, Limburg. Hij had ze gevonden in een oud dossier in het Gemeentearchief van Gouda, toen hij navorsing deed voor zijn boek „Het Radio-toestel in de Tweede Wereldoorlog”. Om dit minder aangename verhaal, zo helemaal anders van strekking als een normale familiegeschiedenis - welke term ook al een tegenstrijdigheid is - in te voegen bij het weinige dat ik als kind wist en ontdekte uit Oma’s brieven, werd een belangrijk doel van dit boek, waarmee ik toen (2009) helemaal nog niet begonnen was.)

XXI

Gouda, 22 Mei 1943.

**HÖHERE SS- UND POLIZEIFÜHRER HERRN RAUTER
SS- UND GRUPPENFÜHRER und GENERALLEUTNANT DER POLIZEI
DEN HAAG.**

Hoog edel gestrenge heer,

Op grond van artikel 7 van de beschikking inzake radiotoestellen, afgekondigd in het **NATIONALE DAGBLAD** van Donderdag 15 Mei j.l., verzoek ik U beleefd voor ons als handelaren de **UITZONDERING TE WILLEN TOEPASSEN**, waarvan in genoemd artikel sprake is, en wel om de volgende rede:

1. Wy hebben tydens den oorlog byna uitsluitend radiotoestellen geleverd aan en gerepareerd voor het **RYKS COMMISSARIAAT te DEN HAAG**, de **KRIEGSMARINE IN KIEL**, **Angehörigen van Wehrmacht, SS., Sicherheitspolizei, Kraft durch Freude, Ordnungspolizei, u.s.w.** en beyveren ons steeds in Nederland datgene te zoeken en te vinden, waarmede we de **Dienststellen of Angehörigen** een genoeg konden doen. Wy zyn dus een nuttig bedryf en niet Duitsch-vyandig.

2. Wy hebben thans nog een bestelling lopen voor het **Ryks Commissariaat**, ook enkele **Angehörigen** hebben apparaten besteld en vooruit betaald, opdat we ze, gereed zynde, naar hun huis konden zenden. Wy repareren ook radiolampen.

3. Voor den oorlog hebben we gedurende een tydperk van 12 jaar oorlog in ons bedryf gehad met de **JODENFIRMA PHILIPS⁷⁶** te Eindhoven, welke met medewerking van den thans gevluchten minister Steenberghe (die in Engeland als emigrant regeert) kans heeft gezien, in verband met patentrechten een vonnis op ons te krygen met een boete van **f 50,000.00** welke som door ons niet kon betaald worden, zodat we na eindelooze dreigingen en onderdrukkingen door deze Joden, het moesten aanzien hoe de goederen van ons bedryf en den inboedel met huisraad en bedden, op straat publiek werden verkocht.

Wy waren, by gebrek aan zoo veel kapitaal, tegen dit Jodenkapitaal niet opgewassen.

4. Eenige maanden geleden heeft een overheidspersoon (de heer Tause) ons bedryf bezocht en kwam met ons spreken over de sluiting van het bedryf. Na uiteenzetting van onze positie en dien van voor den oorlog (zie boven) werd ons gezegd, dat ons gaarne gegund werd eenigszins op verhaal te komen en wy rustig konden doorwerken.

En als er soms in de toekomst toch sprake zou zyn van sluiting zoo zouden we ons op hem en op den heer Röper (leider van de plaatselyke **N.S.D.A.P.**) moeten beroepen.

Wy veronderstellen, dat dit wellicht tegenover U niet direct nog nodig zal zyn, doch kunnen dit ten allen tyde nog doen. Evenwel veronderstellen we, dat U zelf oordeelende aan de hand van bovenstaande mededeelingen, voor onze positie gevoelen zult en ons een uitzonderingspositie zult

⁷⁶ Dat de familie Philips van Duits-Joodse oorsprong was is thans wel meer bekend dan in de oorlog. Ook dat de firma Joods personeel in dienst had, waarvoor er specifieke „niet-Jood” verklaringen verkregen waren, zoals voor Alexandre Horowitz, die in 1939 al de uitvinder was geweest van de Philishave. En wat van “Operation Oyster”?

willen verleenen.

En met te meer vrymoedigheid verzoeken we U dit, omdat het hier handelt over het oudste bedrijf in Nederland op radiogebied.

Vyf jaar eerder dan Philips werden door ons reeds radiotoestellen gefabriceerd. Door de tydsomstandigheden nu en vroeger door den altyd durenden druk van Philips, werden wy zeer in onze werkzaamheden gedrukt. Het zou ons zeer ter harte gaan als dit bedrijf zou moeten stoppen.

BOVENDIEN we veronderstellen, dat er voor de houders van toestellen uit de N.S.B., de Deutsche Dienststellen, de Ryksduitschers enz. ook noodzakelyk een bedrijf zal moeten beschikbaar zyn en blyven om in de nodige bediening te voorzien.

Wy hebben voor deze diensten ter plaatse en daarbuiten reeds bekendheid verkregen.

Een en ander moge U doen besluiten ons rustig te doen doorwerken, hetwelk we U by dezen beleefd verzoeken.

HOU ZEE Namens G. de Raadt⁷⁷

J. de Raadt Lid N.S.B.

Bedryf aangesloten by het RADIOGILDE van het Nederlandsch Arbeidsfront (N.A.F.).

Het handelt hier over een vader van 60 jaar (ondergeteekende) J. de Raadt
en een zoon van 35 jaar, G. de Raadt, welke laatste eigenaar der zaak is.⁷⁸

.....

XXII

Den Heer Burgemeester⁷⁹ der Gemeente Gouda, te Gouda

Gouda, 28 Mei 1943.

Weled. achtbare Heer,

Bygaand zend ik U de copie van myn schryven dd 22 Mei j.l. gericht aan den Höhere SS-en Polizeiführer den heer Rauter⁸⁰ en verzoek U beleefd, zoo dit mogelyk is, aan de inwilliging van het daarin gedane verzoek, Uwe medewerking te willen verleenen.

In dit verband zou ik U nog het volgende willen meedeelen en verzoek beleefd Uw aandacht:

⁷⁷ Ir. Gidi Verheijn doorzag in April 2011 de dossiers over J. de Raadt en G. de Raadt by CABR. Hij schreef hierover: „Tijdens WO II schreef J. de Raadt brieven en tekende hij documenten namens G. de Raadt, zonder dat deze laatste daarvan op de hoogte was. In die brieven werden termen en ondertekeningen gebruikt die o.a. verwezen naar lidmaatschap van de NSB..... J. de Raadt erkende dat hij stukken namens zijn zoon had geschreven, zonder dat die ervan op de hoogte was, maar voerde als verweer aan dat alle pro-Duitse uitspraken, diverse gedragingen en verwijzingen naar het lidmaatschap van de NSB gezien moesten worden als „camouflage-taktiek”.

⁷⁸ Het is frappant dat in deze twee brieven helemaal niet de firmanaam „Westminster Radio” genoemd wordt. In 1945 verklaarde Opa hierover: „Ik zou een brief geschreven hebben aan Rauter. In deze brief heb ik een jas aangetrokken, die de myne niet was en althans my niet paste, maar my camouflerde. Listig, en daarom voor een ander, die het hele complex van toestanden niet kent, onbegrypelyk. Het was niet op grond van werkzaamheden voor Duitschers en N.S.B.-ers dat vermocht werd de zaak niet te sluiten, maar het was op grond van ’t feit dat we tientallen oude toestellen onderhanden hadden, waardoor de menschen hun eigen toestel konden behouden, en ook oude toestellen klaar maakten voor clandestien luisteren.”

⁷⁹ Burgemeester James was toen al afgezet en vervangen met een N.S.B. Burgemeester Liera. In andere gemeenten, zoals Alphen aan den Rijn, duurde die vervangingen wat langer, en in andere plaatsen was het misschien al veel vroeger gebeurd.

⁸⁰ Hans Albin Rauter en Dr. Arthur Seyss-Inquart waren allebei Oostenrijkers.

Destyds werd op aandringen en met medewerking van Philips een bond van radio-handelaren opgericht genaamd CEBUBERA.

Daarvan werden lid degenen, die Philips toestellen verkochten.

In dien bond hoorde ik niet thuis. Toen dan ook het FRONT VAN NERING EN AM-BACHT werd opgericht voegde ik my daarby en werd benoemd als leider van het RADIOGILDE.

Nauwelyks bleek, dat er door de activiteit van den gevreesden en gehaten J. de Raadt, iets tot stand zou komen, of Philips wierp zich op dit GILDE en ik werd afgezet. Een ander, die niet eens lid van het Front van N. en A. was, (en ook geen lid der N.S.B.) werd benoemd en sedert dien tyd is er in het GILDE niets gebeurd.

Ik ben hierover met den leider (Mussert) in correspondentie.⁸¹

Gister vernam ik van den heer L. van der Valk, Turfmarkt alhier, dat er voor Gouda 4 radio-handelaren zyn aangewezen om de toestellen te keuren, die worden ingeleverd, en zoo (zegt hy) dat ik niet benoemd ben vindt zyn oorzaak in het feit, dat ik GEEN LID BEN VAN HET CEBUBERA.

Nu is myn niet-benoemen voor my een zaak van vreugde, want ik ben daer niet op gesteld en heb drukke bezigheden, doch er is toch een andere zaak in desen, die my bezwaart, daar ik vroe voor verdere gevolgen.

Ik vrees namelyk, dat by het beslissen wie te Gouda zal worden aangewezen om de Deutsche Dienststellen, de Ryksduitsers, de leden van de N.S.B. en de fronten, die hun toestellen zullen behouden, te bedienen, ondergeteekende kans loopt te worden overgeslagen mogelyk OMDAT HY GEEN LID IS VAN CEBUBERA (den Philips-bond.)

Dit zou my zeer spyten. En omdat ik weet hoe ver de invloed van Philips ook thans nog gaat, zou ik gaarne zien, dat dit werd voorkomen.

Er zyn verscheidene redenen, die ik aanvoer om in aanmerking te komen:

1. Wy hebben het oudste bedrijf op dit gebied.
2. Wy zyn in Gouda de eenige specialisten. Alle anderen hebben de radio als nevenbedryf.
3. Wy zyn lid van 't RADIOGILDE, thans opgenomen in het Nederl. A.F.
4. Wy hebben tydens den oorlog ons beyverd de Deutsche Dienststellen en Angehörigen vlug te bedienen. Doordat we dit deden en lang doorwerkten hebben we nu straf met het afsnyden van het Elektra-net.

EEN EN ANDER MOGE U BEWEGEN ZICH MET DEZE ZAAK TE BEMOEIEN EN
ZOO MOGELYK HET DAARHEEN TE LEIDEN, DAT AAN MYN VERZOEK WORDT VOLDAAN.

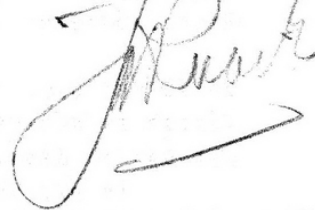
MET DE MEESTE ACHTING

HOU ZEE

UW DW.

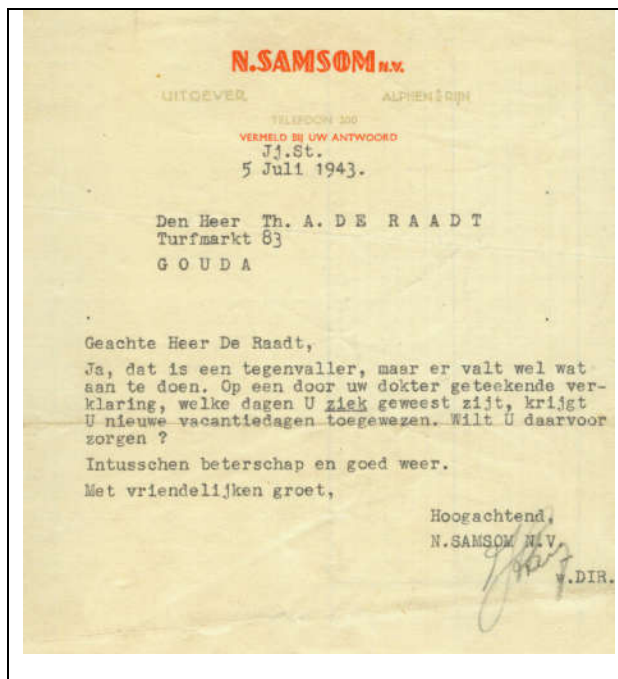
NAMENS G. DE RAADT

J. DE RAADT

⁸¹ Anton Mussert was de leider van de N.S.B., dat in de dertiger jaren een (gewone?) politieke partij geweest was.

⁸² Bladzij 2 van deze brief, zoals Opa die typte op een van zijn **Hammond Multiplex-schrijfmachines**, en ook ondertekende **namens oom Gerrit**. Over de kop van bladzij 1 van de brief staat per hand gekrabbeld: „Bespreek met CP en meld, of wij voor dezen man iets kunnen doen” met een gestileerde L, voor E.E.A. Liera, de N.S.B.-Burgemeester(?) (of heel misschien een gestileerde letter S, voor opperluitenant Schadee van de Goudse politie?).

XXIII

(In Juli 1943 werd Vader ziek toen hij met mij en Moeder in zijn jaarlijkse twee weken verlof in Gouda was. Hier is ◀ de mooie brief van de fa. Samsom over zijn schriftelijke of telefonische vraag wat om ermee te doen, en hoe om nieuwe dagen toegewezen te krijgen. Heel sympathiek en progressief.)

83

XXIV

Aan den Heer Opperluitenant der Politie te Gouda.⁸⁴

Gouda 27/7/43.

Weled. Gestr. Heer,

Op 2 Juni heb ik de lyst by U ingezonden (in drievoud) van radiotoestellen en onderdeelen, zooals de desbetreffende verordening aangaf.

In artikel 2 lid 4 der beschikking welke handelt over hetgeen radiohandelaren doen moeten staat, dat door de plaatselyke bevoegden politiegezagdrager **VERDERE BECHIKKINGEN BETREFFENDE DE INLEVERING DEZER TOESTELLEN WORDEN UITGEVAARDIGD.**

Tot heden heb ik daarop gewacht.

Het gaat by my voornamelyk over verhuurde toestellen (niet in huurkoop). De betreffende personen hebben een abonnementscontract met my afgesloten, zoodat de toestellen ons eigendon zyn.

Eenige dier personen, zynde inwoners van Gouda, hebben aanzegging ontvangen, dat ze HUN toestel moesten inleveren. Het zyn echter niet HUN maar ONZE toestellen.

Een dier abonnees heeft het zelfs al gedaan terwyl wy nog steeds op de verdere beschikking wachtten.

Zoo worden er ongeregeldheden gedaan waarvan wy de dupe worden kunnen, daar by de inlevering niet zy doch wy het ontvangstbewys moeten ontvangen hetwelk op ONZEN naam behoort gesteld te zyn.

Door dezen verzoek ik U beleefd deze aangelegenheid te willen regelen, aangezien reeds 1 toestel door een der abonnees is ingeleverd en WY er geen ontvangstbewys van hebben.

Met hoogachting Uw dw.

G. de Raadt, Wijdstraat 22.

⁸³ Jaapje met tante Coks, in de tuin van Opa en Oma Siebel's huis in Bilthoven, in de zomer van 1943, en dit was heel waarschijnlijk toen Vader zijn „nieuwe vacantedagen” gebruikte.

⁸⁴ Deze brief, ook uit CABR, was gericht aan Schadee. Hier begint het „probleem” met de ongeveer twintig verhuurde radio's van Westminster Radio. Waarschijnlijk opgesteld door Opa, maar getekend door oom Gerrit.

85

86

XXV

Lieve Theo,

Gouda, (Donderdag) 19/8.1943.

Ik heb de tabakbladen⁸⁷ ontvangen, en kan je zeggen, dat ze veel beter zijn dan die vorige. Dit zijn bijna allemaal groote en gave blâren. Het geld zend ik je hierbij - zijnde f 7.00.

Moeder is zoo juist thuisgekomen en heeft een prettige middag gehad bij jullie in Alphen. Aat en Anton maken het goed naar ik verneem.

Jij hebt, naar ik hoor, wat last van je hart. Dat heb ik toen ik 35 was ook eens gehad⁸⁸ en ook onlangs nog eens een week. Dat is niet gevaarlijk, doch louter zenuwen, en gaat wel weer over.

Moeder zegt, dat je bezorgd bent over mij. Nu dat is geen slecht teeken, maar het is vrijwel overbodig jongen, want daar is geen rede voor. Ik maak het goed en wat de situatie aangaat, ik hoor, dat je daarover in 't bijzonder zorgen hebt, doch wees gerust, want ik ben rondom gedekt. Dacht je, dat ik daar geen rekening mee gehouden heb? Ik ken mijn pappenheimers wel en weet, dat de haat van zekeren zijde groot is, doch het is meer in woorden. En ik ben er zelf ook nog.

Maak je niet ongerust jongen. Het komt altijd terecht hoe 't ook ga. En wat jij verondersteld gebeurt niet. Houd daar rekening mee.⁸⁹

Gelukkig schiet de tijd op, dat ik met je moeder en de 2 zussen ook eens er tusschen uit kan. De boog staat al zoo'n tijd gespannen en ik zou ook wel eens wat vrij willen zijn, want de zaak is dag in en dag uit een heel verband.

Gelukkig gaat alles goed. Ik heb er echter op gerekend, dat 't ook wel eens niet goed zou kunnen gaan. Voorts, we zijn met alle dingen in Gods hand en kunnen in vertrouwen 't alles aan Vader overlaten.

En voor 't hier namaals is door Gods genade ook alles effen en vlak. We kunnen met God geen zaken doen, we moeten tegenover Hem altijd eerlijk zijn, omdat Hij alles weet en harten en

⁸⁵ Tante Aat van Kooten en Anton Hendrik, met zijn thuiskomst te Pompe van Meerdervoortstraat 13, Voorburg.

⁸⁶ In Augustus 1943 was Jacqueline van Kooten een bij ons, terwijl haar broertje Anton geboren werd op 10 Augustus. Deze foto werd genomen voor Wasserij „De Star” bij het begin van de Stationsstraat. Men vroeg mijn ouders: „Is het een tweeling?” Moeder zei: „Nee hoor, ze verschillen drie maanden.” Wat vraagtekens bracht.

⁸⁷ Vader kweekte tot Moeder's ergernis tabak op een volkstuintje aan de Prinsenlaan.

⁸⁸ Toen Opa 35 was, stierf zijn vader en moest hij (als enigste zoon) de firma overnemen, en dat was erg moeilijk geweest, vooral met het beredderen van de boedelscheiding en zijn vier intimiderende (?) zusters.

⁸⁹ Hadden Vader en Oma misschien samen hun bezorgdheid uitgesproken over de brieven aan Liera en Rauter, of gaat dit over iets helemaal anders? Wat had mijn pessimistisch geneigde Vader verondersteld?

nieren proeft.

Zoo gaan we blijmoedig voort, ook al is 't leed der wereld groot. Het drukt vaak ter neer, maar in 't geloof kunnen we zien dat Hij zegent en dan weten we, dat wij door vele verdrukkingen zullen ingaan. Ontferme Hij zich over zoovele duizenden, die onvoorbereid de eeuwigheid ingaan.

Hartelijke groeten, tot ziens. Groet Saar en een kus voor den lieven Jaap.

Je liefhebbende Vader.

Met f 7.00. (zeven gulden). Het geld gaat per postwissel.

Mij werd aanbevolen de blâren als ze natuurdroog zijn even op te strijken met een niet te heet strijkijzer. Roken, hè?

XXVI

Lieve Theo en Saar,

Gouda, 6/9.1943.

Moeder is zoo juist thuisgekomen. We hebben met blijdschap vernomen, dat Saar vooruitgaat. Moge ze spoedig geheel hersteld zijn.

Jaapje is vreeselijk lief zegt Moeder. Ik verlang er erg naar hem weer te zien en hoop Zaterdag a.s. te komen.

Moeder zei dat Theo's schoenen zoo slecht zijn. Ik heb een paar van mij reeds 4 weken geleden bij de schoenmaker gebracht. Vandaag was ik er nog en vroeg wanneer ze klaar kunnen zijn. Hij zeide me volgende week. Er komen nieuwe zolen onder. Die zijn dan voor jou, Theo. Ik hoop ze je spoedig te kunnen zenden en zal nog eens aandringen. Ik breng ook dat dekentje mee voor de box van Jaapje.

Prettig dat Thilly jullie helpt.⁹⁰ We zullen ons best doen hier eens rond te zien of er iemand te vinden is, die haar kan vervangen. Verder geen nieuws. Moeder zal wel een en ander verteld hebben.

Hartelijke groeten,

je liefh. Vader.

Personeel met Kindergroep uit het jaar 1907.

(Commentaar door JAdR): Oma's zorg voor haar kinderen (en anderen) was legendarisch. Opgegroeid in een groot gezin, werkzaam als hulpje in Voorburg bij haar Vader's N.C.O. school, nog vóór haar vertrek naar Gouda als gouvernante. Deze foto van mijn overgrootvader als schoolhoofd (en sommige van zijn eigen kinderen?) in 1907 is ook wel een aanduiding van hoe de kinderen er uit zagen in die tijd.)

XXVII

(De OPROEP die op een volgende bladzij volgt was een resultaat van de overval op het Alphen Raadhuis op 18 Januari 1944. door de L.K.P. (Landelijke Knokploegen), volgens dit kranteverslag van na de oorlog:⁹¹ Ik betwijfel het of Vader iets hiervan wist of hierbij betrokken was.)

<u>Ondergrondse haalt bevolkingsregister leeg: Politie-inspecteur heeft er niets van gemerkt.</u>
--

⁹⁰ De logeerkamer bij mijn ouderhuis werd regelmatig gebruikt door vrienden en familie. Er was een gastenboek dat in Juli 1952 (na een totaal van ongeveer 10 jaar) al bijna vol was, en ook mee-emigreerde naar Suid-Afrika.

⁹¹ Tekst overgenomen van bl. 42-44 uit het boek van Verkleij en Habermehl.

Westlandse Bertus was een schuilnaam van een man die alles over had voor de goede zaak. Onder de naam L.M. Valstar stond hij als gewoon burger ingeschreven. Zijn illegale activiteit noodzaakte hem wel eens om bij vrienden en helpers uit de ondergrondse zijn intrek te nemen. Tijdelijk ten minste, totdat het spoor weer wat was afgekoeld.

Ook in Alphen aan den Rijn had hij 'zo'n vriend', Herman, een van de contactmensen van de Alphense ondergrondse. Deze Herman was het, die hem ervan wist te overtuigen, dat het goed zou zijn als het bevolkingsregister verdween. Na lang beraad viel het besluit: het zou gebeuren.

Samen bereidden zij hun actie tot in de kleinste bijzonderheden voor. De gewoonten van de op het raadhuis werkende ambtenaren werden nagaan, in het gemeentehuis zelf werd eens poolshoogte genomen en een plattegrond, na veel moeite bemachtigd, diende als voornaamste leidraad bij hun opzet.

De risico's werden tot het kleinst mogelijk beperkt. Zo werd het aanbod van een ambtenaar om tijdelijk een sleutel af te staan, om er een duplicaat van te laten maken, van de hand gewezen., Immers, hij zou bij een onderzoek zeker worden ondervraagd en dat leverde gevaar op voor de LKP en voor de man zelf.

De datum van de overval werd vastgesteld op 17 januari, maar moest een dag worden uitgesteld, omdat de ploeg op de 17de niet volledig kon zijn.

En de 18de januari staat in de annalen van de Alphense illegaliteit aangetekend als de dag waarop Westlandse Bertus, Pieter Doelman en enkele anderen velen voor mogelijke deportatie of nog erger behoedden.

Om half zes die dag werd er gebeld bij de conciërge van het gemeentehuis. De onbekende man op de stoep wist met een smoesje binnen te komen. Het werd de conciërge echter snel duidelijk, dat dit geen gewone bezoeker was, want met verbazing zag hij hoe er een revolver te voorschijn kwam en hoe er achter elkaar nog meer mensen binnen stapten.

Zij beduidden hem dat hij in de huiskamer moest gaan, waar hij met zijn dochter onder bewaking werd opgesloten.

Bertus en zijn mannen waren binnen zonder dat het de buitenwereld was opgevallen dat er iets bijzonders aan de hand was. Snel en vakkundig werden de telefoonlijnen afgesneden en via de conciërgewoning bereikten zij de gemeentesecretarie. Zij gooiden de deur open en vatten onmiddelijk post op punten, waar elk gevaar direct kon worden onderschept.

De ambtenaren werden in een hoek bij elkaar gedreven. Ook de burgemeester⁹² en de secretaris, die op de gang liepen, kwamen er nog bij. Met opgeheven handen.

'Wij komen het bevolkingsregister weghalen,' zei Bertus.

Om tien minuten voor zes, twintig minuten nadat Bertus bij de conciërge aanbelde was alles afgelopen. De persoonskaarten en de nieuw gedrukte stamkaarten waren in grote zakken meegenomen en Westlandse Bertus had alle gemeentestempels in zijn zak.

Slechts enkele rondslingerende kaarten herinnerden aan het korte bezoek. Toen pas, drong het goed tot het personeel door wat er was gebeurd.

Een Inspecteur van politie, die rustig in het souterrain zat, had van de hele overval niets gemerkt.

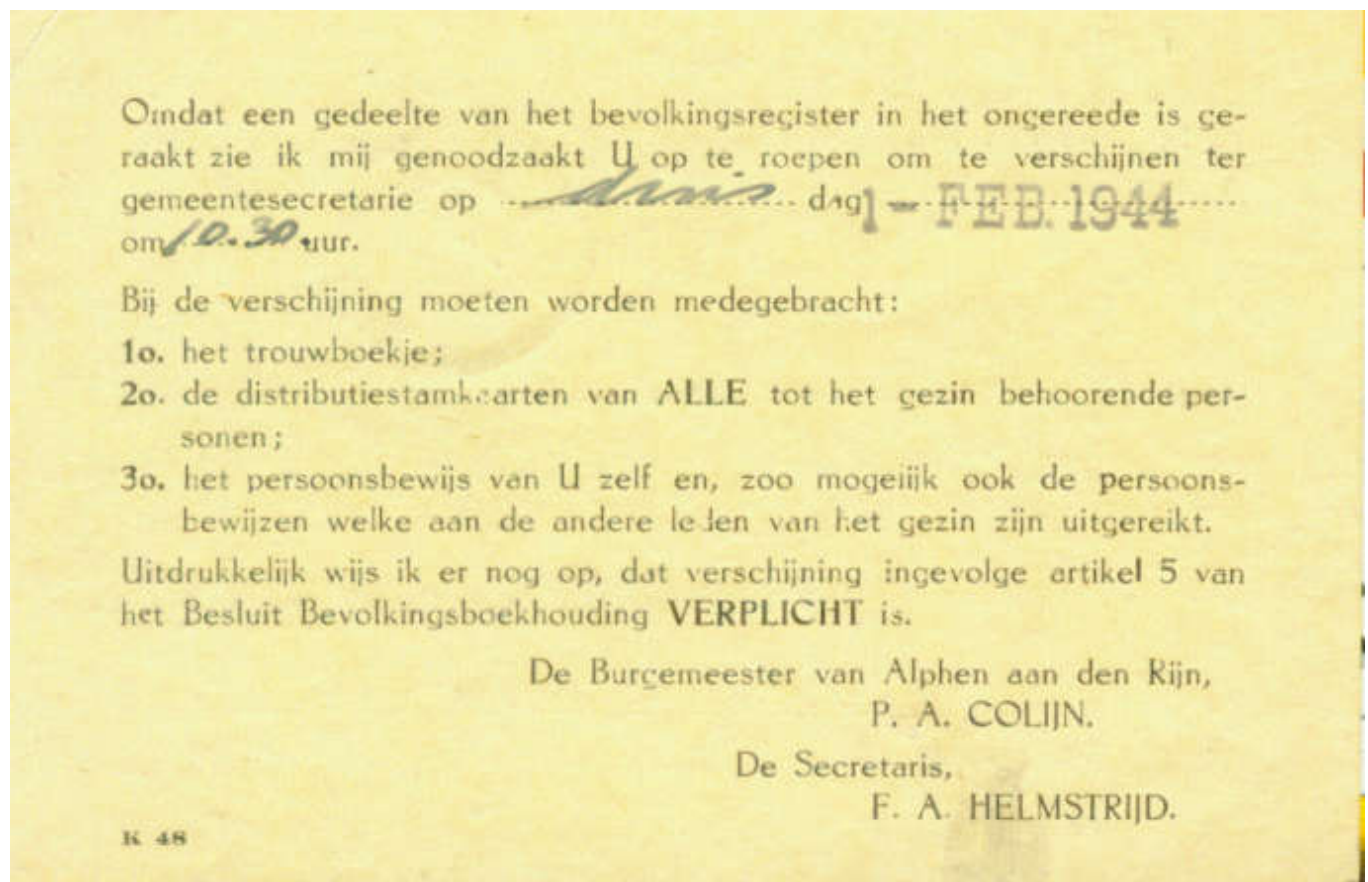
De telefoon in het raadhuis werkte niet meer en zodoende nam het waarschuwen van de Duitsers nogal wat tijd in beslag.

Een der ambtenaren verklaarde met stelligheid dat hij auto's had horen weggrijden. Deze verklaring was van te voren afgesproken, om de Duitsers op een dwaalspoor te brengen.

⁹² Burgemeester P.A. Colijn werd later (heel kort daarna?) vervangen door een N.S.B.-er, de heer Zuidervliet.

Tussen tien voor zes en zes fietsten echter enkele mannen rustig door Alphen aan den Rijn. Zij hadden een paar grote maar onopvallende zakken bij zich. Zij brachten die zakken een huis binnen.

Onder de vloer van de Alphense woning hebben duizenden kaarten van het bevolkingsregister bijna anderhalf jaar op de bevrijding gewacht.⁹³

(Ik weet niet of zo'n „stunt” ook in een ander Nederlands Gemeentehuis gebeurde. Het kan best dat er wel heel veel zulke pogingen van lijdelijk verzet gemaakt werden, die mislukten. In ieder geval, het bevolkingsregister van de Gemeente Alphen aan den Rijn moest dus helemaal opnieuw overgedaan worden. Maar voor heel Nederland moest bij de fa. N. Samsom N.V. ook een heleboel andere formulieren gedrukt worden, zoals het Opgaveformulier over „Afstamming”, om de bezetter te laten weten wie van Joodse afkomst was en wie niet. Zie de volgende bladzij hiervoor.

De antwoorden op Vraag A waren voor de bezetter natuurlijk véél belangrijker dan antwoorden op Vraag B en Vraag C, die eigenlijk al bekend waren in de dossiers van de Inkomstenbelasting, dat een interne zaak in Nederland was (en bleef), maar wel door N.S.B.-ers beheerd werd.

Het verplichte drukken van dit soort onderdrukkend drukwerk, en de verplichte lange werkuren ervoor, waren zeker de hoofdoorzaken van de staking die bij Samsom in November 1944 begon.

Dit document komt (natuurlijk) ook uit Moeder's plakboek, en ja, er staat heel duidelijk N.S. in het linker onder hoekje, net zoals het bij het drukwerk van Samsom stond.)

⁹³ Dit is een specifiek Alphen's oorlogsverhaal, en wordt daarom in dit boek overgenomen.

Opgaveformulier

- A. In welke hieronder vermelde categorie behoort gij te worden gerangschikt? (Het woord ja te plaatsen achter de omschrijving die op U van toepassing is.)

Meer dan twee uwer grootouders van joodschen bloede

Twee uwer grootouders van joodschen bloede

Een uwer grootouders van joodschen bloede

Meer dan twee grootouders uwer echtgenoot van joodschen bloede

Twee grootouders uwer echtgenoot van joodschen bloede

Een grootouder uwer echtgenoot van joodschen bloede

- B. Hoe groot is uw inkomen, daaronder te verstaan jaarwedde plus eventueele vaste toelagen als rijkstoelage, huwelijks-toelage enz., verkregen uit uw ambtelijke betrekkingen? f

- C. Hoe groot is uw inkomen uit privé-vermogen plus dat uwer echtgenoot (opbrengst van effecten, landbezit enz.)? Op te geven over het afgeleopen kalenderjaar f

Het is mij bekend dat ik mij blootstel aan onmiddellijk ontslag, indien mocht blijken, dat ik bij het verstrekken van de hierboven gevraagde mededeelingen een opzettelijke onjuistheid heb begaan.

Omdat Vader in een uitgeverij / drukkerij werkte, kreeg hij ook op de een of andere manier een photocopie van de volgende brief over de behandeling van „joodsche burgers van ons land”, door de negen grootste Christelijke kerken, aan Dr, Arthur Seyss-Inquart. Datum blijkbaar Februari 1943. Wat wist men in Nederland van wat er in de concentratiekampen alles gebeurde? Niet veel. De radio's werden ingeleverd, de kranten en de radio-distributie waren al eerder geïnfilteerd.

Aan den Heer Rijksoverheidscommissaris

van het bezette Nederl. Gebied

Den Haag.

Naast alles, waarover de Christelijke kerken in Nederland zich in de jaren der bezetting genoodzaakt hebben gezien, zich te beklagen, n.l. in de aanwezigheid der joodsche burgers van ons land, geschiedt op dit oogenblik iets zoo vreeselijks, dat wij onmogelijk kunnen nalaten een woord in den naam van onzen Heer tot Uwe Excellentie te richten. — Reeds beklagden wij ons over vreeseschillende daden der bezettende macht, welke in tegenspraak zijn met de goetelike grondslagen van ons volk, dat sedert zijn wording tenminste getracht heeft met zijn regering onder Gods woord te leven. —

U heeft men in de laatste weken een beging gemaakt met de sterilisatie in de s.g. gemengde huwelijken. God echter, die hemel en aarde geschapen heeft en wiens gebod alle menschen geldt, wien ook Uwe Excell. eenmaal rekenschap moet afleggen, heeft tot den mensch gezegd: "Weest vruchtbaar en vermenvuldt U." De sterilisatie beteekent een lichamelijke en goetelike vermindering, welke in directe tegenspraak staat tot het goddelijke gebod, dat wij den naaste noch onteeren, haten, verwonden of dooden zullen. De sterilisatie beteekent een schending zoowel van de goddelijke geboden als van de menschelijke rechten. Zij is de laatste consequentie van een antichristelijke en volksverwoestende rasleer, een zelfverheffing zonder mate, een wereld en levensbeschouwing, welke een vaarlijk christelijk en menschelijk leven ondergraaft en eindelijk onmogelijk maakt.

Uwe Excell. zijt thans in Nederland practisch de hoogste politiemacht. Aan U is het — zooals de zaken nu staan — toevertrouwd recht en orde in dit land te bewaren, toevertrouwd niet slechts van den Führer van het Duitsehe rijk, maar ook in de ondoorgrondelijke beschikking van God. Dien de Christelijke kerk op aarde verkondigt. U gelden, net als alle andere menschen en in het bijzonder wijl gij nu eenmaal deze hooge plaats inneemt, de geboden van den Heere en Richter der zansche aarde. —

Daarom zeggen, Uwe Excell., de Christelijke kerken in Nederland in opdracht van God en op grond van Zijn Woord: het is de plicht van Uwe Excell. den schadelijken voortgang der sterilisatie te voorkomen. —

Wij maken ons geen illusie. Wij zijn ons welbewust dat wij nauwelijks verwachten kunnen dat Uwe Excell. naar de stem der kerk, d.w.z., naar de stem van het Evangelie, d.w.z., naar de stem van God hooren zal. Maar wat wij menschelikerwijs niet kunnen verwachten, dat mogen wij in christelijk geloof hopen. De levende God heeft de macht ook het hart van Uwe Excell. tot bekeering en gehoorzaamheid te neigen. — Dat bidden wij van God, Uwe Excell., ons lijden volk tot goede. —

Verzenden namens:

de Ned. Herv. Kerk

R.K. Kerk

Gerref. Kerk

Gerref. Kerk in R.V.

Chr. Gerref. Kerk

Ev. Luth. Kerk

Herst. Evang. Luth. Kerk

Ramonstrantsche Broederschap

Alg. Deepgez. Sociëteit.

Medicine and Christianity

The reasons that doctors believe membership in the Nazi **Physicians Chamber** is in conflict with Christianity was told by the **Dutch** underground press. Papers reaching Allied territory said that Christian doctors find it impossible to join the **Physicians Chamber** because it is founded upon Nazi doctrine, which interferes with the relationship between physician and patient, a relationship which Christian

and professional ethics demand be maintained.

The Nazi policy demanding that doctors diminish the chances of life of the mentally afflicted or even kill them is considered a complete denial of the deeper meaning of the Gospel. As to sterilization, the **physicians'** explanation of their attitude was: "The demands of Nazism that **Dutch** doctors collaborate in measures to secure racial purity—for example, by sterilizing fel-

(Naar aanleiding van paragrafen 1 en 2 in brief XXVIII op de vorige bladzij, en het nieuwsartikel hierboven, ook het volgende: Niet alleen de meeste kerken, maar ook de meeste medici waren niet gediend met het Nazi-geloof. Meer tekst van dit artikel heb ik niet, maar de strekking is duidelijk. Zo ging het met bijna alles. Studie aan de Universiteiten werd onmogelijk gemaakt, ze werden doodgewoon gesloten. Mijn latere oom Albert Borkent – tandheekkundig student te Utrecht – werd naar huis gestuurd. Gelukkig kon hij met sommige andere studenten bij de professor en andere docenten aan huis hun studies en praktikums voortzetten.

Bij de gymnasia en H.B.S.-en ging het net zo, en zelfs bij de lagere scholen. Toen ik met mijn onderzoek van „De Galg van Eindhoven” bezig was, schreef de kleinzoon van Dr. U.Ph. Lely mij hoe veel zijn Opa en naamgenoot als leraar natuurkunde bij het Christelijk Gymnasium in Den Haag last had ondervonden van de moffen; het schoolhoofd van de Oranjeschool in Alphen aan den Rijn werd gearresteerd en naar Vught gestuurd, waar hij later doodgeschoten werd. Gemeenteraadsleden werden voor een onbepaalde tijd gegijzeld op verschillende plaatsen, en met hun terugkeer was er dan een N.S.B.-burgemeester in hun plaats aangesteld, Weerstand werd niet geduld, dominees werden ook naar concentratiekampen in Duitsland gestuurd. Gijzeling was een heel oud idee, bijna vergeten in de moderne oorlogsgeschiedenis, dat door de Engelsen weer gebruikt was in Indië en Suid-Afrika. De Duitsers gebruikten het om alle tegenstand de kop in te drukken. Hoeveel mensen ondergedoken waren, weet ik niet, ongeveer een miljoen mannen deden slavenwerk in Duitsland. Zelfs Albert Plesman, de baas van de KLM, werd van 9 Mei 1941 tot 11 April 1942 opgesloten bij wat men het „Oranje-Hotel” in Scheveningen noemde, en werd toen verplicht om te verhuizen naar Driene in Overijssel.

In het boek „Jan Plesman, A Flying Dutchmen” door Albert Plesman (Upfront Publishing, Leicestershire, Engeland, 2002) las ik dat de Nederlandse piloten die in 1940 en daarna ontsnapt waren, niet erg goed behandeld werden door de RAF. Verplichte heropleiding, gedurende veranderingen van hun basis, tenten om in te slapen, een gebrek aan verlof en een stelletje verouderde vliegtuigen worden door de zoon van het hoofd van de KLM in zijn dagboek vermeld, en ook een onverschillige Nederlandse regering in Londen. Zelfs leden van de Prinses Irene Brigade werden meer dan eens als „verdacht” beschouwd door de Amerikanen, wegens gevallen van verraad door N.S.B.-ers en Nederlandse SS-ers (de trots van Rauter!) Zelfs in Londen waren er Duitse spionnen.)

10 AANTEKENINGEN

AA				
AB				
AC				
AD				
AE				
AF				
AG				
AH				
AI				
AJ				
AK				
AL				
AM				
AN				
AO				
AP				
AQ				
AR				
AS				
AT				
AU				
AV				
AW				
AX				
AY				
AZ				

TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART

M 281 No 002424

NO. PERSOONENREGISTER

NO. EERSTE DEEL STAMKAART

De Rijksoverheid

Normaal Goudse

5 Jan 13

Alleen aan den Rijn

De Rijksoverheid

13

UITGEREIKTE BONNEN E.A. BESCHIEDEN

AA				
AB				
AC				
AD				
AE				
AF				
AG				
AH				
AI				
AJ				
AK				
AL				
AM				
AN				
AO				
AP				
AQ				
AR				
AS				
AT				
AU				
AV				
AW				
AX				
AY				
AZ				

UITGEREIKTE BONKAARTEN

AA				
AB				
AC				
AD				
AE				
AF				
AG				
AH				
AI				
AJ				
AK				
AL				
AM				
AN				
AO				
AP				
AQ				
AR				
AS				
AT				
AU				
AV				
AW				
AX				
AY				
AZ				

94

DIENT

Dept. van Landbouw en Vischerij

No. 147

Prov. Voedselcommissaris v. Z.-Holl.

Anna Paulownastraat 22, Den Haag.

Afd. Volkstuinen

BEWIJS VAN INSCHRIJVING ALS VOLKSTUINHOUDER

Gedraagde is ingeschreven als Volkstuinhouder voor 1944.

De tuin ligt gemeente ALPHEN A/D R.

nader adres Prinzenlaan

Complex no. V. 163 tuin no. 69

Grootte tuin 200 M², waarvan M² aardappelen.

Gepacht van Alg. Verb. van Volkst. verb. in Ned.

De P.V.C. van: Ir. T. P. HUISMAN.

E. D. 481 2435 - 2500 - 12-43 V.V.O. 625 K1443

Nº 21277

Aan Th. A. de Haas

v. Dijkstr. no 15

in ALPHEN A/D R.

Formulier voor pootaardappelen verstrekt:

dto 17.3.44

no. 642913

P.B.H. A.H.

Vervolg bewijs aardappelen verstrekt:

dto

no.

P.B.H.

Oude Volkstuin-kaart ingeleverd

no. 4477

P.B.H.

Voornaamste bepalingen voor houders van een Volkstuin (Bodemproductiebeschikking 1942 Volkstuinen.)

Aan de inschrijving als houder van een volkstuin zijn de volgende voorwaarden verbonden:

1. Alle werkzaamheden op den volkstuin, met uitzondering van het spitten en bemesten, moeten door den houder of personen, die tot diens gezin of samenwoning behooren, worden verricht.
2. De volkstuin moet in goeden staat worden gehouden en overeenkomstig zijne bestemming worden gebruikt.
3. De op den volkstuin geteelde gewassen mogen niet aan derden worden verkocht.
4. Alle nader te stellen voorschriften met betrekking tot het gebruik van den volkstuin moeten worden nagekomen.
5. Veranderingen van adres en benoem, alsmede in de ligging en grootte van den volkstuin of van het indigen van de pacht, enz. moeten onmiddellijk aan den P.V.C. worden opgegeven.

95

(Deze volkstuin werd door mijn ouders ook nog kort ná de oorlog behouden en bewerkt. Ik herinner me een bezoek. 200 vierkante meter is niet mis. Hoeveel het kostte, weet ik niet. Het einde van de Prinzenlaan (tot bij de spoorlijn, en veel verder) is al jaren lang ontwikkeld met huizen en de Goudse Schouw, en dit eerste stuk van het Rietveldse Pad heet nu Nieuwedijk.)

⁹⁴ De Tweede Distributie Stamkaarten van mijn ouders, voor de bonnen die voor alles nodig waren. Distributie was kort na de Mobilizatie al begonnen, Vader's (eerste) „Distributie Stamkaart tevens bewijs van opname in het bevolkingsregister” was uitgereikt te Gouda op **17 November 1939**, tijdens de mobilisatie dus.

⁹⁵ Papiertje (kwitantie?) voor mijn ouders' Volkstuin aan de Prinzenlaan, voor **1944**, het jaar dat alles door de Duitsers gestolen werd. Zie ook hoe de taal „gezuiverd” werd van alles wat maar een beetje „Romaans” leek.

96

97

Lieve kinderen,⁹⁸

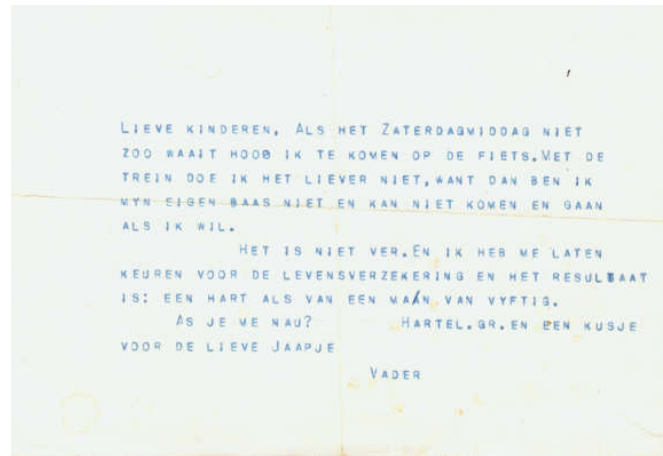
Als het Zaterdagmiddag niet zoo waait hoop ik te komen op de fiets. Met de trein⁹⁹ doe ik het liever niet, want dan ben ik mijn eigen baas niet en kan niet komen en gaan als ik wil.

Het is niet ver. En ik heb me laten keuren voor de levensverzekering en het resultaat is: een hart als van een man van vijftig.

As je me nau?

Hartel. Gr. en een kusje voor de lieve Jaapje.

Vader.¹⁰⁰

(Als men heel goed kijkt, staat er wel „Goudsche Radio Industrie” op het bakelieten plaatje in de advertentie, maar niet „Westminster Radio”, en het woord „Hofleverancier” staat er ook niet bij. De tweedehands patenten van Philips (zoals Opa ze noemden) waren op 31 December vervallen. Het is onbekend hoe oud de plaatjes waren, en hoeveel van die radio's er gemaakt / verkocht zijn.)

Op de volgende bladzij staan de voorkant van mijn eigen „Distributie Stamkaart tevens bewijs van opneming in het bevolkingsregister”, uitgereikt op 1 December 1942, en ook de voorkant van Arie's „Tweede Distributie Stamkaart”, uitgereikt kort na de dag van zijn geboorte, dus nadat de nieuwe stamkaarten al in gebruik genomen waren. Alles was op de bonnen, ook wat Moeder tijdens het einde van haar tweede zwangerschap nodig had. Daarvoor moest er een briefje komen van een arts. Dr. Henk van Kooten schreef dus graag zo'n briefje voor Moeder, in het Duits....)

⁹⁶ In 1944 werd nog zoals ieder jaar, de Johannes of de Mattheus Passion van Johann Sebastian Bach opgevoerd in de St. Janskerk, door Gemengd Koor „Caecilia” waarin tante Mien jarenlang zong. De hele partituur (in Duits, natuurlijk) is deel van dit programma. In 1945 ging dat alles niet door.

⁹⁷ Jaapje met Oma de Raadt, achter het huis te Turfmarkt 83 in Gouda, October 1943.

⁹⁸ Misschien geschreven in 1943, toen Opa 60 jaar oud werd. De rede van zijn komst is niet bekend. Vader was in die tijd procuratiehouder van de firma Westminster Radio.

⁹⁹ De spoorlijn Gouda - Alphen aan den Rijn was na heelwat vertragingen in 1934 voltooid. Men gebruikte „motor-rijtuigen”, en „Bertus” (zoals het treintje heette) deed het in mijn jeugd nog met diesel. Pas later werd de lijn geëlektrificeerd, thans wordt het deel van de RijnGouweLijn. <http://nl.wikipedia.org/wiki/RijnGouweLijn>

¹⁰⁰ Deze brief werd getypd achterop de bovenste helft van een radio-advertentie van de firma Westminster Radio. Er waren immers (bijna) geen radio's meer in Nederland – adverteren had geen doel meer. Zie oorspronkelijke.

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN		
DISTRIBUTIE STAMKAART		
TEVENS BEWIJS VAN OPNEMING IN HET BEVOLKINGSREGISTER		
M/V	No. 21193	
Geslachtsnaam	de Raadt	
Voorvoornamen	Jacob A.	
Geboren op	27 Nov 42	
Geboren in	Gem. Alphen aan den Rijn	
Nationaliteit: NEDERLANDER		
Daarheenkomst	Gemeente en Adres	Paraf. Ambt
	van Dijkstraat 13	
Aangegeven in Gem. Alphen aan den Rijn op 1 Dec 42		
De Aangemerkte Ambtenaar van het		

TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART		M	281 N 023283
NO. PERSONENNUMMER			
NO. EERSTE DIEN. STAMKAART			
Geslachtsnaam	de Raadt		
Voorvoornamen	Arie Godfrey		
Geboren op	24 Oct 44		
Geboren in	ALPHEN AAN DEN RIJN		
Daarheenkomst	Van Dijkstraat 13		

DR. H. VAN KOOTEN
Alf. 6. Co. 44
ALPHEN AAN DEN RIJN
R/C.S.
Van H. G. de Raadt
Lid van de Nat. Soc.
Beweging der Nederlanden
H. K.

Werd dit soort drukwerk (en bonnen) ook bij N. Samsom N.V. gedrukt? Ik denk het niet, want dan zou men gaan staken.

Briefje van Dr Henk van Kooten.

XXX

Aangetekend.

Kringleider Kring Ysselstreek der Nat. Soc. Beweging der Nederlanden.

Gouda, 22/8/44.

M,

Op 25 Juli j.l. ontving ik van U een brief waarin my wordt medegedeeld, dat ik ondanks aanmaning niet myn formulier voor inschrijving naar lid of begunstiger heb ingevuld en ingeleverd.

Voorts: dat ik, daar de termyn voor het afsluiten dier actie verstreken is, ik uw administratie achterop breng.

En ten slotte: dat U daarom noodzaakt my te berichten, dat verder uitstel niet kan worden toegestaan, rede waarom U ter bespoediging bepaalt, dat, wanneer myn formulier niet binnen 8 dagen na dato van Uw brief ingevuld en ondertekend by den groepsleider zou ingeleverd zyn, U ZOULD AANNEMEN, DAT IK ALS LID WENSCH OVERGESCHREVEN TE WORDEN en DAT INSCHRYVING ZONDER MEER DAN ZOU PLAATS HEBBEN.

Ik deel U het volgende mede:

- a/ dat ik nooit een formulier noch aanmaning heb ontvangen, die betrekking zouden hebben op inschryven, naar lid of begunstiger;
- b/ dat van het afsluiten van den termyn van de actie my niets bekend is;
- c/ dat ik derhalve Uw administratie niet achterop breng;
- d/ dat van verder uitstel ten mynen behoefte of ten mynen gunste geen sprake kan zyn, daar ik dat uitstel nooit gevraagd heb;
- e/ dat ik niet bereid ben er zoo maar accoord mee te gaan, dat U my automatisch als lid inschryft en dat ik tegen Uw term „overschryven” protesteer, omdat ik nooit lid der beweging geweest ben. Immers zouden my dan formulier en aanmaningen in Uw brief genoemd moeten bereikt hebben.

Uw manier van doen om leden te werven klinkt my heel vreemd voor. Ik verzoek U van verdere correspondentie verschoond te blyven.

J. de Raadt. Turfmarkt 83, Gouda.

(De brief op de vorige bladzij vond ik bij CABR in 2010, en is duidelijk een bewijs dat Opa helemaal niet lid was of wilde worden van de N.S.B., een beweging die in Augustus 1944 al een heel groot aantal leden had verloren. Vlak na 5 September, Dolle Dinsdag, vluchtten veel N.S.B.-ers naar Duitsland, via Arnhem. Deze brief zou zeer zekerlijk ook in zijn verweer gebruikt worden.)

101

(Waaien met een tak als met een oranje wimpel, met een pet zoals de Irene Brigade. Alphen aan den Rijn, Dolle Dinsdag, 1944.)

XXXI

VRIJSTELLING vordering van RIJWIELEN - Freistellung Fahrradforderung.¹⁰²

Het heerenrijwiel van - Das Herrenfahrrad des
wonende te - wohnhaft in
is vrijgesteld van inlevering.

J. De Raadt
Gouda, Turfmarkt 83
ist befreid von Einlieferung.

Redenen: Verrichten van radio-reparaties voor Duitsche instanties.¹⁰³

Gründe: Verrichten von Funk-reparature für Deutsche Instanzen.

Gouda 17 November 1944.

Der Bevollmächtigte der Beauftragten für Südholland in Gouda. Justiz-oberinspektor.

Goudakade (67 jaar).
— 12 Nov. werden gedoopt: Willempje van Otterloo
(geb. 26 Oct. 1944), dochter van J. van Otterloo en L.
Burgers en Arie Godfreij de Raadt (geb. 24 Oct. 1944),
zoon van Th. A. de Raadt en S. Siebel.

(Mijn broer Arie werd op 24 October 1944 thuis en bij kaarslicht geboren, omdat er bijna geen electriciteit en gas meer waren.¹⁰⁴)

Op 12 November werd hij gedoopt, volgens een kennisgeving in de Rijnlandse Kerkbode, die blijkbaar ook nog ergens gedrukt werd. (Alphen aan den Rijn viel onder Classis Woerden). Werden er nog kranten gedrukt? Indien wel, met hoeveel (m.a.w. met hoe weinig) bladzijden?)

¹⁰¹ Met „Lala van Oma”, ja, zo heette die houten zwaan, achter ons huis, Augustus 1944. Of ergens anders?

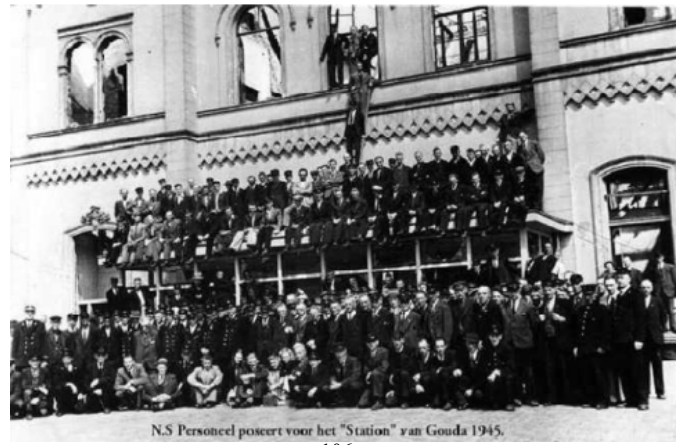
¹⁰² Copie van een tweetalig formuliertje, want Duitse soldaten zouden het ook moeten kunnen lezen.

¹⁰³ Deze „Vrijstelling” vond ik in 2010 in het Nationaal Archief (CABR), en werd een half jaar na uitgave al gebruikt als een bewijsstuk tegen Opa.

¹⁰⁴ Na het mislukken van „Operation Market” bij Oosterbeek en de staking van spoorwegpersoneel van de N.S., volgens opdracht van Prins Bernhard op 17 September, ging alles in west-Nederland heel hard achteruit en begon de hongerwinter. Moeder's herinnering aan deze bevalling werd ons als tienerjarigen wel eens bijgebracht: Dr. Henk van Kooten aan Vader: „Kom hier met dat licht, nee, ga weg met dat licht, dichterbij met dat licht”, (enz.)

105

N.S. Personeel poseert voor het "Station" van Gouda 1945.

106

(Op 26 November 1944 bombardeerden geallieerde vliegtuigen Gouda, om het station en de spoorlijn waarmee de V-1 en V-2 raketten (van 13 Juni en 9 September resp.) naar de bunkers bij Wassenaar gingen, te verwoesten. Veel bommen kwamen verkeerd terecht, o.a. op de kerk waar de fam. Kaars kerkte, die dichtbij het station (rechts) stond. Alphen aan den Rijn, dat op de andere route (= Leiden-Woerden) lag, werd niet raak gebombardeerd gedurende de oorlog, en dus werd dié spoorlijn (links) nog steeds gebruikt tot bij Leiden, vanwaar de raketten per vrachtwagen naar de duinen gingen. De schade bij het Alphenense station – dichtbij de gasfabriek – was maar weinig.)

XXXII

Uitgever

N. Samson N.V.

Alphen a/d Rijn

Den Heer Th. A. de Raadt, Van Dijkstraat 13, Alphen a/d Rijn.

29 November 1944.

Waarde Vriend,

In verband het het feit, dat U tot nog toe het werk nog niet hebt hervat, wijs ik u erop, dat de tijd vanaf Dinsdag 28 dezer 9 uur als verzuim zal worden aangemerkt, terwijl nog langer wegblijven wellicht andere maatregelen zullen nodig maken. Ik wijk U daarom op thans weder onmiddellijk aan den arbeid te gaan.¹⁰⁷

Met vriendelijken groet,

N. Samsom N.V. (getekend) Dir.

(Vader's (niet goedgekeurde) Verlofaanvraag met datum 18 December 1944 (links, volgende bladzij) is mysterieus. Niet wegens de rede: „Turf halen”, maar omdat hij toen al in Gouda was en niet thuis in Alphen a/d Rijn. De andere Verlofaanvraag met datum 2 April 1945 (rechts, volgende bladzij) werd wel goedgekeurd. De rede die toen opgegeven werd? ... „Voedselvoorziening”.)

¹⁰⁵ Bombardement bij het station van Alphen aan den Rijn, Maandag 19 Maart 1945.

¹⁰⁶ Spoorwegpersoneel bij de ingang van het gebombardeerde „Station” (werkelijk, kijk zelf maar!) van Gouda.

¹⁰⁷ Vader gaf geen gehoor aan deze welbedoelde (maar door de bezetter opgedwongen!) oproep van zijn werkgever, maar dook onder. Waar ging het om? Naar overlevering hele lange werkuren (naar zeggen 60 uur per week) om formulieren te drukken voor de bezettingsmachten, omdat alle andere drukkerijen in Nederland al stilgelegd waren. Op 20 November 1944 waren oom Kees en tante Aat van Kooten bij ons in huis gekomen, met Jacqueline en Anton, geëvacueerd uit hun huis in Voorburg dat dicht bij de spoorlijn lag. Vader en oom Kees vertoefden eerst onder de houten vloer van de huis-kamer, maar later (samen?) via een hooiberg bij boer Verkerk aan het Rietveldse Pad, naar Gouda, waar Vader negen weken lang bij Opa en Oma aan huis was. Ik weet niet waar oom Kees naar toe ging en in die tijd was. Cokky Verkerk zat later bij mij in de klas op de Oranjeschool.

VERLOFAANVRAGE (duplikaat voor werknemer) Datum 10/12 1944

Ondergeteekende Th. de Raadt nr. 101, verzoekt verlof/vacantie op:
 afd. B.W. dag, dd. 10/12 1944 uur t/m 12/12 1944 uur
 dag, dd. 10/12 1944 uur t/m dag, dd. 12/12 1944 uur

Hij verzoekt dit ¹⁾: 1 in mindering vacantie / 2 in te mogen halen / 3 voor eigen rekening / 4 uit te betalen / 5

Reden Tijf kalen Handtekening Th. de Raadt

Toegestaan 1 - 2 - 3 - 4 - 5	Afgewezen ¹⁾	Opmerkingen
	(paraaf)	

¹⁾ Doorhalen wat niet van toepassing is.
 N. S. 19494 11 (paraaf)

VERLOFAANVRAGE (duplikaat voor werknemer) Datum 2 April 1945

Ondergeteekende Th. de Raadt nr. 101, verzoekt verlof/vacantie op:
 afd. B.W. dag, dd. 3/4 45 1945 uur t/m 12/12 1944 uur
 dag, dd. 3/4 45 1945 uur t/m 12/12 1944 uur

Hij verzoekt dit ¹⁾: 1 in mindering vacantie / 2 in te mogen halen / 3 voor eigen rekening / 4 uit te betalen / 5

Reden Widseleerwining Handtekening Th. de Raadt

Toegestaan 1 - 2 - 3 - 4 - 5	Afgewezen ¹⁾	Opmerkingen
	(paraaf)	

¹⁾ Doorhalen wat niet van toepassing is.
 N. S. 19494 11 (paraaf)

XXXIII

(Op 18 December 1944 overleed te Zeist de eerste van Opa's vier zusters – mej. Leena de Raadt, op 64-jarige leeftijd. Zij was in Gouda lang een school-juf-frouw geweest, woonde daarna (eerst) in Hilversum, (daarna) in Alphen aan de Rijn (en toen) in Zeist bij haar getrouwde zusters. Zij overleed bij haar oudere zuster Aaltje en haar zwager (ds. Luite Jaspers). De Goudsche Courant van 22 December 1944 bevatte een Overlijdenskennisgeving. Wegens de vervoersproblemen ná de spoorwegstaking in die tijd, werd haar begrafenis zeker bijna niet bijgewoond door de familie. Zo ging dat natuurlijk wel meer gedurende die erger wordende hongerwinter..... Ds. Jaspers is een tragisch peroon in de familie – een emeritus Gereformeerd predikant die het in 1926 op de sinode van Assen opnam voor ds. Geelkerken en toen zijn pensioen verloor, zowat brak met de Gereformeerde Kerken in Nederland en toen af en toe ging preken voor de „Gere-formeerde Kerken in Hersteld Verband”. Het besluit over ds. Geelkerken was geschreven door zijn zwager, ds. Dirk Tom van Hilversum. Mijn grootouders hadden dus drie zwagers die het helemaal niet eens waren over theologiese kwesties; de derde zwager was bij „De Vergadering”. Tante Leentje was een lid van de Zakbijbelbond.)

108

109

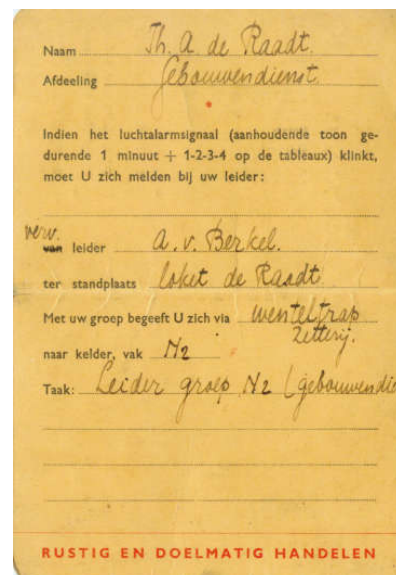
¹⁰⁸ Jacqueline en ik op de slee, waarmee Vader ons (en een konijn) van Gouda naar Alphen trok in Februari 1945. Ik weet niet waar de foto genomen werd. Oma's brief aan Moeder ging zeker toen ook mee.

¹⁰⁹ Misschien is dit niet de allereerste foto van Arie Godfrey de Raadt, maar toch wel een die in de lente van 1945 genomen werd. Godfrey („God's Vrede”) is helemaal niet een familienaam. Aan hongerodeem stierven in de hongerwinter veel baby's, sommigen ook bij ons in de Van Dijkstraat. Tante Nel van Wijk-Laros (de vrouw van

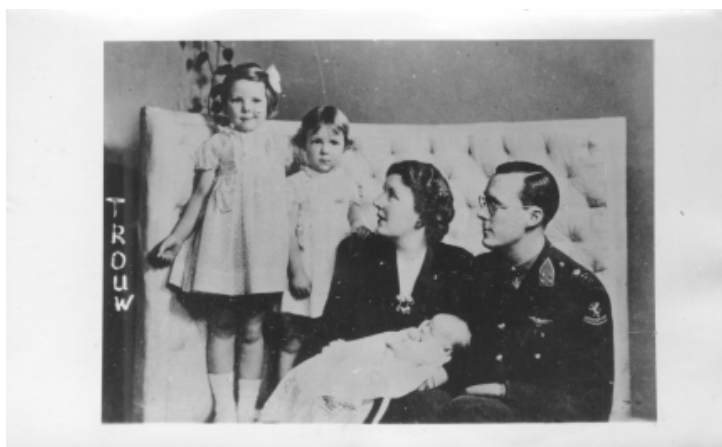
XXXIV

(Voor- en binnenkant (links) en instructies (rechts), bij de firma N. Samsom N.V. uitgereikt aan personeel. Datum onbekend. Als lid van „Gebouwendienst”, was Vader dus „Leider groep N2” om naar vak N2 in de kelder te gaan. Die kelder bestond voor de oorlog zeker al, maar omdat Alphen nabij de spoorlijn lag, en de drukkerij een noodzakelijk bedrijf was, vereiste de bezetter zeker een schuilkelder, want de geallieerden hadden immers bommenwerpers.)

110

(Prinses Juliana, Prins Bernhard en de drie prinsessen (Beatrix, Irene en Margriet) genomen na de geboorte van prinses Margriet op 19 Januari 1943 in Ottawa, Ontario, Canada. Foto in Nederland illegaal verspreid door Dagblad Trouw, gevaarlijk om ermee ontdekt te worden.¹¹¹)

XXXV

(Nadat „Operation Market”, mislukt was en „Operation Garden” gedeeltelijk succes had,¹¹² en de daarop volgende spoorwegstaking (door de Nederlandse regering in London verzocht met slechts één radio-bericht) werden de zuidelijk provincies van Nederland bevrijd en het dichtbevolkte westen van Nederland in de klem gesloten. Ter verduidelijking, zie op de volgende bladzij een deel van de kaart op bladzij 371 van “The Battle of Arnhem, the deadliest airborne operation of World War II” de dikke streep als de “Front Line December 1944”. Het deel boven die streep was door

Vader’s neef Leendert, die een bessensapfabriek had) gaf ten einde raad aan Moeder wat suikerwater, waardoor Arie heel langzamerhand opknapte, en aan het leven bleef, hoewel hij eerst erg mager bleef.

¹¹⁰ De datum van deze lijst van Vader’s collegas is niet bekend – maar is definitief van tussen 1939 en 1946.

¹¹¹ Deze foto is uit Moeder’s fotoalbum, samen met een grotere foto de latere Koningin Juliana (1909-1980).

¹¹² „Operation Market” was de (hoofdzakelijk) Britse poging om Arnhem te bevrijden, en „Operation Garden” was de (hoofdzakelijk) Amerikaanse opmars van Brussel tot bij Nijmegen, waarbij de Irene Brigade ook aansloot.

de Duitsers al leeggestolen vóór de herfst van 1944 begon; met de spoorwegstaking nam de Wehrmacht de treinen over en kon Limburgse steenkool niet meer naar het westen toe. Dáárom werd de winter van 1944/45 de hongerwinter. “The Hunger Winter” is dan ook de titel van dit kaartje.

Op 20 September 1944 zette de Prinses Irene Brigade (o.l.v. Prins Bernhard) voet in Nederland bij Borkel en Schaft (Noord-Brabant), als deel van „Operation Garden”, en op 13 Maart 1945 stapte Koningin Wilhelmina bij Eede in Zeeuws-Vlaanderen weer over de grens van Nederland. Dat dorp had heel erg geleden onder hert oorlogsgeweld . Ik las bv. op www.zeeuwseankers.nl hierover:

„Bij het einde van de bezetting in de herfst van 1944 werd 90 procent van de bebouwing in Eede onherstelbaar beschadigd. Eerst verwoestte de Duitse bezetter een groot deel van het dorp, na de bevolking op 17 september geëvacueerd te hebben. Dit om vrij schootsveld te krijgen tegen de oprukkende geallieerden. Vervolgens brachten de oprukkende Canadezen eveneens grote schade toe. Uiteindelijk lag Eede volledig in puin.”

Wat dat betreft hadden mijn ouders en grootouders - behalve het bombardement van Rotterdam - niet veel schade beleefd tijdens de vijf jaren van bezetting. Nijmegen, Arnhem, Deventer en Enschede leden met het begin van „Operation Argument” op 22 Februari 1944, Eindhoven had al geleden met „Operation Oyster” in 1942. Zelfs Schaffhausen in het (neutrale) Zwitserland werd op 1 April 1944 gebombardeerd door Amerikaners die de weg naar Duitsland kwijtraakten!)

Aan den Heer Rijkscommissaris van het
bezette Nederlandsche gebied.

Overtuigd te spreken namens een groot gedeelte van de Nederlandsche artsen, zien wij ons verplicht Uwe aandacht te vestigen op den achteruitgang van den gezondheidstoestand van de Nederlandsche bevolking, die de laatste maanden verontrustende vormen heeft aangenomen. Door het uitschakelen van de organen die de vrije en openbare bespreking van de in het volk levende gedachten mogelijk maakten, kon deze toestand zich ontwikkelen zonder dat hierop de aandacht voldoende gevestigd werd. De artsen, die steeds in vele gezinnen in vertrouwen geraadpleegd worden, weten echter hoezeer de lichamelijke en geestelijke nood van ons volk gestegen is.

Een van de meest onrustbarende verschijnselen is de achteruitgang van den voedingstoestand der bevolking. Vele artsen zien thans dagelijke patiënten, die ziek zijn uitsluitend door ondervoeding en het is met zekerheid te voorspellen, dat het aantal van deze patiënten nog sterk zal toenemen. De door de distributie verstrekte rantsoenen voor volwassenen hebben immers slechts een voedingswaarde van 1600 calorieën, een hoeveelheid, die voor een volwassen man wanneer hij den geheelen dag rust kan houden niet eens toereikend is voor de instandhouding van zijn lichaam. Indien men buiten de distributie geen aanzienlijke aanvulling van zijn rantsoen meer kan verkrijgen, is een ernstige ondervoeding en ten slotte de hongerdood voor velen onvermijdelijk. De gedeeltelijke conrestie van dezen noodtoestand door verstrekking van extra voedsel voor zieken is geheel onvoldoende; met uitzondering van eenige categorieën krijgen onze zieken over het algemeen niet de hoeveelheid voedsel, die voor hun herstel noodzakelijk is. De ernst van den toestand blijkt uit den verminderden weerstand tegen infecties; een niet te miskennen aanwijzing levert de sterke uitbreiding van de tuberculose.

¹¹³ Antony Beevor's boek (Penguin, 2018) heeft eigenlijk niet veel nieuws over de hongerwinter in Nederland.

De ontberingen zijn vooral zoo moeilijk te dragen omdat in ons volk de overtuiging leeft, dat dit tekort aan voedsel minder groot zou zijn wanneer niet een aanzienlijk deel van de in ons land voortgebrachte producten werd uitgevoerd naar Duitschland, waar de rantsoenen hooger zijn dan in ons land. Het is voor ons volk moeilijk te begrijpen hoe dit gerechtvaardigd kan worden door Uw beroep op de bij de Haagsche Conventie van 1907 gestelde wetten nopens den oorlog te land. Hierin werd toch uitdrukkelijk vastgesteld dat vorderingen uitsluitend geschieden mogen ten behoeve van het bezettingsleger. Het schaarscher worden van bepaalde voedingsmiddelen in perioden, dat de productie in ons land hiervan toeneemt, en vooral het onthouden van cijfers over den uitvoer, heeft de overtuiging doen ontstaan, dat deze uitvoer een belangrijk gedeelte van onze productie betreft. De tegenzin tot het inleveren van de geproduceerde voedingsmiddelen wordt daardoor steeds grooter, hetgeen de voedselvoorziening, speciaal in de steden op den duur in gevaar brengt.

Nog ernstiger dan de lichamelijke nood is de geestelijke nood waarin ons volk door de maatregelen van de besettende Overheid is gebracht. Terwijl Nederland met Duitschland in oorlog verkeert en de Nederlandsche marine- en luchtmacht strijd tegen Duitschland voortzetten, wordt een groot deel van de Nederlandsche manlijke bevolking gedwongen te werken in de Deutsche industrie, die de wapens smeedt waarmee ook ons vaderland bestreden wordt, en dat terwijl bij de Haagsche Conventie, die toch ook door Duitschland werd getekend, uitdrukkelijk bepaald is dat diensten slechts ten behoeve van het bezettingsleger gevorderd mogen worden, terwijl deze diensten nooit het karakter mogen dragen van een hulpverlening bij de krijgsverrichtingen tegen het vaderland. Weigering om naar Duitschland te gaan wordt bijna onmogelijk gemaakt, daar men dan van de verstrekking van (het in Nederland geproduceerde) voedsel wordt uitgesloten. Bovendien dreigt gevangenneming en overbrenging naar concentratiekampen, waar reeds zoovele gezonde Nederlandsche jonge mannen in korten tijd op jammerlijke wijze om het leven kwamen. Zij die zich schuil houden maken de voedselpositie van hun familie nog slechter en brengen hen bovendien in gevaar van conflict met de Overheid, omdat ook het verschaffen van hulp strafbaar is gesteld. Zoowel degenen die in Duitschland voor hun vijand werken, als degenen die zich aan de "arbeidsinzet" hebben onttrokken, staan dus voortdurend voor de ernstigste gewetensconflicten.

Z.O.Z.

- 2 -

In Uw rede van 19 Mei richtte U tot de Nederlandsche artsen het verwijt, dat ze niet naar Duitschland gaan om de Nederlandsche arbeiders te behandelen en de plaats in te nemen van Deutsche artsen, die aan het front staan. Mijnheer de Rijkscommissaris, het is niet onze taak om buiten onze grenzen, zij het ook indirect, mede te werken aan de geneeskundige verzorging van het ons vijandelijke leger! Uit Uw rede is ons gebleken, dat U ernstig rekening houdt met het uitbreken van krijgsverrichtingen op Nederlandsch gebied. In dat geval zal het aantal slachtoffers in dit dicht bevolkte land zeer groot zijn. Zelfs als ons geweten en onze nationale trots ons niet verboden om te gaan werken in het vijandelijke land, zou reeds de mogelijkheid, dat onze hulp in ons eigen land dringend noodig zal zijn ons verplichten om in ons vaderland te blijven. De Deutsche soldaat kan ervan verzekerd zijn, dat de Nederlandsche arts hem dan, evenals in Mei 1940, de hulp zal verlenen, waarop hij volgens de wetten van menselijkheid en internationaal recht mag rekenen.

In Uw rede gaf U aan bedrijfsleiders de opdracht om zoodra er onrust dreigt te ontstaan het initiatief te nemen tot een kalmevend en verhelderend optreden. Niemand weet beter dan de artsen, dat er nu een groote mate van onrust onder de Nederlandsche bevolking heerscht. Dit is mede een van de redenen waarom ik het woord tot U richt. Het Nederlandsche volk is in een stadium gekomen, dat het het verzwijgen van haar nooden moeilijk meer verdraagt; er is een besef van rechteloosheid ontstaan en een verbittering, die op den duur tot wanhoopsdaden moet leiden. Het is de taak van den arts om alles te doen wat in zijn vermogen ligt om deze wanhoopsdaden te voorkomen, doch hij zou het daartoe noodzakelijke vertrouwen van zijn patiënten verliezen, wanneer hij hun gerechtvaardigde grieven niet ter kennis van de Overheid bracht.

¹¹⁴ Bij de (hoogst illegale) photocopieën uit die tijd is ook deze brief aan Dr. Arthur Seyss-Inquart, namens de Nederlandse artsen, die alleen maar een aanduiding geeft van hoe slecht de toestand van voedselvoorziening was in de delen van west-Nederland „boven de rivieren” die nog niet bevrijd waren door de geallieerden. Seyss-Inquart was een jurist en niet een arts (gewees). Deze brief is van vóór Juli 1944, toen (volgens Wikipedia) „Hoewel het merendeel van de bevoegdheden van Seyss-Inquart in juli 1944 werd overgedragen aan de militaire commandant in Nederland en de Gestapo, bleef hij een strijdmacht om rekening mee te houden.”

In September what the skeptical German generals called a "miracle" occurred. To Speidel it was "a German variation of the 'miracle of the Marne' for the French in 1914. The furious advance of the Allies suddenly subsided."

Why it subsided has been a subject of dispute to this day among the Allied commanders from General Eisenhower on down; to the German generals it was incomprehensible. By the second week in September American units had reached the German border before Aachen and on the Moselle. Germany lay open to the Allied armies. Early in September Montgomery had urged Eisenhower to allot all of his supplies and reserves to the British and Canadian armies and the U.S. Ninth and First armies for a bold offensive in the north under his command that would penetrate quickly into the Ruhr, deprive the Germans of their main arsenal, open the road to Berlin and end the war. Eisenhower rejected the proposal.* He wanted to advance toward the Rhine on a "broad front."

* "I am certain," Eisenhower wrote in his memoirs (*Crossed in Europe*, p. 305), "that Field Marshal Montgomery, in the light of later events, would agree that this view was a mistaken one." But this is far from being the case, as those who have read Montgomery's memoirs know.

The Conquest of Germany

1089

But his armies had outrun their supplies. Every ton of gasoline and ammunition had to be brought in over the beaches in Normandy or through the single port of Cherbourg and transported by truck three to four hundred miles to the advancing front. By the second week of September, Eisenhower's armies were bogging down for lack of supplies. They were also running into unexpected German resistance. By concentrating his available forces at two critical points Rundstedt was able, by the middle of September, to halt at least temporarily Patton's Third Army on the Moselle and Hodges' First Army in front of Aachen.

Eisenhower, prodded by Montgomery, had then agreed to a bold plan to seize a bridgehead over the Lower Rhine at Arnhem and thus obtain a position from which the Siegfried Line could be outflanked on the north. The objective fell far short of Montgomery's dream of racing into the Ruhr and thence to Berlin, but it promised a strategic base for a later try. The attack, led by a massive drop of two American and one British airborne divisions, flying in from bases in Britain, began on September 17, but due to bad weather, to the circumstance that the airborne troops landed right in the midst of two S.S. panzer divisions they did not know were there, and to the lack of adequate land forces pushing up from the south, it failed, and after ten days of savage fighting the Allies withdrew from Arnhem. The British 1st Airborne Division, which had been dropped near the city, lost all but 2,163 of some 9,000 men. To Eisenhower this setback "was ample evidence that much bitter campaigning was to come."⁷

Yet he hardly expected the Germans to recover sufficiently to launch the stunning surprise that burst on the Western Front as Christmas approached that winter.

(Hierbij ▲ staat een stukje uit het boek „The Rise and Fall of the Third Reich” door William L. Shirer (Simon and Shuster, 1960) met een beschrijving van het grote debacle in die herfst. De „Memoirs” van Montgomery geven hier veel meer over: Monty wilde verhoeden dat Duitse V1 en V2 raketten door België en Nederland vervoerd zouden worden om dan naar London afgevuurd te worden; Eisenhower werd door de regering in Washington DC (want het was een verkiezingsjaar voor Roosevelt!) bevolen om met een „broad front” Duitsland aan te vallen. Omdat Eisenhower de „grote baas” was, gebeurde dat.

Van al die krijgsmanoeuvres wisten mijn ouders en grootouders natuurlijk niets. Wel wist men dat alles steeds moeilijker werd, in Gouda, Bilthoven en Alphen aan den Rijn. Ik las ergens dat het in de grote steden zoals Rotterdam en Den Haag het ergste was. Daar woonden ook familieleden.)

XXXVI

Lieve Saar,

Gouda, Vrijdagmiddag¹¹⁵.

Deze brief is speciaal voor jou. 'k Heb Theo deze weken zooveel gezien¹¹⁶ dat 't gene wat ik jou schrijf voor hem geen nieuws is, en wat leest men aan oud nieuws? Laat ik jou ook allereerst hartelijk bedanken voor de lieve photo van Aartje¹¹⁷, wat ik Theo al gedaan heb. We hebben al zitten practizeeren hoe of ik op Bodegraven kon komen. Was 't niet zoo onrustig de laatste tijd en was 't warmer weer geweest, zou ik voorgesteld hebben: kom naar Reeuwijk rijden met de kindervagen en zou ik probereen tot daar te komen. Maar 't hoort tot de onvervulde wenschen en zal hem naast Jaap een plaatsje in mijn hart geven, want ach, Saar, wat heb je een lief manneke.

Zeker, hij is, werkelijk waar, men is niet voor niets Moeder. Maar een kind is niet op z'n plaats onder volwassen menschen, waarvan er hier zes in één kamer rondliepen en hunne bezig-

¹¹⁵ Geen datum; waarschijnlijk geschreven in eind Februari 1945, na mijn lang bezoek aan Gouda.

¹¹⁶ Vader was 9 weken lang ondergedoken geweest in Gouda; ik was er „ruim 7 weken”. Ik hoorde vroeger dat er op een avond in die tijd een hoge militair op bezoek kwam, toen iedereen met kleine koplichtjes op z'n voorhoofd in de huiskamer zat (één persoon trapte er een fietsdynamo voor), maar dat de officier eigenlijk alleen maar kwam orgelspelen, en dat mijn vader daarna niet opgepikt werd.

¹¹⁷ Dit is misschien wel het fototje van voetnoot 108. Opa en Oma hadden hun vierde kleinkind misschien toen nog niet eens gezien! Wie ging in die hongerwinter nog ergens op bezoek?

heden hebben.¹¹⁸ 't Was soms net een rosmolen en daar is voor zoo'n dreumes geen plaats. Hij hoort te veel, en wil net als groote menschen doen en aan alles zitten. Dat leert zoo'n kindje wel af als hij onder de kindertjes is. Daar heeft hij ook behoefte aan. Als we met hem uitgingen, zocht hij altijd kindertjes. Erg zonnig kwam hij des morgens altijd beneden¹¹⁹, en zat aan tafel altijd naast mij. Eerbiedig kan hij zelf bidden. We zeggen maar, de luikjes dicht en sluit de oogjes en met de handjes op tafel. Hij drinkt niet voor hij klaar is met z'n boterhammetjes en is heel zindelijk de laatste tijd. Na 10 uur des avonds dus met de nacht is hij nat, verder zegt hij 't haast altijd. Wij prijzen hem veel en als hij overdag nat is, is 't door een koutje. Na 't ontbijt geef ik hem aan tafel zittende wat speelgoed, neem fluks de tafel af en dan blijft hij nog soms een heel tijdje stil zitten spelen. Hij speelt graag met blokken¹²⁰ en bij voorkeur heeft hij graag een papieren boodschappenzak waarin hij alles pakken kan zoo een tijdje stil zitten. Met de koffie laat ik hem ook wat rusten. Hij moet af en toe neergezet worden, 't vermoeid zoo'n kindje zoo den geheelen tijd te loopen en kan aardig aan tafel spelen. Ja, zal je zeggen, daar moet tijd voor zijn, maar om een kind achterna te loopen en te kijken wat ze doen en 't gene wat ze neergooien op z'n plaats te zetten. Wat is rustiger? En zodoende leeren ze spelen.

Na ruim 7 weken ben je van Jaapje afgewend; hij is verstandiger geworden, heeft behoefte aan gezelligheid en jij hebt een huis waar je hem altijd hoort en ziet. Hij ging altijd lief naar z'n bedje, heeft nooit gehuild, maar lag geen minuut langer na 3 uur en sliep des avonds ook dadelijk in.

Wat is je huis toch nog wonderlijk blijven staan, Saar.¹²¹ Zoovelen zijn in dezen tijd zonder huis. En nu hebben jelui 't zoo opgeknapt, en ga je het weer rein in. 't Is voor Theo erg vermoeiend geweest zoo heen en weer naar Gouda en zal blij zijn dat dit afgeloopen is. 't Is ook geen mannenwerk en en zal Theo weer in z'n doen zijn als hij gewoon naar de zaak gaat en jij met 't mooie weer je huishouding, dat als hij thuiskomt het weer gezellig bij vrouw en kinderen vind. Daar zit altijd kunst in 'n man het thuis gezellig te maken als hij 't den ganschen dag in ongezelligheid heeft doorgebracht.

'k Hoop dat je gemak hebt van je kacheltje, dat in dezen tijd zoo'n voornaam iets is. 'k Geloof niet dat we iets vergeten hebben mede te geven, als er iets achtergebleven is sturen we het wel. O ja, Jaap spreekt al veel met 2 woorden. Als hij het niet doet moet je maar zeggen hoe is me naam en zegt hij ja mamma. Weet goed dat het mij niets te veel was hoor Saar, maar de huishouding was te groot en kon het niet meer verwerken, dag nog nacht. Maar toch ben ik blij dat we het voor jelui hebben kunnen doen met die koude, brandstof is zoo'n voornaam iets.

Een ding ben ik niet erg trouw in geweest. Weinig heb ik gedacht aan z'n vitamine en kalktabletten. Maar als oud gediplomeerd verpleegster zal dat nu wel weer punctueel nagegaan worden. We zullen hem missen met z'n aardig gekeuvel en z'n lieve zingen. Als hij stout is kan hij al zoo echt devoot zeggen: „Heere hoort het” en hij kijkt naar boven. „In de hemel”, zegt hij. Ach, leert deze kinderen de eerste beginselen, en als hij oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken.

Ik heb hem geleerd:

„Jezus is een kindervriend, Onzer wil Hij zich erbarmen;
Hij nam kind'ren in Zijn armen, Jesus is een kindervriend (bis).”

¹¹⁸ Opa en Oma met vier volwassen kinderen, Gerrit, Mien, Theo en Bep.

¹¹⁹ Ik kan me het interieur van dit huis te Turfmarkt 83, Gouda vaagweg herinneren. Ik weet niet of het tijdens dít bezoek of een andere keer was, dat ik een flesje homeopathische medicijnen (korreltjes) leegdronk, en door Opa achter op een fiets naar het Wijk-ziekenhuis genomen werd, waar mijn maag leeggepompt moest worden.

¹²⁰ Een zielkundige zou kunnen afleiden dat ik een aangeboren aanleg had om civiel ingenieur te worden!

¹²¹ Hier verwijst Oma naar een vroegere lichte bomschade aan het huis (datum onbekend) dat al gerepareerd was. Als kind werd mij hiervan verteld. Er was veel ergere schade met met bombardement van Zondag 18 Maart 1945.

Dit schrijven vond ik nodig Saar, daar je zoo lang van je kind af ben geweest. Later wel weer eens een brief over 't een of 't ander. Schik het maar weer hoor met man en kinderen.

Je Liefh. Moeder.

(In die tijd fietsten tante Coks en tandartsenij-student Albert Borkent van Bilthoven naar Alphen, om ons wat voedsel te brengen. Albert had vervalste papieren en werd bij Nieuwerbrug bijna be trapt. Oom Albert vertelde mij in 1975 dat ik toen (2¼ jaar oud) twee hele boterhammen opvrat.)

XXXVII

Theo,

Vrijdagavond 11 uur, 16 Maart 1945.¹²²

Als ik in de gelegenheid ben je bij te staan wil ik niet, dat je in moeilijkheden verkeert. Het volgende kan ik beschikbaar stellen:

Voor verlichting (niet voor verwarming) Petroleum, telkens 1 liter, mits zuinig gebruikt. Neem een jampotje en steek daar een buisje doorheen ter dikte van een potlood, en dan een kalvertje maken.

Benzine voor je aansteker en ter vervanging van lucifers.

Kolen voor het eten koken, zuinig stoken en het aschmengsel zeven.

Aardappelen tot de nieuwe oogst, als bijvoeding bij het eten van de centrale keuken.

Tarwe zodra ik erin geslaagd ben een Radio te ruilen voor tarwe. Ik doe ervoor mijn best.

Groeten, bieten enz. zorg je zelf voor, op de bon of van je land.¹²³ Wat is er nog meer?

Brandhout, als je niet hier slaagt hout om te hakken. Hiervan moet ik dus bericht hebben.

Zijn er verdere behoeften, laat ze mij dan weten, dan zal ik trachten het verlangde op te zoeken.

Ruilobjecten: Hier moet je zelf je best mee doen. Ik wil delen, met de opbrengst: Jij 1/3 ik 2/3.

			ta.	bo.	ka. ¹²⁴
R. Ph. ¹²⁵	836A	L.K. Cijf.	70 K	24 K	28 K
R. Ph.	529U	L.K. Sch.	70 K	24 K	28 K
20 L. Pennsylvania auto-olie ¹²⁶			35 K	12 K	14 K
Schrijfmachine Multiplex Hammond ¹²⁷			35 K	12 K	14 K
8.10 M prim. Belg. gebl. damast, 130 cm breed voldoende voor een driedelige matras					

¹²² In Alphen was bijna niets meer te koop. Personeel bij Samson moest lange uren moest werken, volgens mijn geheugen 60 uur per week, want het was de enigste nog draaiende firma voor drukwerk voor gemeentelijke en bezetters-administratie-doeleinden.

¹²³ Met „land” wordt natuurlijk de volkstuin bedoeld, dichtbij Gouwsluis.

¹²⁴ ta. bo. ka. betekend natuurlijk „tarwe, boter en kaas”.

¹²⁵ Na wat er gebeurd was in de dertiger jaren, is het te verwonderen dat Opa niet eens de naam „Philips” wilde schrijven? Zie de modelnummers. Philips 836A „Arbeiderskastje”(1934) en 529U (1936). Radio's waren in de zomer van 1943 al ingeleverd, en Opa had deze als radio-handelaar ingenomen van huurders. Ik weet dat Opa al een groot electrisch treinstel (Märklin?) in die tijd voor voedsel verruuld had, dat voor de oorlog elke December in de etalage van Westminster Radio (of vroeger, van Goudsche Radio Industrie?) stond en nogal wat aanloop gaf. Later, vanuit de Burgvlietkade, ben ik eens met Vader en Opa gaan kijken bij iemand buiten de stad (bij Twaalfmorgen?) die een electrisch treinstel wilde verkopen. Ik herinner me dat Opa teleurgesteld was toen hij zag; toen we terugliepen, zei dat hij zelf een veel mooier stel gehad had. Daar begreep ik toen natuurlijk niks van. Weinig is toen wel verruuld voor voedsel; maar misschien later pas, na de oorlog, toen er nog steeds geen inkomsten was.

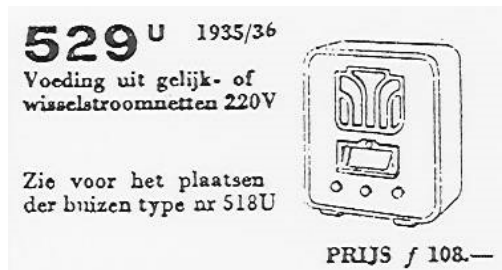
¹²⁶ Amerikaanse olie!

¹²⁷ Er waren blijkbaar vier van deze schrijfmachines bij Westminster Radio, waarvan sommigen „thuis” stonden.

190 x 120 (of 130), schuim peluw & 2 kussens (3x) (volgens monster)¹²⁸

	17 K	6 K	7 K
1 koffergrammofoon, mooie uitvoering met nikkelafwerking	17 K	6 K	7 K
10 L. Petroleum	17 K	6 K	7 K
Sigarettenvloeier EFKA gegomd - pakjes van 50 vl. p. pakje	1½ ons	½ ons	¾ ons
Goldschmeding Harmonium, 12 registers, eiken kast met bank	140 K	48 K	56 K
Armbandhorloge	17 K	6 K	7 K

De bo. en ka. cijfers gelden tot en met 15 April 1945.

836A

(N.B. Dit zijn maar plaatjes van de ruilobjecten, die natuurlijk niet in Opa's briefje stonden.)

XXXVIII

Lieve Theo en Saar, (in potlood)

Gouda, geen datum (net na 18 Maart 1945)¹²⁹

We hebben van Thilly¹³⁰ vernomen wat er gebeurd is bij jullie. Het is heel erg.

Als antwoord op je vraag aan 't einde van je briefje¹³¹ zeg ik: „En Job zeide: „Zouden we het goede van den Heere ontvangen en het kwade niet ontvangen?” „In dit alles zondigde Job niet, en schreef Gode niets ongerijmds toe.”¹³² Volg dezen weg en je zult rust krijgen voor je ziel.

¹²⁸ Misschien was dit damast nog wel overgehouden van de tijd van de vroegere meubelfabriek. Zie ook bij X.

¹²⁹ Op **Zondag 18 Maart** werd de omgeving van mijn ouderlijk huis te van Dijkstraat 13, (net nadat Vader uit de kerk kwam), gebombardeerd door Britse RAF vliegtuigen, die het op de spoorlijn gemunt hadden, omdat de spoorlijn Woerden-Leiden nog steeds gebruikt werd voor transport van V-2 raketten van Duitsland naar de duinen bij Wassenaar. Het hoekhuis Hazeveld 28 / Van Dijkstraat 2A kreeg een voltreffer, en vliegende granaatscherven vernielden alle ruiten aan de voorkant van ons huis, met de dakpannen. Die scherven vlogen om mijn ouders' hoofden in de voorkamer en sloegen gaten in de muur in de huiskamer, achter de schuifdeuren. Ook het huis en de zaak van groentehandelaar Treur op de hoek van de Van Dijkstraat en de Zaalbergstraat had erge schade; die firma deed jarenlang handel uit een schuur. Dit bombardement is beschreven (met foto's) in het boek „1944 Alphen aan den Rijn 1945 in woord en beeld – van Dinsdag tot de Bevrijding” door N.C.W. Verkleij en H.J. Habermehl, uitgegeven door Haasbeek (tweede druk, 1995).

¹³⁰ Tante Thil had het nieuws misschien gehoord via Bep Kurzbach („Baas”, later mevrouw Altona). Maar hoe?

Wat het stoffelijke aangaat: Ik hoop dat jullie zult slagen in het zoeken van kamers. En dan maar met moed weer werken. Acht de baan van Samson niet van geringe betekenis in dezen tijd. En houd dien aan zonder eenig voorbehoud.

Ik hoor, dat je kacheltje, de kolen, de aardappelen, inmaak en andere levensmiddelen gespaard zijn.¹³³ Daar kun je al vast weer mee beginnen. Wat je meubelen aangaat, dat komt wel in orde. Geef alles op aan Groenhof.¹³⁴

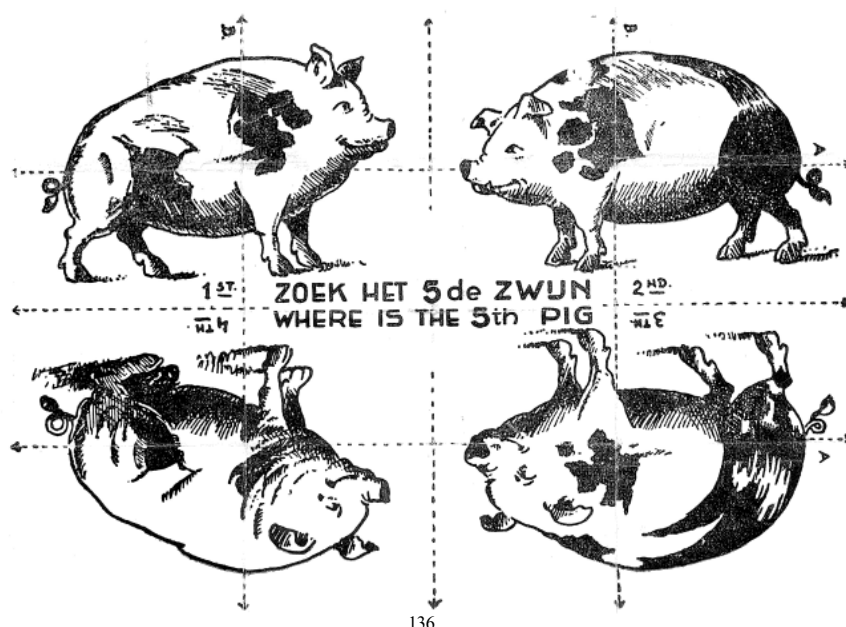
Voorts zijn jullie zelf Goddank gespaard. Zie daarop als een bewaring van Zijn Hand.

En als je mij nodig hebt, laat het me weten. Op 't moment ben ik niet in orde en lig sedert Zaterdag in bed, doch word al weer beter. Ik hoop dat jullie dit aan kunt. Laat de moed niet zakken. Jullie bent beiden nog jong en zult met aanpakken nog veel kunnen bereiken. „Hoop op God, want ik zal Hem nog loven, Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts en mijn God.”¹³⁵

Zij dat je stille overdenking.

Je liefh. Vader.

XXXIX

Een hoogst illegaal “Zoekplaatje”.

(Een serie illegale blaadjes volgt, uit de laatste weken van de oorlog (niet uit Moeder's plakboek, maar uit een aparte envelop).¹³⁷ In 2005 schonk ik die in Alphen aan den Rijn aan SAMH; ik was toen nog niet van plan om dit boek te gaan schrijven. Het waren wat handgetypde velletjes papier (zoals van een schoolcahier) of heel dun papier (wat men in Engels “onion skin” noemt) met koolpapier overgetypd. Anderen waren gedrukt, zoals „De Typhoon” en „De Schakel” uit Alphen, „Het Nationale Dagblad” en „Trouw”. Hierna volgen meest Alphense blaadjes.)

¹³¹ Ik weet niet of Vader's briefje als antwoord op Opa's brief XXXVII van 16 Maart was.

¹³² Job 2 : 10.

¹³³ Hoeveel voedsel er in huis was, is niet bekend, het was immers tegen het einde van de hongerwinter.

¹³⁴ Mijn ouders waren verzekerd voor een bedrag van f 5,000-00 bij het „Algemeen Onderling Waarborg Genootschap Renovatum”. Een „Prolongatie-bewijs behorende bij Akte van Deelneming No. 56402 der Afdeeling VERWAARBORGING TEGEN OORLOGSCHADE voor zes maanden, dat f 2,90 kostte, was op 9 Maart betaald. (Net op tijd, zou men wel kunnen zeggen.) Na de oorlog is een eis van schadevergoeding inderdaad uitbetaald door deze Amsterdamse verzekeraar. Groenhof was misschien de vertegenwoordiger van Renovatum.

¹³⁵ Het besluitende vers van beide Psalm 42 en Psalm 43.

¹³⁶ Mijn ouders hadden ook dit „Zoekplaatje” in huis, maar natuurlijk ergens goed opgeborgen. Huiszoeking was niet uitgesloten in die tijd. Ik zat eens op de po (vastgebonden aan het orgeltje!) en er werd aan de deur geklopt. In mijn nood (en onschuld) riep ik een paar keer: „Saar, klaar”. Gelukkig ging de soldaat (?) na een tijdje weg.....

¹³⁷ De niet-Alphense documenten kreeg ik van tante Elly Siebel in 1996, na het overlijden van oom Aart.

THE BRUGGENDOWN VAN 50 MILES TO KILGIMTAN

Corr. bij het geall. hoofdkwartier melden nieuwe successen van Montgomery's troepen. De aanvalstroepen hebben overal contact gemaakt met de luchtingingstroepen. De vier bruggehoofden zijn thans veroverd tot één bruggehoofd van 40 à 50 km breed en 10 km diep. De geall. heeft reeds om brug geconstrueerd. In afwachting van het gekoninkd om de overige bruggen worden ieder uur, dag en nacht, met verbruiken meer tanks, kranssen en machinappes over de lijn gezet. 10 km O. van den lijn zijn 6 bruggen over den Jodel Meel onbeschadigd in geall. handen gevallen. Er zijn 10.000 gevangenen gemaakt tot nog toe. Luchtingingstroepen, die siddin in een artilleriepositie deden waren 3500 Duitschers gewonnen. Een artillerieergelicht met alle kanonnen in tict viel in hun handen. De voorte positie der D. zijn thans vermist. Walsen, Dinschen, Wotel en Ritsch zijn in handen der geall. W. van Meel is de D. tegenstand in een hovig. Van de paar der 10.000 toestellen, die gisteren in actie waren zijn er 90 vermist. Van de landingvliegtuigen gingen 6 ben. en 45 landingvliegtuigen verloren. En 51 D. toestellen werden neergeschoten, terwijl er 55 beschadigd waren. Vandaag waren er voor Am. toestellen boven Duitsland. Het bruggehoofd bij Remagen is nu 50 km breed en 10 km diep. Patton's troepen, die 12 plaatsen veroverden, bevinden zich op 17 km afstand van Frankfurt a. M. de. De BBC correspondent Robert Carr bij het 3e Am. leger meldt, dat vliegers rapporteerden, dat veel burgers te voet vluchten. Er zijn ook herdingen en paard en wagons langs de wegen. Op veld gebouwen zijn vliegers de kon gesproken in overal zijn van vliegers. Het geall. opperbevel heeft de hieslandische strijd directien in Noorderland opnieuw gemaakt bevelen te wachten op instructies in actie te komen en niet op eigen initiatief te handelen.

OVERSIGHT

De laatste rinde is nu dood. Niemand kan zeggen hoe lang het nog kan duren. De strijd kan een paar weken in beslag nemen, maar kan ook langer duren. Tweedelingen zijn zeldzame

[illegible]

WINTER & WILKINS.

Donnerdag, v. 15 was te bekend gemaakt, dat
Hindlers aangevoerde lijke agitatie van Neder-
land heeft afgekeerd.
Volgens een speciaal bericht van de Nederlandsche
president te een tegengaan van Hindler op de conferen-
tie van San Francisco antwoorden, waarin hij o.a.
zegt, dat de kwestie in Duitsland hopeloos is en
verre weg van een oplossing.
Opmerking en de Verenigde Staten hebben de aange-
voerde lijke agitatie innoverse antwoorden, indien
ook de twijfel dat Hindlers oordeel juist. (Hindler
heeft de Gerecht die geen aansluiting gevonden)
Dit Hindlers heeft gezegd, dat in Nederland opstand
te verhinderen. Een ander heeft de Gerecht. In-
nemen verzoekt, Hindlers's hoofdminister te be-
houden. Volgens deze opvang van Mitter van Dey,
Hindlers's commissaris voor Duitsland bevestigen
de antwoorden veld op te geven.
Tot de Franse arbeiders in Nederland zegt de andere:
Het was een vrijheid heeft eindelijk gewonnen. De
agitatie is op handen. Verloft de best. Een ander
Duitsche Radio-actiesion heeft stelling tegen deze
Duitse vrijheidskinder, die op de golfreus van
afstand staat.

Indien nog andere berichten mochten binnenvallen, zullen wij vandaag nog een briefje uitgeven. Want wij zijn vandaag met die blaasjes voor een heel hot uur aan vrijheid nog niet gelogen. Want nu we weten, er kunnen familieleden en zijn, die het alles in staat zijn!!!!

Extra-Bulletin No. 2, Saturday, 28/4 5uur n.m.

Naar aanleiding van de geruchten, dat Hitler de onvoorzwaardelijke capitulatie van Duitschland heeft aangeboden, heeft Min.Prez. Churchill vanmiddag vanuit de Downingstreet No. 10. verklaard, dat tot nu toe alleen overgave werd aangeboden aan de regeringen van Engeland en de Ver. Staten. Hij zeide, dat alleen een onvoorzwaardelijke capitulatie van Duitschland aan alle drie de grote mogendheden, dat ook de Sowjet Unie, in overweging zal worden genomen. De drie grote mogendheden houden tusschen het laatste uitslot.

De vrije sender München heeft verklaard, dat de stad bereid is zich over te geven. Volgens berichten zouden in München grote ongeregeligheden zijn uitgebroken.

WERS: UITHENT VOORZICHTIG MET DEZ BLADEN/

(De waarschuwing in de laatste zin is weer een teken dat men absoluut niet hiermee ergens op straat door een Duitse soldaat of een N.S.B.-er onderzocht zou willen worden. Er waren in Alphen aan den Rijn maar weinig Duitse soldaten, waarvan een groot deel oudere mannen waren (die de oorlog eigenlijk „zat waren” en nooit lid waren geweest van Hitler’s Nazional Socialistischen Partei. Er waren ook piepjonge soldaatjes, die niet eens een behoorlijke opleiding hadden genoten. Het merendeel van de Duitse en Nederlandse SS-ers waren fel, en duldden geen opstand.)

Zondag, 25 April 8 u. v.m.

Na de storm van berichten, die vanaf gisteravond binnenkomen, kunnen we nu vaststellen, dat Himmler, de Reichsleiter der Goettorg aan Nagelani en de Ver. Staten, maar niet aan Rusland de onvoorwaardelijke capitulatie heeft aangeboden. Gisteravond werd de volgende officiële verklaring door de Engelse regering bekend gemaakt: "Door Reuter is gemeld, dat Himmler de onvoorwaardelijke overgave van Duitsland aan Engeland en de Ver. Staten heeft aangeboden. De regeringen van Engeland en de Ver. Staten hebben geantwoord, dat zij alleen dan onvoorwaardelijke overgave aanvaarden, wanneer dit aanbod aan alle drie geallieerde regeringen wordt gedaan. Het lijdt geen twijfel, dat op een ogenblik als dit, waarop de militaire situatie van Duitsland hopeloos is, uit verscheidene dalen van D. vaststellen over capitulatie binnenkomen. De Britse regering kan op het ogenblik geen mededeling doen over dergelijke voorstellen. De nadruk wordt er echter opgelegd, dat Duitsland alleen dan kan capituleren, wanneer dit ook aan de Groot-Unit gedaan wordt." De regering der Ver. Staten heeft eveneens een dergelijke verklaring afgelegd.

Belemmeringen vroeg heeft Stalin een nota gezonden aan Churchill en Truman aangaande Himmler's aanbod. De ministers Stettinius en Molotov hebben in San Francisco hierover een onderzoek gehad. Semi-officiële kringen in San Francisco zijn van mening, dat deze capitulatie van Himmler een laatste poging is om een breuk te maken tussen Engeland/Ver. Staten en Sovjet-Rusland. Verder wordt vermeld, dat het D. Opperbevel echter dit aanbod staet, doch niet de groep van Hitler. Himmler heeft verklaard, dat hij beregt is de onvoorwaardelijke capitulatie aan te nemen. Hij zeide, maar schijnt bekend te zijn, dat Hitler stervende is en zijn aanbod van overgave geen 48 uur zal overleven. Zweedse correspondenten berichten hademargen, dat Hitler een bloeduitstorting in de haren heeft gehad en dat zijn toestand zeer ernstig is. In regeringskringen in San Francisco wordt vermeld, dat na de dood van Hitler een algemene overgave van Duitsland zal volgen. Pres. Truman heeft verklaard, dat de geruchten, dat Duitsland ook aan de Groot-Unit onvoorwaardelijke capitulatie heeft aangeboden, zoals die vannacht verspreid werden, onge-

grond zijn. Maar vermits, zou een termijn gesteld zijn aan Duitsland om dit aanbod te doen tot Dinsdagavond. Verder wordt nog bericht, dat het capitulatie-aanbod van Himmler via het Zweedse Rode Kruis aan de regeringen van Engeland en de Ver. Staten werd overhandigd.

In Beieren is de toestand chaotisch. De Vrije-Lander München heeft de D. Wehrmacht opgeroepen de nutteloze strijd te staken. Rittor van Epp, Hitler's opvolger voor Beieren leidt de Anti-Nazi beweging. (Van Epp is een Nationaal-Socialist en was één der eerste medewerkers van Hitler). Over aan andere Beieren men-der heeft Gouwleider Giesler het volk aangeraden den Führer trouw te blijven. Maar hij beweerde, zou de opstand onderdrukt zijn.

DUITSLAND.

Over de militaire operaties in ons land valt niets te melden. Ansp/Aneta berichtte gisteravond, dat de onderhandelingen, die met de D. gevoerd zijn over het afwerpen van voedsel boven Nederland en een geordende distributie ervan, zijn voltooid. Hademargen heeft het Geall. Opperbevel in aansluiting op de mededelingen van 24 dezer, de volgende bevelen uitgevaardigd tot de Ned. bevolking in haast gebied. Geall. vliegtuigen zullen voedsel afwerpen boven het bezette gebied. Dit voedsel zal door de autoriteiten in ontvangst worden genomen, dat ook voor een goetende distributie zorg zullen dragen. De vliegtuigen zullen eerst fakkeln uitwerpen, rood of groen. Deze fakkeln zijn geen bommen. De fakkeln worden uitgeworpen boven de plaats, waar het voedsel zal worden neergelaten. Alleen bij goed weer en helder licht zal voedsel worden afgeworpen.

DUITSLAND. Over de militaire situatie in D. in 's kort het volgende: Wat nog staat van Berlijn wordt thans platgeschoten. R. dringen door in Tiergarten. Gevechten op Alexanderplatz. De wijken Friedenau, Grünwald en Ruhleben veroverd. Op Tempelhoof landen reeds R. vliegtuigen. R. en Amerik. hebben nu een gemeenschappelijk front aan de Elbe van 80 Km. In sector Stettin worden veroverd: Tempil, Strassburg en Paeowalk. Door Amerik. Augsburg en Landsberg veroverd. Maar de D. Radio meelde is Göring op bevel van Hitler doodgeschoten; volgens de gevallen gezonden Gen. van Dittmar heeft Göring zelfmoord gepleegd.

(Mensen waagden hun leven – en dat van hun huisgenoten – om ergens stiekem (op zolder?)

naar Duitse en geallieerde radiozenders te luisteren, en om daarna het nieuws te interpreteren en gauw en accuraat over te typen met koolpapier, en dan te verspreiden aan hen die „zuiver” waren.)

Zondag, 30 April 8 u. v.m.

Heute viel Princess Juliana haar 16e verjaardag. Onze beste wensen kunnen slechts 16. Het kon. Konink. en Konink. zijn zeer opgewekt in een geheel bevrijd Nederland nog te verheugen! Lang leve de Prinses!

Zeals wij uit de gebeurtenissen van de laatste dagen weten afleiden, zullen er in de zeer nabije toekomst grote dingen gaan gebeuren. Alleen, wanneer wij reeds vijf jaar na het grootste verlies hebben hebben en die nu binnenkort verweerd zal worden, worden, n.l. de overgave van Duitsland. Deze onvoorwaardelijke capitulatie moet ook voor ons land, in het bijzonder voor het nog door de Duitse bezette gebied, hoogst belangrijke gevolgen.

Wat zal onvoorwaardelijke capitulatie eigenlijk zeggen? Het betekent, dat Duitsland zich verplicht, de wapens naar te leggen. Overgeeft het al het vragende deel der Duitse Wehrmacht, struikel- nog als zij is, aan deze verplichting voldoen. Het is echter niet de vraag, of ook alle soldaten aan deze sprong gehoor zullen geven. Wellicht zullen er afscheidingen zijn, die zich liever doodschieten of doodschieten, dan zich over te geven. In 't bijzonder diegenen, die nu een eventuele kroonvervalsing als oorlogsmisdadiger worden beschouwd en hun geachtelijke straf te doodstraf zullen ondergaan.

Ook hier, in het Nederl.-gebied zijn zulke elementen te vinden. Deze super-misdadigers, waartoe ook de Goettorg e.d., gerekend dienen te worden, zijn uiterst gevaarlijk en om, om met de algemene capitulatie van Duitsland een feit te worden, zal alles in staat. Het is daarom, dat wij de volgende waarschuwing geven:

Wanneer U hoort, ook al is het door betrouwbare berichten vastgesteld, dat de oorlogshandelingen gestaakt zijn en Duitsland zich heeft overgegeven, staat dan niet direct de vlucht uit. Geef de vlucht door de hooft, die overigens zeer goed te begrijpen zou zijn als deze voorafgaande onderdrukking, die ons vooral laat en altijd heeft gebracht, geen aansluiting tot ierre representatie. Blijft alles en wacht rustig de komende gebeurtenissen af. Want wanneer onze bondgenoten onze streek bevrijd hebben en de Duitsers hun wapens hebben ingeleverd, kunt U, zonder de angst te hebben en doodgeschoten te worden of onder de knip, dat de hant geplundert of in brand gestoken wordt, uw vlucht laten wapperen, ten behoeve van herenoms vrijheid.

Nij verzoeken U deze waarschuwing onder de vrienden en kennissen te willen verspreiden. Het gaat om hun leven!

Gisteravond vroeg heeft een hooggeplaatst ambtenaar in San Francisco verklaard, dat Duitsland naar oor de onvoorwaardelijke overgave aan Rusland heeft aangeboden. Maar aansluiting van deze verklaring heeft Pres. Truman medegedeeld, dat van een onvoorwaardelijke capitulatie van D. aan de Groot-Unit nog geen sprake is. Intussen hebben Zweedse correspondenten uit Stockholm gemeld, dat Graaf Bernadotte, die reeds eerder een mededeling met Himmler heeft gehad, en waardoor hij de onvoorwaardelijke overgave aan Engeland en de Ver. Staten overbrengt, gisteren weer naar een onbekende plaats in Ned.-Duitsland vertrokken is. Verder werd bericht, dat Himmler zich in Ned.-Duitsland bevindt en zich beter met de Schallieerden in verbinding te kunnen stellen. Radio Berlijn berichtte gisteravond, dat de regeringen van Engeland en de Ver. Staten in onderhandelen teke-

niens verbinding staan met Himmler.

De Engelse en Amerikaanse kranten geven onder grote koppen de sensationele gebeurtenissen van de laatste dagen weer. De Londense Times schreef vanmorgen o.m., dat nu voor Nazi-Duitsland heeft gevallen: de toekomstige wapen op een specifieke ineenstorting. Moord en doodslag is aan de orde van de Dag. De "Daily Herald": De onvoorwaardelijke capitulatie van Nazi-Duitsland kan morgen, op 1 Mei verwacht worden.

Over de toestand van Hitler, nog geen definitieve berichten binnengekomen. Himmler heeft verklaard, dat hij overleefd, maar 48 uur zal overleven, terwijl meestal betrouwbare Zweedse berichten gewag maken van een beroerte: zijn toestand zou zeer ernstig zijn. Officiële berichten uit Bern melden vanmorgen, dat Hitler gisteravond in zijn ondergrondse commando-post in de Tiergarten in Berlijn gestorven is. Giesler, een van zijn stude van zijn Pöcher afgevoerd geweest zijn. Over Göring berichten wij reeds, dat deze op bevel van Hitler doodgeschoten zou zijn, terwijl volgens andere berichten zelfmoord een einde aan zijn leven zou hebben gemaakt. Volgens nog andere berichten zou hij met zijn gewapende troepen naar het buitenland uit te wijken. De minister van War Ribbentrop en Funk zijn verdwenen, volgens berichten zouden zij zelfmoord hebben gepleegd. Alleen Himmler is nog over van de Nazi-leiders.

In Italië zijn, zoals wij reeds meldten, Mussolini, Pavellone e.o. door de Ital. Patriotten gekoncentreerd. Hun lijn is, dat 17 andere van voormalige Fascisten-leiders op een plein in Milaan tentoongesteld, waarop kortgeleden nog 15 Ital. Patriotten werden afgeschoten.

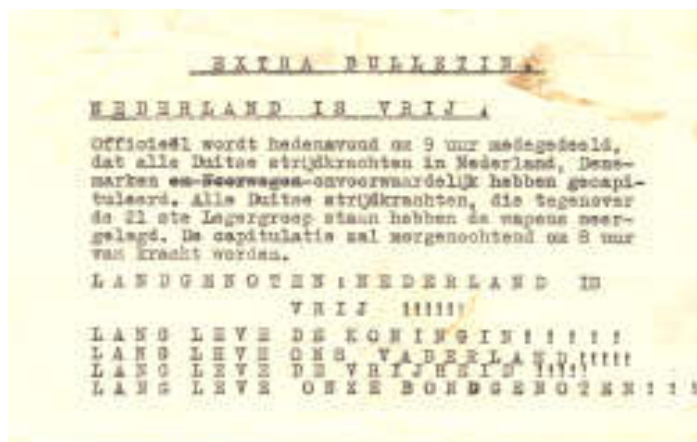
DUITSLAND.

Vrijdagmiddag is het eerste voedsel boven Nederland door Lancaster-bomwerpers van de R.L.F. onder Jager-leider uitgeworpen. De operatie is, ondanks het slechte weer, uitstekend gelukt. Alle vliegtuigen keerdten terug. Neder wordt bericht: Het voedsel is bij Den Haag (Op het vliegveld Lipenburg en de rechte), bij Rotterdam en Lelidam afgevoerd. De vliegtuigen vlogen op 300 meter hoogte. Een correspondent, die met de toestellen meevliegen is, berichtte, dat de bevolking zich op de straten verdreef en met degenen walfde. Duitse en Amerikaanse voedsel-pakketten werden uitgeworpen. Zij bestaen uit voedsel in blok, de inhoud bestaat uit: vlees, groente, melk, gist, kaas, suiker, margarine en o.a. Meer dan 600 ton werd gisteren neergelaten (M.I. 50 spoorwagens). Wanneer de voedseltoestellen het land, zullen de operatie vandaag worden voortgezet.

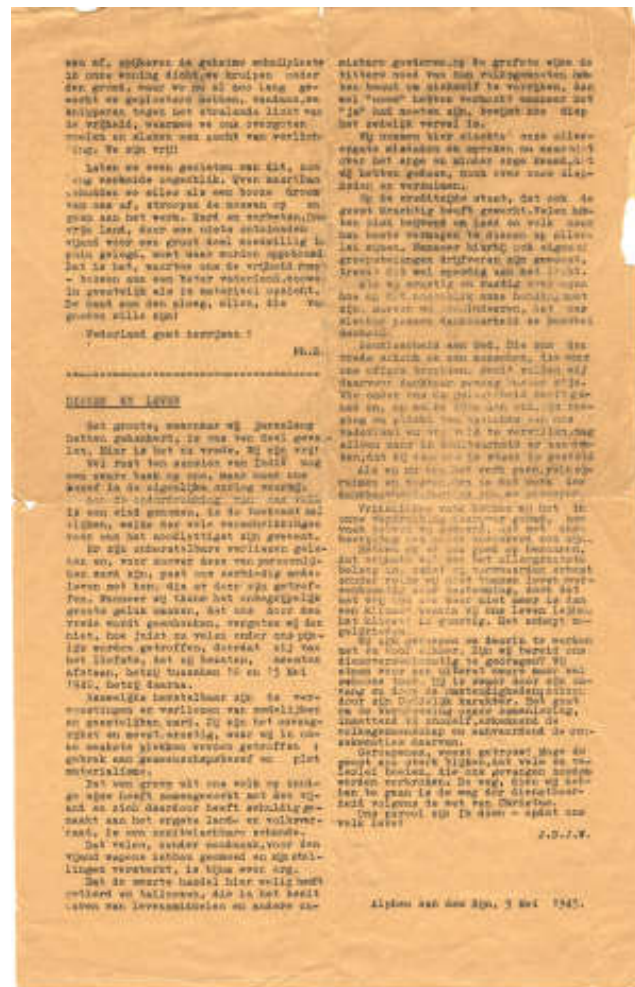
De D. Opperbevelhebber der Vesting Holland heeft bekend gemaakt, dat de Ned. Distributie-autoriteiten voor de versending zullen zorgen en dat het voor het publiek ten strengste verboden is, het gebied, waar het voedsel wordt afgevoerd, te betreden.

DUITSLAND. De binnenste verdedigingsgordel van Berlijn is bezig ineen te storten. De R. staan 400 Meter van de Wilhelmstrasse en alinder dan 1 Km. van de Rijkswaerburg. De Tiergarten wordt ingesloten. De arbeiders zijn kwijt, met de gewapende werd veroverd. Volle D. militairen proberen zich in de huizen van de in pda ginge gebouwen te verschuilen en hun uniform voor burgerkleding te veranderen. 170 Duitse soldaten in Berlijn werden gisteren overvoerd. Dat en land, werden 51.000 D. in Berlijn gevangen genomen. In Ned. Duitsland zijn Amerik. troepen München onder tegenwoordig binnengedrongen. Op weg naar Innsbruck werd Ober-amergau, bekend door de Paasfe-spelen, veroverd. Walgarien werd door het lte Fr. leger genomen. In Ned. D. maakten de R. Lagers in de sector Stettin geweldig verdedigingslijnen. De Tiergarten wordt ingesloten. De Britten ontastten bij hun overtocht over de Elbe ten 20. van Hamburg, dat vroege vervleugde in, slechts geringe tegenstand. Naeds zijn tanks overgest.

HEFT HET NIEUWS NIET DOOR N.V.P. VERST VOORRECHTIG!!!

(◀ Dit andere Extra Bulletin (zonder een datum!) meldt ook de onvoorwaardelijke overgave van alle Duitse strijdkrachten in Nederland en Denemarken, aangekondigd om 9 uur namiddag op Vrijdag 4 Mei, en ook dat die capitulatie pas van kracht zou worden om 8 uur voormiddag op Zaterdag 5 Mei.)

„Dankbaarheid aan God.”

(Volgens het eerder genoemd boek van Harbarmehl en Verkleij werd dit oranje nummer van „De Schakel” van 5 Mei met het allerlaatste papier en met de allerlaatste inkt gedrukt, in de avond en nacht van 4 Mei. Het water kwam tot aan de lippen. Zo weinig was er nog maar over; het was niet een dag te vroeg. Volgens het boek van Sir Antony Beevor was de voedseltoestand in Rotterdam het allerergste. Anderen zeiden dat de Nederlandse regering in Londen wat overdreven had over het platteland en de dorpen.)

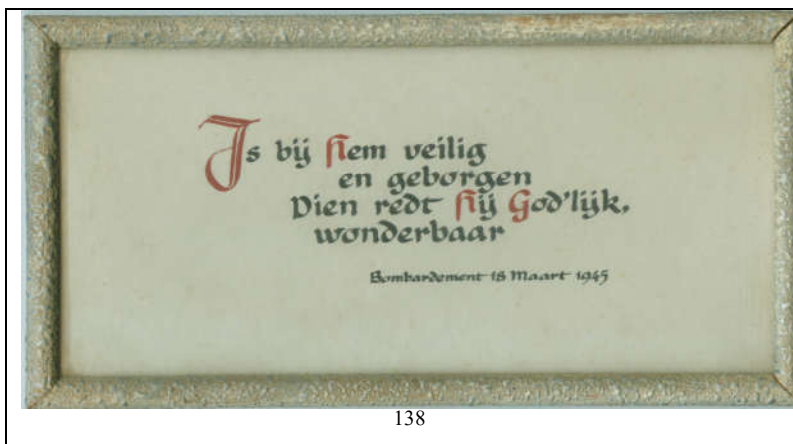
[illegible]

(Voedseldroppings ▲ bij Alphen aan den Rijn. Deze begonnen op 1 Mei 1945, toen er Zweeds wittebrood gebracht werd. Uit Moeder's fotoalbum, maar ik weet niet waar het was in Alphen aan den Rijn.

Het aantal mensen die in de hongervinter omkwamen van honger, wordt beraamd tussen 16 000 en 20 000. Nagevolgen worden nog steeds onderzocht; "Girls born to Dutch women who were pregnant during a famine at the end of the Second World War had an above-average risk of developing schizophrenia" volgens Beevor, voetnoot, bl. 379.)

XL

138

139

(In Moeder's plakboek vond ik ook de allerenigste na-oorlogse uitgave, het Afscheidnummer, van „De Typhoon”, 10 Mei 1945, dat ik in zijn geheel op de volgende bladzijden copieer.)

- 138 De tekst die bij ons in de huiskamer hing, tussen de plaatsen waar de bomscherven de muur getroffen hadden.
 139 Oom Kees, tante Aat, Jacqueline en Anton van Kooten. Foto speciaal gemaakt voor Opa's verjaardag in 1945. Achterop de foto staat een begeleidende brief met tante Aat's dank.

Vrij

Vrij „Denken“ mag-je in ieder Land
Gelukkig, dat geen mensch kan vinden
Een band
Waar men „gedachten“ mee kan binden :
Maar — in Ons lieve Vaderland
Is zelfs het „Spreken“ vrij, me-vrinden!
Uw Vaders hebben, met hun bloed,
Dat kostlijk goed
Verworven,
En zijn er voor gestorven !

Bewaar dat erfdeel als uw kracht,
Gij volk der vrije Nederlanden !
Geen macht
Omstrikke uw Woord met slaafsche banden !
Neen ! waak bij dag en waak bij nacht
Dat Hoog noch Laag het aan kan randen.
En — wierp men ooit die Vrijheid neer
Gij moet ze weer
Verwerven
Al zoudt ge er ook voor sterven !

Dr. J. P. HEIJE

DE TYPHOON

AFSCHEIDSNUMMER

10 MEI 1945

(In „Ten Afscheid“ van dit blaadje worden (onder 3^e) N. Samsom N.V. (en individuen) specifiek bedankt voor achterovergedrukt papier en inkt voor deze illegale uitgaven van „De Typhoon“.)

Hiermee eindigt dus Deel I van dit boek: – „Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog doorkwamen.” Hierna volgt een langer deel geschiedenis dat veel moeilijker is om te schrijven: – „Hoe mijn ouders en grootouders de moeilijke tijd daarna doorkwamen.” Toch moet dit verhaal geschreven worden.

In de eerste plaats volgt dit als een serie slottaferelen van „De Galg van Eindhoven” (dat Opa een tableau had genoemd); in de tweede plaats is het meer autobiografies, omdat ik veel dingen uit die tijd persoonlijk herinner; andere dingen natuurlijk niet vanwege mijn jeugd. Maar in de derde plaats beschrijft dit hoe de Nederlandse regering, na de overgave van het Derde Rijk, weer de teugels overnam en toen handelde met hen die alleen maar „om den brode” hun tijd en geld (en meer!) moesten geven in de tijd van de Duitse bezetting. Om in 2020 te gaan bepalen of dit alles wel 100% kosher was, laat ik aan U als lezer over.

In zijn heel onlangse boek „Grote Verwachtingen in Europa, 1999-2019” verklaart Geert Mak dat het voor geschiedschrijvers over zestig jaar makkelijker zal zijn om over vandaag te schrijven dan wat hij deed in het boek dat hij voltooide nog voordat 2020 begon. De tijd is dus rijp om nu een weloverwogen beeld te vormen wat wat er in en na de oorlog gebeurde. Daarom is de rest nog nodig

Ten afscheid

Hoewel dit opschrift bij onze lezers misschien de gedachte zou kunnen opwekken, dat de laatste „Typhoon“, die verschijnt, gewijd zou zijn aan eenige weemoedige afscheidsgedachten, zoo willen wij van het begin af aanstonds dit gevoel bij U wegnemen en daarvoor in de plaats uiting geven aan onze groote vreugde, dat de taak, die „De Typhoon“ op de schouders genomen had, nu is geëindigd. Geëindigd niet uit oorzaak van dwingelandij of gebrek aan grondstoffen, maar omdat haar taak **volbracht** is. Er is in een **vrij Nederland** geen plaats voor een dergelijke berichtgeving, omdat in een vrij land, zooals wij Nederlanders dat verstaan, een vrije pers behoort. Daarom is er bij dit afscheid geen spoor van eenigen weemoed maar alleen van groote voldoening.

Want om vrij te worden, daar heeft ook „De Typhoon“ zij het op bescheiden wijze, aan mee gewerkt en het is ons een stille vreugde, dat wij het hebben gedaan, niettegenstaande de gevaren, die daaraan ook verbonden waren. Want zoo velen, die in het werk der ondergrondse pers werkzaam zijn geweest, hebben de dag van de **vrijwording** van ons volk niet mogen meemaken en we kunnen er toch wel iets van beseffen, als daar uit de cel deze klacht tot ons komt: „Ik snak naar een echte Hollandsche krant, die haar meening weer ronduit kan schrijven“. Laten wij de vreugde van de **vrijwording** met volle teugen genieten, maar daarbij toch zeker niet vergeten het groote werk, dat door honderden journalisten is gedaan in de vijf bange oorlogsjaren. Zij hebben hun leven daarvoor ingezet en ook gegeven. Hoe heeft die pers ons volk in de donkere jaren op de been gehouden en een hart onder den riem gestoken in tijden, dat schier alle menselijke hoop en verwachting de bodem was ingeslagen. Altijd heeft zij nieuwen moed en kracht gegeven en ons volk in bezet Nederland **kon niet meer zonder de „illegale“**. Daarom is dat werk van onschatbare waarde geweest voor de voortzetting van het verzet.

In die wetenschap was ook het vele werk, dat aan het verschijnen van die kleine „Typhoons“ verbonden was voor ons licht, wetende dat onze plaatsgenooten er houvast aan hadden. Nu onze taak geëindigd is en „De Typhoon“ niet meer door Uw brievenbus zal glijden, moeten wij toch nog in het openbaar onzen welgemeenden dank uitspreken aan allen, die de verschijning mogelijk gemaakt hebben. Gelukkig kunnen wij nu ook weer namen noemen. Er was veel nodig. In de eerste plaats moest het redactioneel gedeelte verzorgd worden. Veel dank zijn wij verschuldigd aan

onzen eminenten redacteur, M. de Groot, die op zoo spontane wijze de copie voor ons blad verzorgd heeft. De vlotte manier, waarop hij steeds de berichten versloeg, was voor allen, die het blad in handen kregen, steeds een waar genot.

Dan moesten er zijn:

- 1e. Schrijfmachines, die Gemeentewerken en A. Post beschikbaar stelden;
- 2e. Een cyclostyle, die de Heer Geel van de firma Keus ons bereidwillig afstond;
- 3e. Papier, dat ons geheel kosteloos door N. Samsom N.V. en den Heer A. C. de Haan geschonken werd, door bemiddeling van de Heeren P. de Grauw en D. J. Groenhof Sr. Ook de inktvoorziening en vele goede adviezen hebben wij te danken aan den Heer D. J. Groenhof Sr.
- 4e. De familie Koster heeft tijdelijk een gedeelte van hun woning afgestaan, waar wij de eerste nummers op zeer primitieve wijze hebben afgedrukt.

Eindelijk rest ons nog om de bezorgers van de blaadjes voor hun gevaarvol werk hartelijk dank te zeggen. In het bijzonder noemen wij de Heeren J. van Luinen, C. Laros en Co Vierbergen, die zich tevens belast hebben met het cyclostyleeren van verschillende nummers.

Wij gaan nu als volk van Nederland een nieuwe toekomst tegemoet, een tijd van bezinning en verandering. Wij zullen na den oorlog moeten bouwen aan alles wat de waanzin heeft vernield. Wij wenschen de lezers prettige en vreugdevolle dagen toe.

De technische staf,

G. C. Duiker,
A. Rechterschot
H. J. Rijsburger,
D. J. Groenhof Jr.

(Google nam in Augustus 2018 deze foto van de Turfmarkt. Het huis van Opa en Oma was bij de witte gevel in het midden van de foto. Het aantal auto's was toen natuurlijk veel minder.)